

บทที่ ๒

แนวคิดพื้นฐานปรัชญาการเมือง

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวความคิดพื้นฐานปรัชญาการเมือง โดยจะมีเนื้อหาสาระรายละเอียดที่สามารถแยกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ความหมายปรัชญาการเมือง
- ๒.๒ ประเภทปรัชญาของการเมือง
- ๒.๓ ลักษณะของปรัชญาการเมือง
- ๒.๔ แนวคิด ระบบ และอุดมการณ์ทางปรัชญาการเมือง
- ๒.๕ เปรียบเทียบปรัชญาการเมืองการปกครอง

๒.๑ ความหมายปรัชญาการเมือง

คำว่า ปรัชญา มาจากคำสองคำคือ “ปร” แปลว่า รอบ ประเสริฐ ส่วนคำว่า “ชญา” แปลว่าความรู้ ความเข้าใจ (ภาษาสันสกฤต) เพราะฉะนั้น ปรัชญา จึงหมายความว่า ความรู้รอบอย่างแท้จริง ความรู้อันประเสริฐ และความเข้าใจโดยรอบ ส่วนคำว่า “Philosophy” (love of wisdom) นั้น มาจากภาษากรีก ๒ คำ คือ Philos (loving or dear) แปลว่า ความรัก ความเลื่อมใส ความสนใจ Sophia (wisdom or knowledge) แปลว่า ปัญญา ความรู้ วิชาการ เพราะฉะนั้น รวมคำทั้งสองแล้ว “Philosophy” จึงหมายความว่า ความรักในปัญญา ความรักในความรู้ ความรักในวิชาการ^๑ ปรัชญานั้นมีความหมายกว้างมาก ยกที่จะจำกัดความลงไปได้ เพราะเหตุที่ วิชาปรัชญานั้นเป็นวิชาที่ศึกษาหาความจริงตามหลักเหตุและผลอย่างกว้างๆ กับธรรมชาติ ของจักรวาลที่เราอาศัยอยู่ เราจะเห็นว่า นักปรัชญาแต่ละคนก็ล้วนแต่ให้ความหมายของคำว่า “ปรัชญา” ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

โสกราเตส ได้ให้ความหมายของคำว่า ปรัชญา คือ ความรักในความรู้ ส่วนเพลโต กล่าวว่า นักปรัชญา คือ คนที่ศึกษาถึงธรรมชาติที่แท้จริง ของสิ่งทั้งหลาย ปรัชญามีเป้าหมายเพื่อเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง เป็นนิรันดร์

^๑ คนอง วังฝายแก้ว, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการเมือง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/506726>. [๒๓ มี.ค.๒๕๕๙].

อริสโตเติลได้ให้ความหมายของคำว่า ปรัชญา คือ ทฤษฎีความรู้ หรือทฤษฎีคุณค่า ปรัชญาคือ ศาสตร์ซึ่งค้นหาถึงธรรมชาติของสิ่งที่มีเป็นอยู่ด้วยตนเอง และคุณสมบัติตามธรรมชาติของสิ่งนั้นด้วย

ค่านท์ ได้ให้ความหมายของคำว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์แห่งความรู้และการวิพากษ์วิจารณ์ความรู้

อาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ^๒ ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า ปรัชญา ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy นั้น แท้ที่จริงแล้ว ความหมายของคำว่า ปรัชญา หาได้ตรงกับคำว่า Philosophy จริง ๆ ไม่ ถ้าไม่ศึกษาความหมายอันแท้จริงของคำ ๒ คำนี้ก่อนแล้วอาจทำให้เข้าใจผิดคิดว่า ปรัชญา กับ Philosophy มีความหมายตรงกันทีเดียว คำว่า ปรัชญา หมายถึง ตัวปัญญา คือ ความรู้แท้ที่ได้รับหลังจากหมดความสงสัยแล้ว ส่วนคำว่า Philosophy เดิมทีเดียวหมายถึง ความรักในความรู้ ที่ว่าต้องรักในความรู้ก็เพราะว่า ความรู้หรือ Wisdom นั้นเป็นของพระผู้เป็นเจ้า (God) เท่านั้น ผู้อื่นจะไปครอบครองตัวปัญญาหรือ Wisdom นั้นไม่ได้ เพียงแต่รักเท่านั้น เป็นเจ้าของไม่ได้เรียกว่า ตัวปัญญา หรือ Wisdom นั้น พระผู้เป็นเจ้าทรงผูกขาดไว้แต่เพียงผู้เดียว ส่วนปัญญา หรือ ปรัชญา นั้นไม่มีใครผูกขาด ทุกคนสามารถที่จะบรรลุถึงตัว ปัญญา หรือ ปรัชญาได้ทั้งนั้นถ้าหากบุคคลนั้นจะดำเนินไปตามวิถีทางที่จะนำไปสู่ปัญญา เพราะฉะนั้นคำว่า ปรัชญา กับ Philosophy จึงมีความหมายที่แตกต่างกันโดยนัยดังกล่าวแล้ว

จากประเด็นดังกล่าวของนักคิด นักเขียน และนักปรัชญา พอจะสรุปประเด็นสำคัญของคำว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่ศึกษาหาความรู้ ความจริงของมนุษย์ โลก ธรรมชาติ และชีวิตอย่างลึกซึ้งเพื่ออธิบายเหตุการณ์ และสิ่งต่างๆ โดยใช้หลักการของเหตุผลในวิชาตรรกวิทยาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริงหรือความรู้ที่แน่นอน

คำว่า “การเมือง” (Politics) หมายถึง การแสวงหาอำนาจ เกียรติยศชื่อเสียงที่มีอยู่ในระบบสังคมเพื่อนำมาสร้างอิทธิพลหรือผลประโยชน์ให้แก่กลุ่ม พวกพ้อง และระบบเครือญาติ เพื่อให้เกิดการยอมรับของผู้คนในสังคม เช่น ความเคารพนับถือ ความศรัทธา เป็นต้น

ชลธิศ ชีระฐิติ ได้ให้ความหมายของคำว่า “การเมือง” ว่า ในความหมายที่ผูกติดกับระบบการเมืองและ/หรือรัฐ การเมือง คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจอันเป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธานับถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้

^๒ กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี, เอกสารประกอบวิชาปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

ทักษะ เป็นต้น ในความหมายนี้ การเมืองจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม เช่น ระบบวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

ณรงค์ สินสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า การเมือง คือ เป็นการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมือง หมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และอำนาจที่จะใช้ข้าราชการ งบประมาณหรือเครื่องมืออื่นๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ แนวการมองการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ^๓

จากแนวความคิดในประเด็นดังกล่าวของนักวิชาการหรือนักรัฐศาสตร์ การเมืองจึงหมายถึง กิจกรรมที่มีกลุ่มคนหลายกลุ่มรวมตัวกันขึ้น เพื่อมีเป้าหมายในการที่จะแสวงหาอำนาจรัฐมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับจากสังคม และการนำนโยบายของกลุ่มไปแก้ปัญหาสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษาเพื่อมุ่งหวังที่จะครองใจของผู้คนในสังคมให้ยาวนานที่สุด

คำว่า "ปรัชญาการเมือง" จึงหมายถึง ความรู้ที่มีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ความถูกต้องเหมาะสม ความดีงามของระเบียบทางการเมือง ตลอดจนเป็นความพยายามคิดค้นหาแนวความคิดมาขึ้นำกำหนดความดีขึ้น หรือเลวลงของการกระทำ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่องหรือความมีเสถียรภาพของสังคมการเมือง^๔

ปรัชญาการเมืองคือสาขาของปรัชญาประยุกต์ที่ศึกษาถึงชีวิตทางสังคมหรือชีวิตทางการเมืองของมนุษย์ ปัญหาที่ปรัชญาการเมืองศึกษาจึงเป็นเรื่องของสังคม (Society) และรัฐ (The State) ในแง่ของธรรมชาติ (Essence) ป่อเกิด (Origin) และคุณค่า (Value) ของรัฐและสังคม หรืออาจกล่าวได้ง่ายๆ ว่า นักปรัชญาการเมืองเป็นกลุ่มของนักปรัชญาที่ต้องการเสนอความคิดเกี่ยวกับองค์กรที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือสังคม นักปรัชญาการเมืองไม่ลืมหูลืมตาที่จะกล่าวถึงเรื่อง ความยุติธรรม (Justice) และวิถีที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมของสังคม การออกกฎและการเคารพกฎ ดังนั้น ถ้าจะกล่าวให้กระชับยิ่งขึ้น ก็คือ ในขอบข่ายของปรัชญาการเมืองนี้ นักปรัชญาพยายามเสนออุดมการณ์เกี่ยวกับสังคมและรัฐที่เขาคิดว่า ควร จะเป็นนั่นเอง ไม่ได้กล่าวถึงการเมืองการปกครองที่เป็นจริงที่ได้ปรากฏหรือกำลังปรากฏให้เห็นในประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศต่างๆ

^๓ ณรงค์ สินสวัสดิ์, **จิตวิทยาการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : ออเรียนแทลสกลอ่า, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒.

^๔ ณรงค์ สินสวัสดิ์, **สังคมกับการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗๓.

นับแต่มวลมนุษยชาติซึ่งรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นรัฐ เป็นชาติหรือประเทศ ได้มีนักคิด นักวิชาการ นักบริหาร นักปกครอง นักการเมือง นักรัฐศาสตร์จำนวนมาก ได้เสนอแนวคิดทางการบริหาร การปกครอง ระบบการปกครอง ระบบการเมือง และรูปแบบการปกครองอย่างหลากหลายที่เห็นว่าดี เหมาะสมกับสังคม รัฐ ชาติหรือประเทศของตน

แนวคิดดังกล่าวในทางวิชาปรัชญา^๕ (Philosophy) นักวิชาการ เรียกว่า ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ก็มี รัฐศาสตร์ปรัชญาก็มี ปรัชญารัฐศาสตร์ก็มี ปรัชญาทางการบริหารการปกครองก็มี รัฐปรัชญาก็มี แต่ในวงนักวิชาการ ในวงการนักการศึกษา และในวงการนักรัฐศาสตร์ นิยมแปลคำว่า Political Philosophy ว่า ปรัชญาการเมือง ซึ่งหมายถึงปรัชญาในทางการเมือง ซึ่งเป็นปรัชญาในการบริหาร ในปกครอง โดยปรัชญาการเมืองนั้น ใช้เป็นภาษาอังกฤษว่า Political Philosophy หรือ Philosophy of Politics ก็ได้

ปรัชญาการเมือง^๖ (Political Philosophy) เป็นความพยายามศึกษาถึงธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ความถูกต้องเหมาะสม ความดีงามของระเบียบทางการเมือง ตลอดจนเป็นความพยายามคิดค้นหาแนวความคิดมาชี้้นำกำหนดความดีขึ้น หรือเลวลงของการกระทำ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่องหรือความมีเสถียรภาพของสังคมการเมือง ทั้งยังเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์การครุ่นคิด คำนิยาม การเสวนา การแสวงหาในแนวทางเช่นว่านั้น จะเป็นวิธีที่พัฒนาระดับทางศีลธรรมให้สูงขึ้น โน้มนำไปสู่การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น สารานุกรมปรัชญาของรูธเลท (Routledge Internet Encyclopedia of Philosophy) นิยามวิชาปรัชญาการเมืองว่าเป็นกระบวนการสะท้อนความคิดทางปรัชญา ในเรื่องการจัดกาชีวิตสาธารณะให้มีความเหมาะสม เหมาะควร ผ่านการครุ่นคิดว่าสถาบันทางการเมืองแบบใดที่ดีที่สุด กิจกรรมทางการเมืองแบบใดที่ดีที่สุด ฯลฯ ส่วนสารานุกรมปรัชญา (Internet Encyclopedia of Philosophy) อธิบายว่า ปรัชญาการเมืองคือการแสวงหาชีวิตที่ดี แสวงหาชีวิตที่ควรจะเป็น แสวงหาค่านิยมที่ดีในการปกครอง สถาบันทางสังคมที่ดีในการปกครอง

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการเมือง คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เพื่อศึกษาหาความรู้ ระบบการเมืองการปกครองแบบไหนที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับสังคมหรือประเทศนั้นๆ เพื่อนำระบบการปกครองที่สังคมหรือประเทศนั้นยอมรับว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดที่สอดคล้องกับ

^๕ ปรีดี พนมยงค์, **ปรัชญากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๗๖-๗๘.

^๖ กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี, **เอกสารประกอบวิชาปรัชญาการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕-๖.

วัฒนธรรมทางการเมืองและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีคุณค่ากับการดำรงอยู่ของสังคมที่มั่นคง มีความสุขเกิดความสุขของคนในชาติอย่างยั่งยืน

๒.๒ ประเภทของปรัชญาการเมือง

๒.๒.๑ ปรัชญาการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (จิตนิยม)

จุดเริ่มต้นของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเปลี่ยนผ่านการปกครองของสยามในระบอบศักดินาสวามิภักดิ์จะเห็นได้จากการขึ้นครองราชย์ครั้งที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะ พระชนมพรรษาครบ ๒๐ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ โดยการขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑^๗ มีพระชนมพรรษาเพียง ๑๕ พรรษา โดยมีสมเด็จพระบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นอกจากการปฏิรูประบอบกองทัพโดยเกิด “กองทหารหน้า” ซึ่งในเวลาต่อมาพัฒนาสู่การจัดตั้ง “กระทรวงกลาโหม” ในโครงสร้าง “ระบบการทหาร” ดังที่กล่าวถึงในบทความ “กองทัพในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับจุดยืนและท่าทีต่อระบอบประชาธิปไตย” ตีพิมพ์ในโลกวันนี้ ฉบับวันสุข ฉบับประจำวันที่ ๔-๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ แล้วนั้นที่มาของการสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเบ็ดเสร็จเด็ดขาดยังพิจารณาได้จากโครงสร้างการเมืองการปกครองอีก ๒ ด้านหลัก ด้านแรก ขณะที่โครงสร้างด้านการคลัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการจัดการเงินแบบเก่ามีทางรั่วไหลมาก พวกเจ้าภาชีนายอากรไม่ส่งเงินเข้าพระคลังครบถ้วนตามจำนวนที่ประมูลได้ อีกทั้งรายได้จากส่วยสาอากรที่ส่งมายังราชสำนักยังต้องผ่านเจ้านายและขุนนางอำมาตย์ตามลำดับชั้น มีเบี้ยรายทางเสียจนพระคลังไม่อาจตรวจสอบรายได้จริงจากการผลิตในระบอบศักดินาเดิมที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา พระองค์จึงทรงจัดการเรื่องการเงินของแผ่นดินหรือการคลังทันทีที่พระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะ มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินเต็มที่ เริ่มต้นที่การเปลี่ยนจาก “ระบบเจ้าภาชีนายอากร” มาสู่การเก็บภาษีในลักษณะรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเป็นลำดับ โดยตราพระราชบัญญัติตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ จ.ศ. ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) และโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติใน จ.ศ. ๑๒๓๗ (พ.ศ. ๒๔๑๘) ก่อนจะยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ทำให้พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ต้องรับส่วยสาอากรผ่านเจ้าเมืองและขุนนางศักดินาที่มีมาแต่เดิมสำหรับด้านการปกครอง เริ่มจากส่วนภูมิภาค มีการเปลี่ยนจาก “เจ้าเมืองและเจ้าประเทศราช” ของท้องถิ่นมาเป็นระบบ “ข้าหลวง” จากส่วนกลางนับจากปี พ.ศ. ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มีการ

^๗ จีรนนท์ สิทธิกัน, การปกครองของประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dailyworldtoday.com/newsblank.php?news_id=13426. [๒๓ มี.ค.๒๕๕๙].

ปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ โดยทรงตั้งกระทรวงขึ้นใหม่ ๑๒ กระทรวง และโอนการปกครองหัวเมืองทั้งหมดมาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ) เป็นองค์ปฐมเสนาบดี นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสิ้นสุดระบบบริหารราชการแผ่นดินในระบบจตุสดมภ์ และระบบอัครมหาเสนาบดีคือ สมุหนายกและสมุหกลาโหม ทั้งนี้ กระทรวงมหาดไทยในระยะเริ่มต้นจัดแบ่งเป็น ๓ กรม คือ กรมมหาดไทยกลาง มีหน้าที่ทั่วไป กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ มีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายและงานด้านอัยการ กรมพลัมภัง มีหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองท้องที่ เมื่องานการปกครองส่วนภูมิภาคขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงจัดระบบการบริหารราชการในส่วนภูมิภาคขึ้นใหม่ เรียกว่าเทศาภิบาล แบ่งการปกครองเป็นมณฑล เมือง อำเภอ แต่การบริหารและรูปแบบการปกครองยังคงไม่ชัดเจนเป็นระบบเดียวกันต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดให้เทศาภิบาลขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ยกเลิกระบบกินเมือง และระบบหัวเมืองแบบเก่า (หัวเมืองชั้นใน ชั้นนอก และเมืองประเทศราช) จัดเป็นมณฑล เมือง อำเภอ หมู่บ้าน มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้กำกับดูแลมณฑล การก่อตั้งมณฑลนั้นจะเป็นไปตามลำดับ โดยขึ้นอยู่กับความเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ด้วย วัตถุประสงค์สำคัญในการจัดการปกครองเช่นนี้เพื่อให้ส่วนกลางสามารถควบคุมดูแลหัวเมืองและจัดการผลประโยชน์แผ่นดินได้อย่างใกล้ชิด รวมทั้งลดรอบอำนาจและอิทธิพลของเจ้าเมืองในระบบเดิมลงอย่างสิ้นเชิงจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนผ่านอำนาจจากการแบ่งปันพื้นที่และผลประโยชน์แบบ “ศักดินาสวามิภักดิ์” มาสู่ “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” นั้นเป็นเรื่องน่าสนใจพอๆกับการ “เลิกไพร่” (ยุติ “ไพร่สม” ซึ่งเป็นกองกำลังที่มีลักษณะส่วนตัวมาสู่การเกณฑ์ทหารแบบใหม่) มีเนื้อหาทางการเมืองมากกว่าการ “เลิกทาส” ซึ่งมีเนื้อหาทางเศรษฐกิจ (ปลดปล่อยพลังการผลิต) เมื่อระบบการปกครองที่มีมาแต่เดิมมาถึงจุดสิ้นสุดลงพร้อมกับการสิ้นสุดผู้รับใช้ระบบที่ขึ้นต่อและมีลักษณะขุนนางศักดินา พร้อมกับระบบกินเมือง/ระบบหัวเมือง ที่เจ้าเมือง เจ้าประเทศราช และขุนนางอำมาตย์ รวมทั้งเจ้านายเชื้อพระวงศ์สามารถเกณฑ์และสะสมไพร่พล โดยอาศัยผลประโยชน์ตามศักดินา หรือสิทธิผูกทอดตามสายเลือดที่ได้รับจากระบบการปกครอง ความจำเป็นที่จะต้องสร้างบุคลากรขึ้นมารองรับระบอบการปกครองใหม่และระบบบริหารราชการแบบใหม่จึงเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้ “ความภักดี” ในเจ้านายเดิมแบบศักดินาก็จะต้องถูกขจัดไปจาก “ข้าราชการใหม่” ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

^{๔๔} กนก วงษ์ตระหง่าน, แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๒-๒๕.

การปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย

การปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย^๔ ได้ดำรงอยู่จนถึง พ.ศ.๒๔๗๕ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ มีข้าราชการทหารและพลเรือนกลุ่มหนึ่ง ได้แก่การปฏิวัติขึ้น โดยทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว มีดังนี้

๑. เกิดจากอิทธิพลของการมีแนวความคิดในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านข้าราชการที่ได้รับการศึกษามาจากยุโรป

๒. ฐานะทางการคลังของรัฐบาลเกิดทรุดลง ทำให้ต้องตัดรายจ่ายในด้านต่างๆ ลง ซึ่งรวมถึงบัญชีเงินเดือนของข้าราชการฝ่ายต่างๆ ด้วยจึงเกิดความไม่พอใจขึ้นมา

๓. คณะผู้ก่อการหลายคน มีความรู้สึกที่ว่า ตนไม่ได้รับการยอมรับในความสามารถจากเจ้านายบางพระองค์ คณะผู้ก่อการ ซึ่งเรียกว่าตัวเองว่า "คณะราษฎร" ได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น

โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก ได้ประกาศให้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๘๗ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ใช้รูปแบบการปกครองระบบรัฐสภา

๑. ลักษณะการปกครอง มีลักษณะสำคัญๆ ดังนี้ คือ

๑.๑ อำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชน

๑.๒ พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นประมุขของประเทศ

๑.๓ รัฐสภา เป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนของประชาชน

๑.๔ คณะรัฐมนตรี มีหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยรับผิดชอบต่อรัฐสภา คือ จะต้องได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา

๑.๕ ศาล มีหน้าที่ในการพิพากษาพิพากษาคดี

๑.๖ ประชาชน มีหลักประกันในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

๒. นโยบายการปกครองโดยทั่วไป คณะราษฎรได้ประกาศนโยบายการปกครองประเทศ

๖ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๒.๑ จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย

๒.๒ จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ

^๔ อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๔๓-๔๔.

๒.๓ จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ

๒.๔ จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

๒.๕ จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ

๒.๖ จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

๓. การจัดระเบียบการปกครอง มีวิธีดำเนินการปกครอง ดังนี้

๓.๑ รัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ของสถาบันทางการเมืองที่สำคัญๆ ซึ่งได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล

๓.๒ จัดให้มีการเลือกตั้งโดยเสรี ตามระยะเวลาที่กำหนด

๓.๓ สมาชิกสภาให้ความไว้วางใจบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี หรือหัวหน้ารัฐบาล ทั้งนี้จะโดนการหยั่งเสียง หรือเลือกมาจากหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีชื่อเสียงมาก

๓.๔ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้เลือกบุคคลที่จะเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นไปตามนโยบายที่แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร และจะอยู่ในตำแหน่งตามระยะเวลาที่กำหนด แต่อาจยุบสภาหากมีความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่

๓.๕ คณะรัฐมนตรี จะรับผิดชอบร่วมกันต่อรัฐสภา

๓.๖ รัฐมนตรี แต่ละคน จะรับผิดชอบการบริหารงานในกระทรวงของตน

๓.๗ การตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ จะถือเสียงข้างมากเป็นหลัก

๓.๘ พระมหากษัตริย์ ทรงมีฐานะเป็นประมุขของประเทศ และทรงอยู่เหนือการเมือง

๔. ผลของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔.๑ มีรัฐธรรมนูญ ในการปกครองประเทศทำให้เกิดการปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย

๔.๒ การปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความเหมาะสมกับสภาวะทางเศรษฐกิจทางสังคมและทางการเมือง

๔.๓ ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในการปกครอง โดยใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของตน

๔.๔ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคกันมากขึ้น

๔.๕ ทำให้เกิดสถาบันทางการเมืองใหม่ๆ

๔.๖ ในด้านเศรษฐกิจ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาตรการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น

๒.๒.๒ ประชาธิปไตยแบบประชาธิปไตย (วัตถุนิยม)

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง^{๑๐} ระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปแบบการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่

ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยสามารถพิจารณาได้จาก รัฐบาล การเลือกตั้งและการปกครองโดยเสียงข้างมาก รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย คือ **“รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”** ซึ่งเป็นวาทีของอับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐฯ

การที่รัฐบาลใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบทั้ง ๓ ประการ คือ

- รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้ด้วยการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือ ประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาลซึ่งบ่งชี้ถึงมิติของการปกครองในด้านความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย
- รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ
- รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชน และจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่ง เช่น ทุก ๔ ปี ฯลฯ เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน หากผันแปรจากจุดหมายนี้ ประชาชนจะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทางการเลือกตั้ง

^{๑๐} ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอน สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข , การปกครองแบบประชาธิปไตย , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://guru.sanook.com/3872/>. [๒๓ มี.ค. ๒๕๕๙].

การเลือกตั้ง

ประเทศประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเสนอตัวเข้ารับใช้ส่วนรวมโดยการสมัครรับเลือกตั้ง และเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้สิทธิในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนต้องการให้เป็นผู้ปกครอง หรือเป็นผู้ใช้สิทธิเป็นปากเสียงแทนตนในสภา^{๑๑}

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การมีสิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ ต้องมีหลักประกันในการใช้สิทธิในการใช้นั้นด้วยว่า สามารถใช้ได้อย่างเสรีเต็มที่และมีโอกาสเลือกสรรตัวบุคคลที่ต้องการจริง ๆ คือ ต้องมีการลงคะแนนแบบลับ (Secret Ballot)

การปกครองโดยเสียงข้างมาก

การปกครองโดยเสียงข้างมาก หมายถึง บุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐบาล นั้นถ้าหากไม่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรงแล้ว ก็ต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา โดยการออกกฎหมาย การวินิจฉัยปัญหา หรือการตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมากของผู้แทนในสภา ในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่าเพียงการยึดหลักเสียงข้างมากเท่านั้น แต่จะต้องมีหลักประกันสำหรับเสียงข้างน้อยด้วย นั่นคือ สิทธิขั้นพื้นฐานของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการเคารพ เป็นเสียงข้างมากจะละเมิดหรือก้าวล่วงสิทธิของเสียงข้างน้อยจึงถือเป็นการใช้ “กฎหมาย”

- นอกจากนี้ความเห็นหรือทัศนะของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการรับฟัง เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายหรือผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างได้เผยแพร่ทัศนะหรือแนวความคิดของเขา

- ทัศนะหรือความคิดเห็นที่ปราชัยต่อเสียงข้างมากหรือตกเป็นเสียงข้างน้อยนั้นไม่ได้หมายความว่า จะต้องสูญหายไปโดยสิ้นเชิง แต่อาจจะกลับมาเป็นทัศนะที่ได้รับการยอมรับหรือเป็นเสียงข้างมากในโอกาสต่อไปได้

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

ลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย อาจจำแนกได้ดังนี้

๑. เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล โดยไม่ศรัทธาบุคคลใดถึงขั้นบุชนียบุคคล (แต่ก็ต้องกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ) จะต้องไม่เคร่งครัดเรื่องระบบอาวุโส (แต่ก็ต้องให้ความเคารพผู้อาวุโส) ประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย เพื่อค้นหา

^{๑๑} รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด, *สำรวจแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย เมื่อ ‘ชาติ’ เป็นเครื่องมือทางการเมือง*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=5154.php>. [๒๓ มี.ค. ๒๕๕๙].

เหตุผลและความถูกต้องที่แท้จริง เพราะเหตุผลเท่านั้นที่จะจรรโลงให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้ และประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

๒. รู้จักการประนีประนอม คือ ยอมรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง ต้องรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นหรือตั้งต้นแต่ความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไข และต้องยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเห็นของตนเองเมื่อผู้อื่นมีความคิดเห็นที่ดีกว่า ประชาธิปไตย โดยพื้นฐานไม่ปรารถนาให้มีการใช้กำลังและการลบล้างด้วยวิธีการรุนแรง เพราะถ้ามีการใช้กำลังและความรุนแรงแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่มีหรือไม่ใช่เหตุผล ซึ่งก็ขัดกับหลักความเชื่อขั้นมูลฐานของประชาธิปไตยที่ถือว่ามนุษย์มีเหตุผล

๓. มีระเบียบวินัย^{๑๒} คือ ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจ แต่ถ้ามีความรู้สึกว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น มิใช่ฝ่าฝืนหรือไม่ยอมรับ การใช้เสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวล่วงในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม เพราะสังคมที่ไม่มีการจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเลยนั้นหาใช่สังคมประชาธิปไตยไม่แต่เป็นสังคมอนาธิปไตยที่เปรียบเสมือนไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ไร้ระเบียบวินัยทางสังคมโดยสิ้นเชิง

๔. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่า ตนเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของคนทุกคน โดยสำนึกว่า การที่ตนได้รับการศึกษา สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน นอกจากนี้ลักษณะวิถีชีวิตประชาธิปไตยยังมีอีกหลายประเด็น เช่น ต้องเป็นคนหนักแน่นไม่หุบเบา ต้องไม่เชื่ออะไรง่ายๆ มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีน้ำใจเป็นนักกีฬาคือรู้แพ้รู้ชนะ เป็นต้น

๒.๒.๓ ประชาธิปไตยแบบสัญญาประชาคม (ประสบการณ์นิยม)

สัญญาประชาคม (social contract) หมายถึง ข้อตกลงภายในรัฐที่ว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐและพลเมือง หรือในความหมายทั่วไปหมายถึงข้อตกลงว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบระหว่างกลุ่มและสมาชิก โดยปกติถือกันว่าสมาชิกทุกคนในสังคมย่อมยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ในลักษณะของสัญญาประชาคมโดยปริยายเมื่อตนเองอยู่ในสังคมนั้นๆ

คำว่าสัญญาประชาคมมาจากปรัชญาตะวันตกในยุคใหม่ มีหลายคนที่พูดถึงคำนี้และเป็นพื้นฐานของกฎหมายมหาชน เช่น โรมัส ฮอบส์, จอห์น ล็อก ชาวอังกฤษ และที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ

^{๑๒} บุญมี แท่นแก้ว ,ปรัชญาเบื้องต้น พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๔) , หน้า ๖๕.

ฌอง ฌัก รูโซ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง "สัญญาประชาคม" เมื่อกลางศตวรรษที่ ๑๘ ต่อมามีการนำคำว่าสัญญาประชาคม ไปใช้อย่างสับสน โดยมักใช้แทน "คำสัญญา" ที่นักการเมือง ผู้บริหารให้ไว้กับประชาชนบ้าง หรือเป็นพันธกิจที่นักการเมืองประกาศไว้ เป็นต้น

ภาวะแห่งธรรมชาติมนุษย์อยู่ในภาวะสันติภาพและเป็นช่วงที่มีคุณธรรมสูงสุด (Quixotic time) มีชีวิตเรียบง่าย และโดดเดี่ยว ความต้องการเล็กน้อยๆ สามารถหาสร้างความพอใจได้อย่างสบายๆตามที่ได้ในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีความสมบูรณ์และมีประชากรไม่มาก จึงไม่มีการแข่งขันแย่งชิง มนุษย์ไม่ค่อยสนใจพฤติกรรมของกันและกัน เหตุผลที่จะนำไปสู่ความกลัวและความขัดแย้งมีน้อยมาก มนุษย์อยู่กันอย่างเรียบง่ายและมีศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ทำให้มนุษย์มีความเมตตา สงสารต่อผู้อื่น จึงไม่มีเหตุผลให้มนุษย์ต้องทำร้ายผู้อื่น เป็นการนำเสนอความคิดที่อธิบายความชอบธรรมใหม่เกี่ยวกับที่มาของอำนาจรัฐ จากเดิมที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า ผู้ปกครองซึ่งก็คือ กษัตริย์มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองที่ได้รับมาจากพระเจ้าที่เรียกว่า อำนาจเทวสิทธิ์ (Divine Right) อำนาจจากสวรรค์นี้ผู้ปกครองได้รับผ่านมาจากศาสนจักร ตามความเชื่อแบบเดิมนี่อำนาจของอาณาจักรและอำนาจของศาสนจักรจึงเป็นอันเดียวกัน แต่อำนาจรัฐตามแนวคิดของนักปรัชญากลุ่มสัญญาประชาคมเสนอขึ้นมาใหม่ อ้างที่มาของอำนาจรัฐว่าเกิดจากการยินยอมพร้อมใจกันของมนุษย์ในสังคมมาตกลงจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันด้วยการมอบอำนาจให้ผู้หนึ่งทำหน้าที่แทนตนในนามของส่วนรวม นักปรัชญาทั้งสามคนให้เหตุผลแตกต่างกันในการอธิบายถึงความจำเป็นที่มนุษย์ยินยอมมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและยอมมอบอำนาจให้ผู้อื่นปกครอง โดยนักทฤษฎีแต่ละคนมีคำอธิบายอ้างถึงพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ในแง่มุมที่แตกต่างกัน แต่ที่มีทัศนะเหมือนกันคือธรรมชาติของมนุษย์เป็นเหตุแห่งการทำข้อตกลงยินยอมในการจัดตั้งและมอบอำนาจให้ผู้หนึ่ง

โรนัลด์ ฮอบส์ (มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ.๑๕๘๘-๑๖๗๙) เสนอแนวคิดที่ทำทลายอำนาจของศาสนจักรที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์และกฎต่างๆ รวมทั้งมอบเทวสิทธิ์ให้แก่กษัตริย์เป็นผู้ปกครอง แต่ฮอบส์มีแนวคิดว่าสังคมและรัฐบาลไม่ได้ถูกบวชหรือสร้างขึ้นมาจากพระเจ้าหรือธรรมชาติ หากแต่มนุษย์เองมีความจำเป็นต้องสร้างรัฐขึ้นอย่างไม่เป็นธรรมชาติ เพราะโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัว ละโมบ อยู่ไม่สุข และไม่มั่นคง พฤติกรรมของมนุษย์ถูกผลักดันไปโดยตัณหาของตนและพยายามใช้เหตุผลที่จะทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงของตนเอง การป้องกันตัวที่ดีที่สุดคือ การโจมตีก่อน ทำให้เกิดการแย่งชิงและสงคราม ภาวะทางธรรมชาติของมนุษย์ก็คือสงคราม ชีวิตมนุษย์จึงอยู่อย่างโหดร้าย ยากไร้ และอายุสั้น ในภาวะธรรมชาติมนุษย์มีความเท่าเทียมกันทั้งในความสามารถของร่างกายและสติปัญญา ความเสมอภาคที่สำคัญที่สุดคือ ความเท่าเทียมในการประหารกัน เพราะความกังวลสูงสุดของมนุษย์คือ การปกป้องรักษาตนเอง ความเสมอภาคด้วยความสามารถนำไปสู่ความเสมอภาคด้านความหวังและการแข่งขันซึ่งเกิดจากความโลภของมนุษย์ ความเป็นศัตรูกันโดยธรรมชาติของมนุษย์จึงเกิดขึ้น ฮอบส์มีความเห็นว่า ความกลัวตาย

ความปรารถนา และความหวัง ได้นำมนุชย์ไปสู่สันติสุขโดยขึ้นให้มีกฎสำหรับใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติ มนุชย์จึงเริ่มสร้างเงื่อนไขให้เกิดสันติภาพ มนุชย์แต่ละคนควรจะเต็มใจสละสิทธิของตนที่มีต่อสิ่งทั้งปวง การยินยอมสละสิทธิร่วมกันนี้เรียกว่าสัญญาประชาคม (Social Contract) ประชาชนสังคมเกิดขึ้นได้โดยสัญญาประชาคม โดยที่แต่ละคนมีพันธะผูกพันกับตนเองด้วย มนุชย์ร่วมกันทำสัญญากันว่าจะไม่ขัดแย้งคำสั่งของตัวบุคคลหรือคณะบุคคลที่พวกเขายอมรับว่ามีอำนาจในองค์อธิปัตย์ (Sovereign) ของพวกเขา มนุชย์ต้องยอมสละสิทธิที่จะปกป้องตัวเองและตกลงให้องค์อธิปัตย์ ผู้มีอำนาจใช้สิทธินี้แทนปัจเจกชน องค์อธิปัตย์จึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนของมนุชย์ทุกคนเพื่อปกป้องไม่ให้เกิดความขัดแย้ง การแย่งชิง และการประหัตประหารกัน ปัจเจกชนต้องเชื่อฟังรัฐและมีเสรีภาพได้เท่าที่องค์อธิปัตย์จะอนุญาต ปัจเจกชนจะกบฏต่อรัฐได้ถ้าองค์อธิปัตย์ทำลายสิทธิทางธรรมชาติในการป้องกันตนเองของปัจเจกชน เช่น การฆ่าหรือทำร้ายพวกเขา^{๑๓}

ฮอบส์มีชีวิตอยู่ในช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองของอังกฤษที่ต้องประสานรอยร้าวระหว่างกษัตริย์กับรัฐสภาได้เสนอความเห็นไว้ว่าน่าจะมอบอำนาจการปกครองให้กษัตริย์มีอำนาจสมบูรณ์ภายใต้สิทธิราชย์เพียงคนเดียวทำหน้าที่ในการใช้อำนาจองค์อธิปัตย์

จอห์น ล็อก (มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ.๑๖๓๒-๑๗๐๔) มีทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุชย์ต่างจาก ฮอบส์ โดยล็อกมองว่ามนุชย์มีเหตุผลและจิตสำนึกที่จะแยกความถูกต้องได้ ภาวะธรรมชาติของมนุชย์มีความสมบูรณ์และมีเสรีภาพเต็มที่ที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองตามแนวทางที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด มนุชย์มีอิสระจากการแทรกแซงจากคนอื่น อย่างไรก็ตามมนุชย์ก็ไม่ได้มีอิสระที่จะทำสิ่งต่างๆได้ตามความพึงพอใจของตนทุกประการ ในภาวะธรรมชาติเป็นช่วงก่อนมีสังคมการเมือง (pre-political) เป็นภาวะที่ไม่มีองค์อำนาจ (authority) หรือรัฐบาลที่จะลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย (เพราะเป็นสภาก่อนที่ยังไม่มีกฎหมาย) แต่มันไม่ใช่ภาวะที่จะไปล่วงสิทธิของคนอื่น สภากฎหมายมีกฎหมายแห่งธรรมชาติปกครองอยู่ซึ่งผูกพันทุกๆ คนไว้ ทุกคนมีความเท่าเทียมที่จะถูกปกครองหรือผูกมัดโดยกฎหมายแห่งธรรมชาติ

ในทัศนะของล็อกมองว่ากฎหมายแห่งธรรมชาติถือว่าเป็นพื้นฐานของศีลธรรมที่พระเจ้าประทานมาให้ด้วยคำบัญชา มนุชย์เราจะต้องไม่ทำอันตรายชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของคนอื่น เราถูกห้ามโดยกฎหมายธรรมชาตินี้ให้ทำอันตรายคนอื่น ภาวะแห่งธรรมชาติจึงเป็นภาวะที่มีเสรีภาพและสันติภาพ ภาวะตามธรรมชาติจึงไม่ใช่ภาวะสงครามตามความเห็นของ ฮอบส์ แต่ก็สามารถพัฒนาไปสู่การเกิดสงครามได้ เมื่อมนุชย์ทำร้ายคนอื่น ภาวะสงครามเริ่มขึ้นเมื่อคนหนึ่งประกาศสงครามกับอีกคนหนึ่ง โดยการขโมยทรัพย์สินหรือโดยความพยายามที่จะให้คนอื่นเป็นทาส ด้วยเหตุที่ว่าภาวะ

^{๑๓} อมรรณู พระ, แนวปรัชญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๕), หน้า ๕๔.

ธรรมชาติไม่มีอำนาจแห่งสังคมการเมืองที่มนุษย์จะใช้เป็นช่องทางเรียกร้องความยุติธรรม และด้วยเหตุที่ภาวะธรรมชาติยอมให้มนุษย์ปกป้องชีวิตตนเองได้ ดังนั้นเพื่อสันติภาพมนุษย์จึงต้องสละภาวะธรรมชาติออกไป โดยมาทำสัญญาประชาคมร่วมกันเพื่อสร้างรัฐบาลของชาวประชา (civil government) ขึ้นเพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สิน เป็นการสร้างสังคมการเมืองขึ้นมาจากเจตจำนงร่วมที่มีฐานะเป็นองค์อธิปัตย์ มนุษย์ได้สร้างองค์ทางการเมืองขึ้นมา (body politic) เป็นรัฐบาลที่ผ่านการยินยอมตามข้อตกลงของมนุษย์ มนุษย์ได้รับของสามสิ่งที่ไม่อยู่ในภาวะธรรมชาติแต่ได้จากการทำสัญญาร่วมกัน คือ อำนาจทางกฎหมาย (นิติบัญญัติ) อำนาจการพิจารณาโทษผู้ทำผิด (ตุลาการ) และอำนาจในการนำกฎหมายไปบังคับใช้ (บริหาร) มนุษย์แต่ละคนจึงยอมมอบตนเองให้กับอำนาจทั้งสามนี้เพื่อปกป้องตนเองและลงโทษผู้ละเมิดกฎแห่งธรรมชาติ และยอมมอบอำนาจนี้ให้กับรัฐบาลที่ได้สร้างขึ้นมาโดยผ่านการทำข้อตกลง^{๑๔}

ลือกมีความเห็นว่า เป้าหมายปลายทางของการอยู่ร่วมกันก็เพื่อพิทักษ์ความมั่นคงของชีวิต เสรีภาพ และความอยู่ดีมีสุขโดยทั่วไปของมนุษย์ อย่างไรก็ตามลือกเห็นว่าข้อตกลงที่ทำสัญญากับรัฐบาลนี้สามารถทำลายลงได้ เมื่อมนุษย์มีเหตุผลในการต่อต้านอำนาจของรัฐบาลได้ เมื่อผู้ปกครองทำตัวเป็นทรราช เช่นทำลายระบบกฎหมายและปฏิเสธความสามารถของประชาชนในการออกกฎหมายเพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน สุดท้ายทรราชได้นำตัวเองเข้าสู่สงครามกับประชาชน ดังนั้น ประชาชนมีสิทธิที่จะปกป้องตนเองตามภาวะธรรมชาติ เหมือนเมื่อก่อนจะตกลงสร้างสังคมขึ้นมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อรัฐบาลไม่ปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ทรราชกลับทำตัวเป็นปรปักษ์กับผลประโยชน์ของประชาชน ประชาชนมีสิทธิที่จะต่อต้านอำนาจผู้ปกครองโดยล้มสัญญาประชาคม แล้วเข้าสู่กระบวนการสร้างสังคมการเมืองขึ้นมาใหม่

มอง ฌัก รูโซ^{๑๕} (มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ.๑๗๑๒-๑๗๗๘) ได้พรรณากระบวนการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติตั้งแต่เริ่มต้นที่อยู่ในภาวะธรรมชาติจนกระทั่งก้าวหน้าสู่ความเป็นประชาสังคม (Civil Society) รูโซมีความเห็นว่าตามภาวะแห่งธรรมชาติมนุษย์อยู่ในภาวะสันติภาพและเป็นช่วงที่มีคุณธรรมสูงสุด (Quixotic time) มีชีวิตเรียบง่าย และโดดเดี่ยว ความต้องการเล็กน้อยๆ สามารถหาสร้างพอใจได้อย่างสบายๆ ตามที่หาได้ในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีความสมบูรณ์และมีประชากรไม่มาก จึงไม่มีการแข่งขันแย่งชิง มนุษย์ไม่ค่อยสนใจพฤติกรรมของกันและกัน เหตุผลที่จะนำไปสู่ความกลัวและความขัดแย้งมีน้อยมาก มนุษย์อยู่กันอย่างเรียบง่ายและมีศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ทำให้มนุษย์มีความเมตตาสงสารต่อผู้อื่น จึงไม่มีเหตุผลให้มนุษย์ต้องทำร้ายผู้อื่น แต่เมื่อเวลา

^{๑๔} จ่านอง ทองประเสริฐ, **ปรัชญาเมธีตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๑๐๒-๑๐๔.

^{๑๕} สมักร บุรวาศ, **วิชาปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแพรววิทยา, ๒๕๑๑), หน้า ๙.

ผ่านไปมนุษย์ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลง มีประชากรเพิ่มมากขึ้น วิธีการหาความพึงพอใจของมนุษย์ก็เปลี่ยนไปด้วย มนุษย์ค่อยๆมาอยู่รวมกันเป็นครอบครัวและชุมชน พร้อมกับมีการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อใช้ชีวิตได้ง่ายขึ้น ทำให้มนุษย์มีเวลาว่างที่จะครุ่นคิดเปรียบเทียบกับตนเองกับคนอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากค่านิยมสาธารณะ (public value) เมื่อมีการเปรียบเทียบกับกันทำให้เกิดความละอายขายหน้าและความรู้สึกอิจฉาซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีการถูกเหยียดหยามและความหยิ่งยะโสตามแนวคิดของรุสโซซึ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์ไม่มีความเรียบง่ายอีกต่อไปก็คือ การมีสมบัติส่วนตัว ทำให้มนุษย์เปลี่ยนจากภาวะอันบริสุทธิ์ไปสู่ลักษณะที่มีความโลภ การแข่งขัน ความทะนงตน ความไม่เท่าเทียมกัน และความชั่วร้าย มนุษย์จึงหลุดหายไปจากภาวะแห่งธรรมชาติ

การมีทรัพย์สินส่วนตัวนำไปสู่สภาพความไม่ยุติธรรม^{๑๖} บางคนสะสมทรัพย์สินมากขึ้น ขณะที่คนอื่นๆ ถูกบังคับให้ทำงานเพื่อสร้างทรัพย์สินให้คนอื่น พัฒนาการของชนชั้นทางสังคมก็เริ่มต้นขึ้น ผู้มีทรัพย์สินได้แสดงเจตนาออกมาว่า มันจะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขามากถ้าสังคมได้สร้างรัฐบาลขึ้นมาเพื่อปกป้องทรัพย์สินของปัจเจกชนจากการลักขโมยและจากการใช้กำลังบังคับเอาทรัพย์สินของคนอื่น ดังนั้นสังคมจึงตกลงกันจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาโดยการทำสัญญา ซึ่งอาจเหตุผลว่าจะเป็นการรับประกันความเท่าเทียมกันและปกป้องทุกคน เป็นการสร้างรัฐบาลขึ้นมาโดยการทำสัญญาประชาคม เป็นข้อตกลงว่า มนุษย์จะมีเสรีภาพและอยู่ร่วมกันอย่างไร โดยไม่ยอมให้มีการใช้กำลังและมีการบีบบังคับจากคนอื่น รุสโซยืนยันว่าสามารถทำได้โดยการทำให้เจตจำนงเฉพาะตนเป็นเจตจำนงร่วม ด้วยการทำข้อตกลงกับคนอื่นๆ อย่างเท่าเทียมและมีเสรีภาพที่จะแสดงเจตจำนง มนุษย์จึงยอมสละทั้งสิทธิและเสรีภาพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การยินยอมมอบตนเองให้กับเจตจำนงร่วมที่มนุษย์ได้สร้างองค์กรหรือกายใหม่ขึ้นมาเป็นกายร่วม (collective body) สมมุติกันขึ้นมาว่าเปรียบเสมือนกับเป็นบุคคลหรือกายใหม่เรียกว่า องค์กริปไตย มนุษย์จึงมีพันธะต่อเจตจำนงร่วม ตามความเห็นของรุสโซ คนเราไม่สามารถถ่ายโอนเจตจำนงของตนให้กับคนอื่นได้ (เหมือนดังที่ทำการในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน) การแสดงเจตจำนงเฉพาะตนเพื่อแปลงมาเป็นเจตจำนงร่วมนั้น รุสโซเห็นว่าพลเมืองทุกคนต้องมาร่วมกันพิจารณาตัดสินใจเห็นพ้องต้องกันเป็นมติมหาชนว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไร เช่น ควรออกกฎหมายอะไรบ้าง ดังนั้นพลเมืองต้องหมั่นรวมตัวประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามนัยนี้ก็คือประชาธิปไตยทางตรงที่เหมาะสมกับรัฐขนาดเล็กที่ผู้คนรู้จักตัวตนว่าใครเป็นใคร แนวความคิดตามปรัชญาการเมืองว่าด้วยสัญญาประชาคมของปรัชญาเมธีทั้งสามท่านมีอิทธิพลทางความคิดต่อคนยุโรปในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๗ ถึงต้นศตวรรษที่ ๑๘ ความเชื่อในเรื่องเทวสิทธิ์มีน้อยลง แต่หันมาให้ความสำคัญ

^{๑๖} อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๔๔-๔๕.

เชื่อว่า รัฐมาจากการร่วมมือของประชาสังคมในการร่วมตกลงสร้างกฎ กติกา เพื่อจัดระเบียบทางสังคมและยินยอมมอบอำนาจให้แก่ผู้ปกครองทำหน้าที่ในองค์อธิปัตย์

๒.๒.๔ ปรัชญาการเมืองแบบสังคมนิยม (ธรรมชาตินิยม)

การปกครองรัฐต่างๆสามารถปกครองได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองที่ยึดประชาชนเป็นหลัก การปกครองที่ยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วม หรือแม้กระทั่งการปกครองที่ยึดการตัดสินใจจากรัฐบาลส่วนกลางเป็นหลัก ซึ่งการปกครองระบอบนี้เรียกว่า “ระบอบสังคมนิยม”

สังคมนิยม คือระบอบการปกครองแบบหนึ่ง ที่รวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางของประเทศ คือ คณะรัฐบาลและประมุขของประเทศ เป็นระบอบการปกครองที่ไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข จึงมีลักษณะเป็นสาธารณรัฐเสมอ ทฤษฎีสันส่วนใหญ่รัฐบาลจะเป็นผู้รวบรวมไว้ และแจกจ่ายให้ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความไม่เท่าเทียม

ประวัติระบบสังคมนิยม ระบบสังคมนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความคิดของ ผู้คนที่ต้องการที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจที่ พยายามลบล้างข้อด้อยของทุนนิยม โดยช่วงแรกๆ ยังเป็นเพียงแค่ในจินตนาการเพราะการปฏิบัติทำได้ยากมาก จนกระทั่ง ระบบสังคมนิยมเกิดขึ้นอย่างเป็น วิทยาศาสตร์แผนครั้งแรกที่สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต โดยโค่นรัฐบาลที่โค่นราชวงศ์โรมานอฟ เมื่อ ปีค.ศ. ๑๙๑๗ โดยการนำของวลาดีมีร์ เลนิน

ระบบสังคมนิยม ในจินตนาการตั้งอยู่บนความคิดที่ต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นไป อย่างยุติธรรม โดยไม่ต้องมีระบบเงิน ทุกคนร่วมกันทำงานเพื่อสร้างผลผลิตส่วนรวม และได้รับรัฐสวัสดิการที่ทำได้ยาก เช่น มีโรงอาหารให้รับประทานอาหารฟรี แต่ระบบสังคมนิยมที่เป็น วิทยาศาสตร์จะพยายามกระจายรายได้โดยรัฐให้ประชาชนให้ทั่วถึงทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน มีรัฐสวัสดิการที่ควรมีอยู่พอสมควร ระบบสังคมนิยมไม่จำเป็นที่จะอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบ เผด็จการหรือระบอบใดระบอบหนึ่งแต่สามารถอยู่ได้ทุกระบบเพราะเป็นเพียงระบบเศรษฐกิจเท่านั้น ไม่ใช่ระบอบการปกครอง

ประเภทของสังคมนิยม

๑. สังคมนิยมแบบบังคับ เป็นการที่รัฐควบคุมกิจการของเอกชนในประเทศทั้งหมดโดยจะ ใช้ในประเทศกลุ่มคอมมิวนิสต์ ได้แก่ จีน เกาหลีเหนือ เวียดนาม ลาว คิวบา

๒. สังคมนิยมเสรี เป็นการที่รัฐให้อิสระในการบริหารของเอกชน แต่จะผูกขาดกิจการ รัฐวิสาหกิจภายในประเทศโดยจะใช้ในประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวียและบางประเทศในยุโรป

ทฤษฎีสังคมนิยม ถูกค้นพบครั้งแรกในผลงานของ Plato ในเรื่อง Republic เพราะท่าน ได้เสนอให้ชนชั้นปกครองไม่มีทรัพย์สินเป็นของตัวเองและถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของส่วนรวม บางคนกล่าวว่าข้อความที่ปรากฏในพระคัมภีร์ไบเบิล (Bible) โดยเฉพาะใน Old Testament ที่ ต้องการให้คุ้มครองแรงงานของผู้หญิงและคนอ่อนแอ นั้นเป็นสังคมนิยมตามแนวความคิดของ

ประชากรชาวคริสเตียนที่ไม่ต้องการให้ถืออะไรเป็น “ของเราของเขา” แต่ต้องการใช้ชีวิตร่วมกัน ก็เป็นลักษณะของสังคมนิยมเช่นกัน นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ยอมรับว่าแนวความคิดของสังคมนิยมสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อย่างเช่น ผลงานของบาเบฟ (Babeaf) พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๑๕ ซึ่งต้องการให้สังคมเป็นเจ้าของที่ดินและโรงงานอุตสาหกรรมและแซนต์-ซิมอง (Saint-Simon) พ.ศ. ๒๓๐๓-๒๓๖๘ ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการวางแผนจากส่วนกลางอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) ผู้ให้กำเนิดสังคมนิยมในอังกฤษ เพราะท่านเป็นผู้นำหลักการบางอย่างของสังคมนิยมไปปฏิบัติอย่างจริงจัง จนมีอิทธิพลต่อการกำหนดจุดหมายปลายทาง นโยบาย บทบาท อำนาจ และกลไกของรัฐ สังคมนิยมได้พัฒนามาอย่างสม่ำเสมอเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เพราะอุตสาหกรรมชนิดนี้ได้สร้างชนชั้นผู้ไร้สมบัติขึ้นมามากมาย อันเป็นปัญหาที่โลกทุนนิยมต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวัสดิภาพและการประกันสังคมของพวกกรรมกรและชาวนา^{๑๗}

๒.๓ ลักษณะของปรัชญาการเมือง

๒.๓.๑ ปฐมเหตุแห่งปรัชญาการเมือง

ในวงการศึกษาไทย คำว่า “ปรัชญา” เป็นศัพท์สันสกฤต บัญญัติขึ้นใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเอาความจากศัพท์ภาษาอังกฤษ Philosophy ศัพท์นี้ได้จากคำศัพท์ในภาษากรีก คือ Philos แปลว่า ความรัก ต่อกับอีกคำคือ Sophia แปลว่าความรู้ เมื่อรวมสองคำนี้เข้าด้วยกันเป็นคำสมาส จึงได้ความหมายปรัชญาโดยพยัญชนะว่า ความรักในความรอบรู้และความฉลาดปราดเปรื่อง (Philosophy is the Love of Knowledge and Wisdom)^{๑๘} ส่วน ปรัชญาการเมือง คือ แขนงวิชาหนึ่งของวิชาปรัชญา ที่พยายามจะรู้ถึงธรรมชาติของการเมืองและระเบียบทางการเมืองที่ดีสำหรับมนุษย์^{๑๙} พยายามที่จะทดแทนความเห็นในเรื่องธรรมชาติของการเมือง ด้วยความรู้ในเรื่องธรรมชาติของสิ่งที่เป็นการเมือง โดยเริ่มจากปรัชญาการเมืองคลาสสิก (Classical Political Philosophy) ที่แสวงหาคำตอบว่า ระเบียบทางการเมืองที่ดีที่สุดเป็นสากลนั้นเป็นอย่างไร และเห็นว่าเป้าหมายของชีวิตการเมืองคือคุณธรรม ต่อมาได้มีแนวคิดที่เป็นปฏิกิริยาต่อผลของคริสต์

^{๑๗} พิชรี สุวรรณศรี, ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.baanjom-yut.com/library/global_community/03_2_2.html/. [๕ ก.พ.๒๕๕๗].

^{๑๘} สิทธิ บุตรอินทร์, ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๑๙} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บทสนทนาของ Plato และ The Prince ของ Machiavelli ในฐานะจุดเริ่มต้นของการศึกษาปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

ศาสนาที่แตกแยกออกเป็นนิกายต่างๆ และการย้อนไปวิพากษ์ว่าปรัชญาการเมืองคลาสสิกเป็นกรอบคิดที่เป็นไปไม่ได้ในความเป็นจริง อีกทั้งยังเห็นต่อไปอีกว่า สังคมจะดีขึ้นหรือเจริญขึ้นจะต้องมีสถาบันทางการเมืองการปกครองตลอดจนสถาบันทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนด้วย จนในที่สุดก็ได้ นำไปสู่กรอบคิดแบบปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ขึ้นมา^{๒๐} อาทิ นิกโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) กับ ผลงานเขียนเรื่อง The Prince, Discourse on Livy, โทมัส ฮ็อบส์ (Thomas Hobbes) กับ ผลงานเขียนเรื่อง Leviathan จอห์น ล็อก (John Locke) กับผลงานเขียนเรื่อง Two Treatise of Government ฌ็อง ฌักส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) กับผลงานเขียนเรื่อง On The Social Contract, Discourse on the Origin and Foundations of Inequality Among Men

ย้อนมองลักษณะประเด็นสำคัญของปรัชญาการเมืองคลาสสิก (Classical Political Philosophy)

ลักษณะสำคัญของปรัชญาการเมืองที่โสเครตีส (Socrates) เป็นผู้เริ่มต้น และสืบทอดผ่านมาทางเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) อยู่ที่ว่าแสวงหาคำตอบว่า ระเบียบทางการเมืองที่ดีที่สุดเป็นสากลนั้นเป็นอย่างไร ปรัชญาการเมืองคลาสสิกพิจารณาประเด็นทางการเมืองและประเด็นทางศีลธรรมจากแง่ความสมบูรณ์ของมนุษย์เป็นหลัก กล่าวคือ ปรัชญาเมธีคลาสสิกทั้งหลายเห็นพ้องต้องกันว่า เป้าหมายสูงสุดของชีวิตการเมือง คือ คุณธรรม ดังนั้น ปรัชญาการเมืองคลาสสิก จึงไม่ยกย่องสรรเสริญความเสมอภาคหรือการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ว่าเป็นสิ่งสูงสุด ปรัชญาเมธีคลาสสิกไม่ใช่ผู้นิยามความเสมอภาค สำหรับพวกเขาแล้ว มนุษย์ทุกคนไม่ได้ถูกสร้างมาโดยธรรมชาติให้มีความโน้มเอียงต่อคุณธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่บางคนมีความสามารถโดยธรรมชาติอยู่แล้ว บางคนก็ไม่มีเลย และบางคนก็อาจมีได้ถ้าได้รับการแนะนำที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การกำหนดให้สิทธิแก่มนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่คนบางคนเป็นผู้สูงส่งกว่าผู้อื่นโดยธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมสำหรับปรัชญาเมธีคลาสสิกทั้งหลายไป เพราะฉะนั้น จากทฤษฎีของปรัชญาเมธีคลาสสิก รัฐที่ดีที่สุด จึงได้แก่ รัฐที่มีการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย (aristocracy) หรือรัฐผสม (mixed regime) ปรัชญาเมธีคลาสสิกยอมรับว่า โอกาสที่จะได้มาซึ่งรัฐที่ดีที่สุดนั้น ขึ้นอยู่กับโอกาสขึ้นอยู่กับโชคชะตา เช่นเดียวกับที่โสเครตีส ใน Republic ของเพลโต กล่าวว่า เมื่อราชากลายเป็นปรัชญาเมธี หรือ เมื่อปรัชญาเมธีกลายเป็นราชาเท่านั้น รัฐที่ดีที่สุดจะเกิดขึ้นได้ การตระหนักในโอกาสแห่งความเป็นไปได้ของรัฐในอุดมคตินี้เอง ที่ทำให้ปรัชญาการเมืองคลาสสิก กลายเป็นบทวิจารณ์อันสำคัญสำหรับความไฝฝืนในทางการเมืองหรืออย่างที่เรียกกันในปัจจุบันว่า ยูโทเปีย นั่นเอง ปัญหาที่สำคัญในทางปฏิบัติของปรัชญาเมธีคลาสสิกทั้งหลายอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรคำสอนเกี่ยวกับรัฐที่ดีที่สุดของ

^{๒๐} สมบัติ จันทรวงศ์, เอกสารประกอบชุดวิชา ปรัชญาการเมือง บทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

ตน จึงจะไม่เป็นการทำลายล้างความจงรักภักดีที่พลเมืองมีต่อรัฐปัจจุบัน ซึ่งย่อมจะเป็นรัฐที่ไม่สมบูรณ์เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐที่ดีที่สุด คำสอนของปรัชญาการเมืองคลาสสิกจึงต้องมีลักษณะที่ซ่อนเร้นบางประการแอบแฝงอยู่บ้าง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้คำสอนนั้นมีประโยชน์โดยตรงต่อรัฐบุรุษ แต่ไม่ให้เป็นสิ่งที่เลวร้ายสำหรับความรู้สึกชาตินิยม หรือความรู้สึกถิ่นฐานบ้านเกิดของผู้ที่ไม่ใช่ปรัชญาเมธีหรือรัฐบุรุษ^{๒๑}

ย้อนมองลักษณะประเด็นสำคัญของปรัชญาการเมืองในยุคกลาง (Middle age Political Philosophy)

สำหรับในยุคกลาง ปรัชญาการเมืองเป็นความคิดที่ผูกติดอยู่กับเรื่อง "เทววิทยา" (Theology) เนื่องจากประชาชนในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นคริสตศาสนิกชน ยุคกลางเป็นยุคที่ต่อเนื่องมาหลังจากที่อาณาจักรโรมันล่มสลายแล้ว บ้านเมืองไม่มีข้อแป การค้าขายและคุณภาพชีวิตจึงเสื่อมลง เกิดระบบศักดินาสวามิภักดิ์ มีเพียงสถาบันศาสนาที่ยังคงประดิษฐานมั่นคงเป็นที่พึ่งของประชาชน ขณะเดียวกันก็มีความพยายามจะรื้อฟื้นอาณาจักรโรมันให้กลับมายิ่งใหญ่ จึงหนีไม่พ้นการทำสงคราม^{๒๒} อาทิ สงครามครูเสด ซึ่งเป็นสงครามระหว่างศาสนา ระหว่างชาวคริสต์กับมุสลิม ในช่วงศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๓ ที่กินเวลานานที่สุดในประวัติศาสตร์สงครามที่มนุษย์เคยมีมา อย่างไรก็ตาม เมื่อคริสตศาสนจักรเรื่องอำนาจอย่างมากที่สุด จนแผ่อิทธิพลเข้ามามีบทบาทในการปกครองของรัฐจักรวรรดิโรมันล่มสลาย ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองการปกครองอย่างรุนแรงมาก จากเดิมที่โรมันเคยปฏิเสธต่อคริสตศาสนา แต่หลังจากล่มสลายแล้ว จักรพรรดิคอนสแตนติน (Emperor Constantine) ได้ยกฐานะคริสตศาสนาให้เท่าเทียมกับศาสนาอื่น ๆ ในอาณาจักร Edit of Milan (A.D.313) ต่อมาในปี A.D.395 จักรพรรดิเธอดอส (Emperor Theodosius) จึงได้สถาปนาให้คริสตศาสนาเป็นศาสนาประจำอาณาจักร ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า นักปรัชญาการเมืองที่สำคัญในยุคนี้มักจะเป็นบาทหลวง หรือนักบวชในคริสตศาสนา อาทิ เซนต์ ออกัสติน (St. Augustine) กับผลงานเขียนเรื่อง City of God เซนต์ โทมัส อไควนัส (St. Thomas Aquinas) กับผลงานเขียนเรื่อง Politics and Law แม้ว่าทั้ง ออกัสติน และ อไควนัส ต่างก็เป็นนักปรัชญาในสายคริสตศาสนา แต่ก็พบว่ามียุทธะเยียดในบางประเด็นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ออกัสติน จะเป็นปรัชญาการเมืองแนวคริสต์บริสุทธิ์ เน้นใช้เทววิทยาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการอธิบายโดยมีทัศนะที่เชื่อว่า มนุษย์จะมี

^{๒๑} สมบัติ จันทรวงศ์, เอกสารประกอบชุดวิชา ปรัชญาการเมือง บทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๙-๑๐.

^{๒๒} อนันตชัย จินดาวัฒน์, ยุคกลางความมืดมนและสงครามในประวัติศาสตร์ยุโรป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ยิปซีกรุ๊ป, ๒๕๕๖), หน้า ๓๙๙.

ความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้าในอาณาจักรของพระองค์ทั้งนี้เนื่องจาก ออกัสติน เป็นบาทหลวงในช่วงต้นของยุคกลางซึ่งศาสนจักรกำลังรุ่งโรจน์

ดังนั้น ข้อเขียนของเขาจึงเป็นเทววิทยาในแนวคริสต์บริสุทธิ ดังปรากฏในหนังสือ City of God ในขณะที่ข้อเขียน อไควนัส ใน Politics and Law กลับเป็นแนวประยุกต์เพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่างเหตุผลกับสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล (พระเจ้า)ทั้งนี้เนื่องจาก อไควนัส อยู่ในช่วงปลายของยุคกลางอำนาจของคริสตศาสนจักรเริ่มเสื่อมถอยลง ความศักดิ์สิทธิ์ในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ที่อยู่เหนือเหตุผลโดยผ่านเทววิทยา จึงเริ่มสั่นคลอน ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะที่ข้อเขียนของอไควนัส จะค้นหาแนวทางบรรจบกันระหว่างเหตุผลและศรัทธา แต่อย่างไรก็ตามสังคมการเมืองในยุคกลางก็ถูกขับเคลื่อนโดยคริสตศาสนจักร เมื่อเวลาผ่านไปจนกระทั่งถึงการสิ้นสุดสงครามเย็นการเสื่อมของระบบพิตัล มีความก้าวหน้าทางวิทยาการ วิทยาศาสตร์ การคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ มีการพัฒนาทางด้านการเดินเรือ นำไปสู่การค้นพบดินแดนใหม่ การพัฒนาทางด้านอาวุธ ทำให้กษัตริย์มีอำนาจมากขึ้นผู้คนมีความกระตือรือร้นทางด้านความคิดเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ และเข้าสู่สภาวะการฟื้นฟูศิลปวิทยาการเจริญรุ่งเรือง หรือที่เราเรียกว่า "ยุคสมัยใหม่"นั่นเอง โดยเริ่มขึ้นที่ อิตาลี เป็นแห่งแรก และบุคคลสำคัญในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการในทางปรัชญาการเมืองคือ นิกโคโล มาคิอาเวลลี ผู้สร้างคู่มือนักปกครองในยุโรปสมัยต่อมา^{๒๓}

ประเด็นบทเรียนจากปรัชญาการเมืองคลาสสิกและปรัชญาการเมืองยุคกลาง สู่กรอบแนวคิดใหม่ของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่

ในศตวรรษที่ ๑๖ มีการปฏิบัติแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลที่เราอยู่ใหม่ แนวคิดที่มีอยู่ในยุโรปก่อนหน้านั้นได้อาศัยหลักเกณฑ์ความคิดจากนักคิดกรีกโบราณ โดยนำมาเชื่อมกับความศรัทธาในคัมภีร์ไบเบิลและศาสนจักร นักปราชญ์ในยุคกลางส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดและสติปัญญาลึกซึ้ง แต่ปัญหาที่นักคิดยุคนี้พยายาม แสวงหาที่มีความห่างไกลไปจากโลกที่เป็นรอบๆ ตัวเขา แนวคิดใหม่อันแสวงหาเกี่ยวกับโลกที่เป็นจริง และเกี่ยวกับธรรมชาติได้เข้ามาเปลี่ยนโฉมหน้าของปรัชญาและวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ โดยการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นเมื่อ นักคณิตศาสตร์ นักดาราศาสตร์ และนักฟิสิกส์ นำเอาปรัชญากับเทคโนโลยีมาผสมผสานกัน เพื่อให้มนุษย์มีภาพพจน์ใหม่ต่อจักรวาลในรูปของจักรกล ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติปรัชญาการเมืองเช่นกัน โดยมีการประกาศอิสรภาพของปรัชญาจากเทววิทยาและศาสนจักร ต่อมาส่งผลให้ปรัชญากับศาสนา อาทิ นิโคลัส โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus) โยฮันเนส เคปเลอร์ (Johannes Kepler) กาลิเลโอ กาลิเลอี

^{๒๓} อนันตชัย จินดาวัฒน์, ยุคกลางความมีตนและสงครามในประวัติศาสตร์ยุโรป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ยิปซีกรุ๊ป, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕๓-๔๕๖.

(Galileo Galilei) ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon)^{๒๔} ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในช่วงศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ นั้น อาจพิจารณาได้ว่าเป็นปฏิกิริยาที่มีต่อผลของคริสต์ศาสนาที่แตกแยกออกเป็นนิกายต่างๆ อันเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของสงครามกลางเมืองและสงครามระหว่างรัฐต่างๆ ที่ไม่หยุดหย่อน และปฏิเสธกรอบคิดของปรัชญาการเมืองคลาสสิกว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้^{๒๕} โดยเฉพาะผู้ถือได้ว่าเป็นบิดาของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่อย่าง **นิกโคโล มาคิอาเวลลี** ได้เริ่มต้นโจมตีปรัชญาการเมืองคลาสสิกว่า การเน้นเริ่มต้นที่ความคิดที่ว่ามนุษย์ควรจะมีชีวิตอย่างไรนั้น ไปได้อย่างมากก็แค่การพรรณนาถึงรัฐที่ดีที่สุดที่ไม่มีโอกาสจะเป็นไปได้ในชีวิตจริง การเน้นคุณธรรมว่าเป็นวัตถุประสงค์ของสังคมก็มีแต่จะทำให้สังคมอ่อนแอลง เพราะในความเป็นจริง มนุษย์ไม่ใช่สัตว์การเมือง และไม่ได้มีแนวโน้มที่จะมีคุณธรรมโดยธรรมชาติ ในทางตรงกันข้ามมนุษย์เป็นสัตว์ที่เลวและจะต้องถูกบังคับให้เป็นคนดี คุณธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยการกระทำทางสังคมผ่านการศึกษาอบรมซึ่งในแง่นี้ มนุษย์เป็นสิ่งที่ควบคุมได้ หากแต่ต้องเข้าใจก่อนว่าอะไรคือความจำเป็นที่มีอยู่ในชีวิตจริงที่กำหนดความเป็นไปของมนุษย์ และไม่ใช่สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ แม้แต่สังคมซึ่งเป็นเครื่องกำหนดความเป็นไปของคุณธรรมก็ถือกำเนิดมาจากการกระทำที่ไม่ใช่คุณธรรม และความยุติธรรมโดยธรรมชาติก็ไม่มีอยู่จริง จะมีได้ก็มีแต่เฉพาะในกรอบระเบียบของสังคมที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นเท่านั้น มาคิอาเวลลี เจตนาละทิ้งกรอบคิดของปรัชญาการเมืองคลาสสิกที่ว่าด้วยเรื่องสังคมที่ดีและชีวิตที่ดีโดยใช้คุณธรรมเป็นเกณฑ์กำหนด ในทางตรงกันข้ามเขาเห็นว่าวัตถุประสงค์ที่สังคมแสวงหาในชีวิตจริงจะเป็นตัวกำหนดคุณประโยชน์ร่วมของสังคม และแทนที่จะขึ้นอยู่กับโอกาสและความบังเอิญ มาคิอาเวลลี เสนอให้เอาชนะโอกาสและความบังเอิญต่อมา **โธมัส ฮอบส์** ผู้ซึ่งมีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ถัดจาก มาคิอาเวลลีนั่น ได้สร้างกรอบคิดที่แตกต่างจากปรัชญาการเมืองคลาสสิกอันเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในทางปรัชญาการเมือง คือ กรอบคิดที่ว่า การเคลื่อนไหวการกระทำทุกอย่างของมนุษย์เป็นการเคลื่อนไหวไปสู่สิ่งที่ปรารถนา และหนีออกจากความกลัว สิ่งที่เป็นสาระสำคัญของมนุษย์คือความต้องการ (Passions) ไม่ใช่ เหตุผล (Reason) โดยความต้องการที่รุนแรงที่สุดในตัวมนุษย์คือ ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่รอด และแรงกระตุ้นที่มีพลังในตัวมนุษย์มากที่สุดคือ ความกลัวตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตายที่เกิดจากมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น ฮอบส์ จึงไม่เห็นด้วยที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์การเมืองโดยธรรมชาติและจะไม่สามารถบรรลุซึ่งความสมบูรณ์แห่งธรรมชาติ ถ้าไม่เข้ามาอาศัยในสังคมการเมือง กิจกรรมที่สมควรของมนุษย์คือ

^{๒๔} จูเลียน ฮักซ์ลีย์ และคณะ (บรรณาธิการ) จูซาทิพย์ อุมะวิชนี (ผู้แปล), **วิวัฒนาการแห่งความคิด : ภาคมนุษย์และโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๖**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า ๕๗-๖๔.

^{๒๕} สมบัติ จันทรวงศ์, **เอกสารประกอบชุดวิชา ปรัชญาการเมือง บทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐-๑๑.

หน้าที่ ไม่ใช่ สิทธิ ฮอบส์ กลับเห็นว่า ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่รอด และสิทธิตามธรรมชาติคือรากฐานสำคัญของสังคมการเมือง กล่าวคือ ก่อนที่จะมีสังคมการเมือง จะต้อง มี สภาพธรรมชาติ (State of nature) ซึ่งเป็นสถานะแห่งการมีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) โดยมนุษย์แต่ละคนมีสิทธิที่จะพิทักษ์รักษาชีวิตของตนเอง และภาระความรับผิดชอบทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมจะต้องเป็นเรื่องที่เกิดจากข้อตกลงร่วมกันของมนุษย์ แม้แต่การเกิดขึ้นของสังคมการเมืองก็เป็นผลมาจากข้อตกลง (Contract) อย่างหนึ่ง ฉะนั้น ความยุติธรรมคือการปฏิบัติตามข้อตกลงหรือสัญญาที่ตนได้กระทำไว้ก่อนนั่นเอง หากใช้การปฏิบัติตามมาตรฐานที่เป็นอิสระจากเจตนารมณ์ของมนุษย์ อย่างที่เคยเชื่อกันมาตามยุคคลาสสิกไม่ ฮอบส์จึงไม่เน้นเสนอถึงรัฐที่ดีที่สุดเหมือนปรัชญาการเมืองคลาสสิก แต่กลับเน้นถึงรัฐบาลที่ชอบธรรม สำหรับฮอบส์รัฐมีหน้าที่หลักคือการพิทักษ์รักษาสิทธิโดยธรรมชาติของมนุษย์เท่านั้น^{๒๖} ต่อมา **จอห์น ล็อก** ได้ตั้งคำถามในลักษณะที่ท้าทายถึงอำนาจ ในลักษณะที่อำนาจแบบไหนที่มีความชอบธรรม เราจะสร้างระบอบการเมืองที่มีความชอบธรรมได้อย่างไร ในแบบที่ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองมาตกลงทำสัญญา สร้างกฎเกณฑ์ กำหนดกติกาทางการเมืองร่วมกัน โดยมุ่งไปยังการควบคุมตรวจสอบและการจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ในขณะที่ทางฝ่ายผู้ใต้ปกครองก็มีหลักประกันในเรื่องการปกป้องคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพในชีวิต ทรัพย์สิน เรื่องความเท่าเทียมกันในบางแง่มุม รวมไปถึงความชอบธรรมของผู้ใต้ปกครองในการปฏิวัติโค่นล้มผู้ปกครองที่กลายมาเป็นทรราชย์ทำให้หมดความชอบธรรมในการปกครอง ดังนั้น แนวคิดสัญญาประชาคม การมีรูปแบบรัฐบาลที่เกิดขึ้นจากการยินยอมของประชาชน แนวคิดในเรื่องกฎธรรมชาติ ความเสมอภาค สิทธิปัจเจกบุคคล ความยินยอม ความอดกลั้นต่อความผิดความเชื่อที่แตกต่าง (Toleration) การปฏิบัติอารยะขัดขืน (Civil Disobedience) จนถึงแนวคิดในเรื่องของทรัพย์สินส่วนตัว ได้นำไปสู่กรอบคิดเสรีนิยมสมัยใหม่^{๒๗} ต่อมา **ฌ็อง ฌัก รูโซ** ก็ได้เน้นย้ำในสัญญาประชาคมเช่นกันแต่สัญญาประชาคมของรูโซ นั้นเป็นคนละแบบกับฮอบส์ ที่เชื่อว่า สัญญาประชาคมเป็นสิ่งที่ทำขึ้นระหว่างบุคคลที่มอบสิทธิอำนาจให้แก่บุคคลที่สาม (องค์อธิปัตย์) โดยเรียกคืนไม่ได้ และแตกต่างกับล็อก มีทัศนะต่อสัญญาประชาคมว่า เป็นสัญญาที่มนุษย์ทำขึ้นโดยมอบสิทธิอำนาจให้แก่กลุ่มบุคคล (รัฐบาล) เพื่อเข้ามาทำหน้าที่ดูแลรักษาสิทธิประโยชน์แทนตนเอง ในขณะที่ รูโซ สัญญาประชาคมเป็นสัญญาที่ทุกคนเข้าร่วมกับทุกคนหมด กล่าวคือ อำนาจอธิปไตยเป็นสิ่งเดียวไม่สามารถแยกส่วนหรือแบ่งปันให้ใครต่อไปได้ อำนาจอธิปไตยเมื่อมีอยู่แล้ว จะมอบโอนสิทธิต่อไปไม่ได้ และอำนาจ

^{๒๖} สมบัติ จันทรวงศ์, **ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐-๒๑.

^{๒๗} พิศาล มุกดาร์ศรี, **บนเส้นทางความคิดทางการเมืองจากคำพยากรณ์มหาวิหารเคลฟีถึงห้องรมแก๊สอาชวิตซ์**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๔.

อธิปไตยไม่อาจผิดพลาดได้^{๒๘} อย่างไรก็ตามถึงแม้ปรัชญาการเมืองจะเดินทางมาไกลและได้รับความนิยมในโลกสมัยใหม่ แต่ก็ไม่รอดพ้นจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นธรรมดา อาทิ Benjamin Constant (1767-1830) ได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเสรีนิยมแบบกรีกโบราณของ Rousseau ที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง กล่าวคือ Rousseau เสนอไว้ว่าเมื่ออำนาจอธิปไตยได้ถูกประกอบส่วนสร้างขึ้นด้วยข้อตกลงสากลที่ทำขึ้นอย่างสมัครใจแล้ว ก็จะไม่ผิดพลาดและบกพร่อง และไม่จำเป็นต้องให้ประกันใดๆ แก่คนในบังคับ เพราะองค์คณะย่อมไม่ทำร้ายสมาชิกทั้งหมดของตนอยู่แล้ว แต่ถึงแม้ข้อตกลงทางสังคมได้มอบหมายอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ให้แก่องค์คณะทางการเมือง รัฐอธิปไตยก็ไม่สามารถยึดเย็ดข้อผูกมัดใดๆ ให้แก่ผู้อยู่ในบังคับของตนได้ ถ้าสิ่งนั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน อนึ่ง แต่ละคนมอบให้โดยข้อตกลงทางสังคมเฉพาะส่วนแห่งอำนาจของตน ที่เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องให้อยู่ใต้การควบคุมของชุมชน แต่ก็ต้องยอมรับว่ารัฐอธิปไตยเพียงเท่านั้นคือผู้ตัดสินว่าสิ่งใดสำคัญ ด้วยเหตุนี้ Constant จึงมองว่าเป็นการเปิดช่องให้เกิดความอับอายภายใต้ข้ออ้างเจตจำนงร่วม Constant จึงเสนอแนวคิดเสรีภาพสมัยใหม่ที่เน้นสิทธิ อิสระภาพ และเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการดำเนินชีวิตและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน Constant ได้อธิบายไว้ว่า คนโบราณมุ่งกระจายอำนาจออกไปในหมู่พลเมืองทั้งปวงของรัฐฯ หนึ่ง และพวกเขาเรียกสิ่งนี้ว่าเสรีภาพ ทว่าสำหรับคนสมัยใหม่เป้าหมายคือความมั่นคงแห่งสมบัติเอกชนที่ตนครอบครอง สำหรับคนสมัยใหม่ นัยหนึ่งเสรีภาพคือหลักประกันความมั่นคงของสมบัติเหล่านี้ ที่สถาบันทั้งหลายของพวกเขาจัดสนองให้ได้ Constant ถือว่าจุดมุ่งหมายทั้งสองนี้เข้ากันไม่ได้ โดยในที่ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในการตัดสินใจรวมหมู่ ปัจเจกบุคคลก็จะตกเป็นเบี้ยล่างสิทธิอำนาจของส่วนรวมและสูญเสียเสรีภาพของตนในฐานะบุคคลเอกชนไป และเสรีภาพเอกชนนี้ที่พลเมืองทุกคนนี้เรียกร้องต้องการจากอำนาจสาธารณะ^{๒๙} อนึ่ง จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างปรัชญาการเมืองคลาสสิกกับปรัชญาการเมืองสมัยใหม่กล่าวคือ ฐานความคิดของปรัชญาการเมืองคลาสสิกเชื่อว่าสังคมการเมืองเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนสมาชิกปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลมีความสำคัญเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือองค์ประกอบหนึ่ง เพราะฉะนั้นเพื่อจะบรรลุถึงชีวิตที่ดีมีคุณภาพ มีความสุขและความสมบูรณ์พร้อมทางคุณธรรม มนุษย์ต้องเข้าสังกัดเป็นสมาชิกภายใต้สังคมของนครรัฐเท่านั้น แต่ฐานความคิดของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่กลับเชื่อว่า ปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนสังคมการเมืองและรัฐ เพียงแต่ปัจเจกบุคคลได้ตกลงยินยอมทำข้อตกลงหรือสัญญาเสียสละเสรีภาพร่วมกันเพื่อแลกกับความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ด้วยการสร้างสังคมการเมือง

^{๒๘} พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, **ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่**, (นนทบุรี:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๖.

^{๒๙} เกษียร เตชะพีระ, **เสรีนิยมกับประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๖), หน้า ๒-๕.

ขึ้นมาให้มีการคุ้มครองในรูปขององค์อธิปัตย์อำนาจสูงสุด การมีกฎหมาย และรัฐบาล เป็นอาทิ
ปรัชญาการเมืองคลาสสิกมุ่งปลูกฝังอบรมคุณธรรมแก่บุคคลเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนการเมือง
แต่ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่มุ่งเน้นการออกแบบตัวเองของรัฐบาลเพื่อตอบสนองกับเสรีภาพและสิทธิ
ของพลเมืองให้มากที่สุด^{๓๐} ปรัชญาการเมืองคลาสสิกเน้นนครรัฐ (Polis หรือ City-State) เป็น
ศูนย์กลางการวิเคราะห์การศึกษาถึงธรรมชาติของมนุษย์และสังคมการเมือง แต่ปรัชญาการเมือง
สมัยใหม่วิเคราะห์เรื่องดังกล่าวในระดับรัฐหรือรัฐประชาชาติที่มีขนาดใหญ่โตกว่านครรัฐขนาดเล็ก^{๓๑}
ดังนั้น กรอบคิดที่สำคัญของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ คือ

๑. ปัจเจกชนนิยม (Individualism) กล่าวคือการมีสิทธิเสรีภาพของตนเองในแต่ละบุคคล
๒. ความเสมอภาค (Equality) กล่าวคือมีอย่างเท่าเทียมกันมาโดยธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ความเสมอภาคในเรื่องของกฎหมาย ภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองที่อยู่ภายใต้
กฎหมายเดียวกัน มีบทการลงโทษเดียวกัน มีประเพณีและแนวปฏิบัติที่เป็นแนวเดียวกัน
๓. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) กล่าวคือ เป็นการปกครองโดยอาศัยกฎหมาย
รองรับกระทำตามอำเภอใจไม่ได้ เช่น จะการเก็บภาษี จะทำการควบคุม จะทำการจับกุมคุมขัง
จะต้องมีกฎหมายรองรับ เป็นต้น ขณะเดียวกันอะไรก็ตามที่ไม่มีกฎหมายระบุห้ามย่อมสามารถกระทำ
ได้ทั้งสิ้น ต่างจาก Rule by Law คือคนที่มีอำนาจต้องการให้เป็นไปทางใดก็ออกกฎหมายมาบังคับใช้
เลย ดังนั้นต้องมีกฎหมายมาบังคับในกระบวนการการออกกฎหมายด้วยและต้องปฏิบัติตามอย่าง
เคร่งครัด การปกครองต้องมีขอบเขตจำกัด เช่นอำนาจของหน่วยไหน เช่น รัฐบาล กระทรวง ต้องระบุ
ไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน และในแต่ละที่ก็ไม่สามารถที่จะออกกฎหมายมาใช้ได้เอง

ประเด็นทางปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ในฐานะผู้ให้กำเนิดชีวิตที่ท้าทายแก่เสรี ประชาธิปไตย

ในวิถีการเมืองการปกครอง การใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่มีใครที่ไร้
อำนาจต้องการเผชิญ เพราะนั่นเท่ากับการเป็นการผจญกับความไม่แน่นอนอันเกิดขึ้นจากความไม่
แน่นอนของความเป็นมนุษย์ ความไม่แน่นอนสามารถจะนำมาซึ่งอะไรหลายๆ อย่างที่มีผลทั้งใน
ทางบวกและลบได้ตลอดเวลาแต่สิ่งที่น่ากลัวคือผลในทางลบ ในขณะที่การใช้กฎเกณฑ์ที่แน่นอน
ตายตัวย่อมทำให้ความสัมพันธ์ดำเนินไปอย่างคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต (prediction) ใน
แง่การปกครองที่เกิดจากกฎหมาย (the Rule by Law) ย่อมดีกว่าการปกครองโดยมนุษย์ (the

^{๓๐} พิศาล มุกตารัตน์, **บนเส้นทางความคิดทางการเมืองจากคำพยากรณ์มหาวิทยาลัยมหิดลถึงห้องรม
แก๊สเอชวีดี**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^{๓๑} ชุมพร สังขปริชา, **ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง ว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓-๑๕.

Rule of man) ความไว้วางใจ (trust) ในตัวมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่แทบจะหาไม่ได้จากมนุษย์ด้วยกันเอง จากแนวทางที่ไม่เชื่อมั่นในตัวมนุษย์นี้เองย่อมทำให้การปกครองที่เกิดขึ้นมาจากมนุษย์ด้วยกันเองแต่เพียงอย่างเดียวกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือและไม่น่าไว้วางใจ ถ้าจะกล่าวให้รุนแรงไปกว่านี้อีกขั้นหนึ่งก็คือ มนุษย์ไม่มีความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน การที่จะให้เชื่อมั่นในตัวมนุษย์ที่ประกอบกิจกรรมที่ขัดกับพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าอย่างอาดัมและอีฟ ผู้เป็นบรรพบุรุษของมนุษยชาติซึ่งถือได้ว่า “ชั่ว” ตามความคิดของคริสต์ศาสนานั้น คงไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะในท้ายที่สุดมนุษย์ก็กลายเป็นพวกที่ไม่ไว้วางใจกันเอง แต่ความไม่ไว้วางใจในตัวมนุษย์กลับเป็นสิ่งที่ต้านเสรีประชาธิปไตย (counter-democracy) ไปในตัวเอง เพราะความไม่ไว้วางใจในตัวมนุษย์ย่อมทำให้การกระทำทางสังคม (social action) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คนอื่นทำแทนยอมเป็นไปไม่ได้ ความจำเป็นที่จะต้องมืออะไรอื่นๆ เข้ามาเป็นกลไกหรือตัวช่วยการปกครองจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การปกครองโดยระบบและกรอบคิดที่เป็นนามธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเสรีนิยมที่เป็นรากฐานให้กับประชาธิปไตยสมัยใหม่อันเป็นเสรีประชาธิปไตยในศตวรรษที่ยี่สิบ ต้องการที่จะควบคุมการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายอันเป็นกลไกในการปกครองที่ดีกว่ามนุษย์ ในที่นี้ต้องไม่ลืมว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่มีความนาน เช่น กรีกโบราณ แต่ประชาธิปไตยกรีกโบราณก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบเสรี โดยนี่ยังไม่ต้องพิจารณาว่าสถานะของผู้หญิงและทาสเป็นอย่างไรในสังคมกรีกโบราณ นอกจากนั้นผู้หญิงเองก็พึ่งมาเลือกตั้งได้ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ในแง่นี้ประชาธิปไตยในยุโรปและสหรัฐอเมริกาช่วงก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจึงไม่สามารถที่จะเรียกได้ว่าเป็นเสรีประชาธิปไตยอย่างเต็มปาก ถึงแม้ว่าเสรีประชาธิปไตยจะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นในศตวรรษช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่เสรีประชาธิปไตยเองก็มีความขัดแย้งในตัวเองมาตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์เพราะอย่างน้อยๆ การกล่าวถึงคนอย่างเท่าเทียมกันในศตวรรษที่สิบแปดเองก็ไม่ได้รวมคนต่างสีผิวเข้าไปด้วยในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ลืมอีกว่าการกีดกันสีผิว (racial decimation) ก็ทำให้สำนึกเรื่องความเท่าเทียมกันยังไม่สามารถที่จะบรรลุถึงได้ สำหรับปัญหาสีผิวเองก็เป็นปัญหาใหญ่ของสังคมอเมริกันมากกว่าที่จะเป็นยุโรป เจอนโซดงกล่าวก็ทำให้เสรีประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ยาก เสรีประชาธิปไตยจึงเป็นกระบวนการที่กำลังทำให้เสรีประชาธิปไตยกำลังจะมาสมบูรณ์หรือ “กำลังจะมา” เสรีประชาธิปไตยที่จะกล่าวถึงนี้จึงจะจำกัดวงให้อยู่ในช่วงเวลาของเสรีประชาธิปไตยแห่งศตวรรษที่ยี่สิบเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา ไม่เพียงเท่านั้นเสรีประชาธิปไตยเองก็มีความแตกต่างกันในแต่ละที่ อย่างน้อยๆ ที่สุดก็มีความแตกต่างกันระหว่างอเมริกาเหนือและยุโรป นอกจากนั้นแล้วเสรีนิยมเองก็ไม่ได้มีแบบเดียว เสรีนิยมมีความหลากหลาย เสรีนิยมของแต่ละยุคแต่ละสมัยก็แตกต่างกันออกไป เสรีนิยมโบราณก็เน้นถึงพลังตามธรรมชาติหรือสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าให้มาในรูปของสิทธิตามธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติ มากกว่าที่จะเน้นถึง Rationality ของมนุษย์แบบที่เกิดขึ้นในสภาวะสมัยใหม่ (แต่

ในสภาวะสมัยใหม่ที่ถ้าพิจารณาอย่างน้อยๆ ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ยี่สิบเก้าเป็นต้นมา กรอบคิดจากเสรีนิยมแบบ John Stuart Mill ไหลมาจนถึงเสรีนิยมแบบต่อต้านเผด็จการนาซี เสรีนิยมแบบช่วงสงครามเย็น มาจนถึงเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด ก็มีความแตกต่างกัน) ในแต่ละดินแดนเสรีประชาธิปไตยเองก็มีความแตกต่างกันไป แม้กระทั่งในยุโรปเองเสรีนิยมแต่ละที่ก็มีความแตกต่างกันไป เช่น เสรีนิยมเองก็ถูกกักกับจากกลไกของรัฐที่มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป และสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ก็คือประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐธรรมนูญอิตาลีที่เป็นประเทศคาทอลิกก็มีการใช้คำแตกต่างกัน เช่น ใช้คำว่า Person มากกว่าที่จะเป็น Individual อันเป็นคำของพวกเขาเอง โกล-อเมริกัน เป็นต้น

แต่ถึงกระนั้นก็ดีอิทธิพลทางความคิดของเสรีนิยมแบบอังกฤษ-อเมริกัน ก็ทรงพลังเพิ่มขึ้นอย่างมากภายใต้พลังอำนาจของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษตลอดศตวรรษที่ยี่สิบ จนทำให้เสรีนิยมแบบดังกล่าวกำลังมีเลือนฐานะให้กลายเป็น “สิ่งสากล” มากกว่าจะเป็นแบบเฉพาะ^{๓๒} ดังนั้นนิยามของประชาธิปไตยในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบเสรีนิยมด้วยนั้น กล่าวคือประชาธิปไตยในความหมายปัจจุบันเป็น “อุดมการณ์” ที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจของหมู่คณะแบบองค์รวมและอยู่ภายใต้การควบคุมของปวงประชา โดยปวงประชามีสิทธิเสมอภาคในการดำเนินการควบคุม ซึ่งในทางปฏิบัติไม่มีรัฐใดยึดถือปฏิบัติหลักการควบคุมของปวงประชาและให้ปวงประชามีสิทธิเสมอภาคในการดำเนินการควบคุมได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยก็ให้ความสำคัญคนเล็กคนน้อยให้มีโอกาสได้ล้มตาอำปาก ร่วมตัดสินใจปัญหา กำหนดทิศทางการปกครอง และกำหนดตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่ปกครองรัฐหรือชุมชน เป็นอุดมการณ์ที่เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล เป็นอุดมการณ์ที่สามารถต่อรองให้คนชั้นสูงต้องลดทิฐิลงมารับฟังความคิดเห็นของคนชั้นล่าง ประชาธิปไตยไม่อาจได้มาด้วยการคิดหรือหวังเท่านั้นแต่จะต้องมีการกระทำอย่างจริงจังและต้องอาศัยสติปัญญาด้วย และในความเป็นจริงของประเทศต่างๆ ประชาธิปไตยล้วนได้มาด้วยการแลกด้วยเลือดเนื้อของผู้เสียสละเกือบทั้งสิ้น ดังนั้น ประชาธิปไตยยังมีอุปสรรคขัดขวางมากมาย ไม่อาจเจริญงอกงามได้ตามความคาดหวังเท่าใดนัก เพราะประชาธิปไตยต้องอาศัยคนเล็กคนน้อยที่จะตระหนักในสิทธิและหน้าที่ และเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดเจตนารมณ์ทางการเมืองการปกครอง กำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นผู้แทน และควบคุมทิศทางการบริหารรัฐให้ดำเนินไปตามหลักการ เป้าหมาย กระบวนการและวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรม มิเช่นนั้นประชาธิปไตยอาจตกเป็นเครื่องมือของบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อใช้แสวงหาผลประโยชน์แก่บุคคลหรือกลุ่มตนเท่านั้น ประชาธิปไตยจากอุดมการณ์ทางการเมืองเมื่อยาก

^{๓๒} ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **บทวิพากษ์ปรัชญา/ตรรกะของระบอบเสรีประชาธิปไตย (Critique on liberal democracy)**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๔.

จะทำให้เป็นระบบการเมืองจึงเป็นระบบการเมืองที่ละเอียดอ่อน เพราะเกี่ยวข้องกับผู้คนในวงกว้าง ต้องการการเรียนรู้และตระหนักในคุณค่า ต้องใช้เวลาศึกษา ติดตามและประเมิน และต้องการลงมือปฏิบัติอย่างมีสติ มีปัญญา มีข้อมูล ประชาธิปไตยจึงจะงอกงามได้

๒.๓.๒ มุมมองปรัชญาการเมืองการปกครอง

ในบทนี้เราจะได้ศึกษามุมมองปรัชญาการเมืองการปกครองจากทั่วโลก ในแต่ละประเด็น อาทิเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โลกาภิวัตน์ และพิจารณาถึงแง่มุมด้านศีลธรรม ศาสนา และสิ่งแวดล้อมของปัญหาการเมืองทั่วโลก^{๓๓}

มีไม่กี่ประเทศที่พยายามจะแยกตนเองออกจากส่วนที่เหลือของโลกและมีส่วนน้อยมากที่ประสบผลสำเร็จในการทำเช่นนั้น การค้าและการล่าเพื่อยึดครองแผ่นดินได้สร้างและได้ทำลายอาณาจักรและนำประชาชนส่วนต่างๆของโลกเข้ามาอยู่ด้วยกัน มันทวนหลังให้เราคิดว่าเศรษฐกิจโลกซึ่งเป็นปรากฏการณ์เมื่อเร็วๆ นี้แต่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นเช่นนั้นในปี ๑๘๔๘ มาร์กซและเอนเงิลส์ ได้พิมพ์หนังสือ คำแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ ถือได้ว่าเป็นการเปิดฉากการส่งผลกระทบต่อการเกิดขึ้นของผลิตผล การค้าและกฎหมาย และให้บริบทที่พวกเขาสามารถ อธิบายการเผชิญหน้ากันระหว่างคนงานและเจ้าของทุน ตรงนี้เค้าได้พูดถึงปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กันในตอนนี้อย่างเช่นในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ ขนชั้นกฎหมาย ผ่านการเอาเปรียบจากกลไกตลาดโลกได้ให้ภาพเป็นมนุษย์ของโลกกับการผลิต และการบริโภคในทุกๆประเทศ กับความขัดแย้งอย่างแรงของนักได้กลับมีการวาดออกมาจากภายใต้ธงแห่งอุตสาหกรรม ซึ่งพื้นฐานแห่งชาติที่เรายืนหยัดอยู่ อุตสาหกรรมของชาร์ตแบตเก่าถูกทำลาย หรือกำลังถูกทำลายไปทุกวันถูกทดแทนด้วยอุตสาหกรรมแบบใหม่ ซึ่งการนำเข้ามาเป็นเรื่องความเป็นความตาย สำหรับชาติอารยธรรมทั้งหมด โดยอุตสาหกรรมที่ไม่อิงวัตถุดิบจากพื้นที่จำเพาะแห่งใดแห่งหนึ่งตัวเองวัตถุดิบที่มาจากพื้นที่ไกล เป็นอุตสาหกรรมที่ผลิตผลมีการนำมาบริโภคมิใช่เฉพาะที่บ้านแต่ทุกมุมโลก ในพื้นที่แห่งความต้องการเดิมๆซึ่งพึงพอใจเฉพาะกับผลิตผลในประเทศ แล้วกลับพบความต้องการแบบใหม่กำหนดให้ความพอใจอยู่ที่ผลิตผลแห่งแดนและภูมิภาคที่อยู่ไกล แทนที่จะเก็บตัวอยู่ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และพอใจในตนเอง เราก็ได้มีการผสมผสานในทุกทิศทางเป็นการอิงอาศัยกันระดับนานาชาติที่เป็นสากล เช่นกับในด้านวัตถุ ผลิตผลด้านสติปัญญาก็เช่นกันการสร้างสรรค์ด้านสติปัญญาของแต่ละชาติจะกลายเป็นทรัพย์สินร่วมกัน การมองข้างเดียวและความใจแคบระดับชาติพันธ์เป็นไปไม่ได้มากยิ่งขึ้น จากวรรณกรรมระดับชาติและท้องถิ่นมันก็จะเกิดเป็นวรรณกรรมโลกขึ้นมา นอกจากนี้ก็ยังมี การอนุมานถึงผลกระทบในเรื่องโลกร้อน ของการเคลื่อนย้ายวัตถุและสินค้าไปรอบโลก และร่องรอยเกี่ยวกับผลกระทบของจีนในประเด็น

^{๓๓} สมหวัง แก้วสุฟอง, ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๑๙๐-๑๙๖.

ทรัพย์สินทางปัญญาและเราได้มีข้อวิจารณ์เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ล่าสุด บางทีข้อแตกต่างที่สำคัญ ในทุกวันนี้ คือลัทธิเสรีนิยมใหม่ได้ให้กำเนิดแก่ตลาดโลกตอนนี้เศรษฐกิจอยู่เลยการควบคุมของชาติเดียว และการสื่อสารที่เป็นไปโดยทันทีหมายความว่าวิกฤติในตลาด

น่าจะมีผลกระทบโดยทันทีกับตลาดโลก ที่สำคัญก็คือข่าวสารข้อมูลในตอนนี้เป็นแพร่กระจายอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่การเข้ามาของอินเทอร์เน็ต เป็นการวัดข้ามสิ่งขวางกั้นทางการเมือง และยินยอมให้ปัจเจกสื่อสาร และค้าขายกันและกันได้ทั่วโลก แต่กระแสนการข้ามชาติ และการเงิน และกำลังคน ขณะที่แนวโน้มและกำลังทั่วโลกเป็นจริงไปพร้อมๆ กับแต่ละรัฐชาติ เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถย้อนกลับไปยังอย่างน้อยก็จนกระทั่งศตวรรษที่ ๑๙ อีกลักษณะอันหนึ่งของปรากฏการณ์ อันนี้คือลัทธิ พหุวัฒนธรรม ชุมชนโลก หมายถึงว่า รัชตะจะเป็นเหมือนกับบ้านของครุคนจากทวีปและวัฒนธรรมอื่น แต่นี้ก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ผู้คนได้ท่องเที่ยวไปค้าขาย หรือเพื่อเข้ายึดของพื้นที่และเข้าไปมีความเกี่ยวข้องในวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างไปจากตน เช่น ความรู้สึกห่างไกลจากบ้านเกิดสำหรับ พระเจ้าอาเล็กซานเดอร์มหาราช ในตอนมาถึงอินเดียหรือผู้บังคับกองร้อยในกองทัพโรมันก็เป็นแนวรบกันนาที่อยู่ห่างไกลในสิ่งที่เป็นเยอรมันหรือตอนเหนือของอังกฤษในปัจจุบัน ทำนองเดียวกันปัญหาของการทวงวัฒนธรรมการเมืองด้วยการเชื่อมโยงวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้าด้วยกัน มีมาถึงแต่สมัยบาบิโลน ก่อนศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ ซึ่งนโยบายการบูรณาการวัฒนธรรมซึ่งก่อให้เกิดผู้นำของชาวยิวที่ถูกปราบหาทางที่จะใช้ชีวิตในบาบิโลนและการพยายามที่จะคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์โดยทางเลือกอย่างง่ายด้วยการกลมกลืนทำวัฒนธรรมกับเพื่อนบ้าน บาบิโลนโบราณเป็นตัวอย่างของพหุวัฒนธรรมที่เกิดจากการบังคับ แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญในตอนนี้เป็นความซับซ้อนและระดับของโลกาภิวัตน์บนี้ก็จะพยายามแสดงรายละเอียดของปัญหารักที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมทั่วโลก

มิตินานาชาติ

ปรากฏการณ์และปัญหาทั่วโลกคือสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับที่อยู่เหนือรัฐชาติ การค้าโลก สิ่งแวดล้อม การเงินและอื่นๆ สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อแต่ละชาติ แต่ก็มิได้เป็นผลผลิตของการที่ชาวต่างชาติจะเกี่ยวข้องกันและกันอย่างไร

ในทางตรงข้ามมิตินานาชาติทางการเมืองเกี่ยวข้องกับวิธีการที่รักษาและแต่ละรัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกันและกันและมีการตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนในระดับโลก คำถามพื้นฐานก็คือว่า การที่ไปกำหนดว่าเราจะไปมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น พอเพียงที่ก่อให้เกิดพื้นฐานการเมืองระดับโลกหรือไม่ พูดอีกอย่างหนึ่งว่าองค์กรนานาชาติ เช่น สหประชาชาติ สหภาพยุโรป องค์กร Nato และอื่นๆซึ่งรวมชาติต่างๆเข้าด้วยกันสามารถที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการตื่นตัวกับการโลกเช่นอินเทอร์เน็ตหรือตลาดเงินทั่วโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรกำหนดไว้ในใจก็คือว่า สำเร็จของระบบการเมืองในประเทศไม่อาจค่าประกันได้ว่าจะประสบผลสำเร็จในต่างประเทศเอเธนส์โบราณเก่าอาจถือเอาเป็น

ตัวอย่างของประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติในยุคแรก แต่ก็มีความเกี่ยวข้องกับการทะเลาะเบาะแว้งกับนครรัฐอื่นๆ และกลับสมานพันธรัฐที่ใหญ่กว่า แต่ในสมัยของเพลโต และอริสโตเติล ข้อร้องเรียนเกี่ยวกับเอเธนส์ก็คือการไร้ความสามารถที่จะรักษาอาณาจักรและการใช้พลังกำลังทั้งหมดกับการทำสงครามกับสปาร์ตา (ในสงคราม Ploponnesian) ดังนั้นธรรมชาติที่บ้านจึงไม่ได้รับประกันถึงนโยบายต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ ในการมองไปที่รัฐบาล แต่ละรัฐปรัชญาการเมืองได้ตรวจสอบวิธีการต่างๆ ที่มีสิทธิ์ที่อำนาจมีการสร้างขึ้นและนำมาใช้ตัดสินสัญญาประชาคมหรือการประเมินค่าตามแนวประโยชน์นิยมหรือการปกป้องสิทธิมนุษยชน ทั้งหมดสามารถนับมานับได้ว่าเป็นการตัดสินแต่เราจะสร้าง และตัดสินสิทธิ์ที่อำนาจในระดับนานาชาติได้อย่างไร ที่อำนาจเท่าไรที่รัฐอธิปไตยแต่ละชาติจะต้องยอมให้กับองค์กรนานาชาติ^{๓๔}

การตัดสินใจยากลำบากของสิทธิ์อำนาจ

ลองจินตนาการถึงประชาธิปไตยที่ปกครองโดยรัฐสภาที่มีสมาชิก ๑๙๒ คน ซึ่งมาชุมนุมกันเพื่ออภิปรายและลงคะแนน ในประเด็นกฎหมายที่จะนำมาใช้ ทั่วประเทศ หรือกำลังเช่นใดที่ควรนำมาเป็นแนวปฏิบัติในประเทศประชาธิปไตยส่วนใหญ่ทันทีที่กฎหมายได้รับการอนุมัติรัฐบาลและข้าราชการจะต้องทำหน้าที่นำกฎหมายเรานั้นออกสู่การปฏิบัติจริง และจัดเก็บภาษีเพื่อที่จะนำเงินมาใช้ในการบริหารแน่นอนการเป็นประชาธิปไตยนั้นกฎหมายเป็นอะไรบางสิ่งที่เราต้องประนีประนอม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงความเห็นในเขตของตนแต่ก็ไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการสมัครไปเป็นเรื่องของการให้และการพูดเพื่อให้บรรลุผลที่ดีที่สุดสำหรับรัฐโดยภาพรวม แต่ในประชาธิปไตยการปฏิบัติตามที่กฎหมายการตัดสินใจยอมรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จะถูกส่งกลับบ้านแต่รักคนก็จะรับผิดชอบสำหรับการบังคับใช้กฎหมายในเขตของตน และระดมทุนในเขตเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปได้แต่แน่นอนบางคนก็จะต้องกลับคืนและยอมรับว่า มุมมองเฉพาะของพวกเขาไม่ได้แพร่หลายในสภา ดังนั้นจึงมีความยุ่งยากในการไปชักชวนประชาชนในเขตให้ทำตามที่ต้องการ แต่สถานการณ์กลับมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น เพราะผู้แทนของแต่ละเขตก็ต้องการดูแลเขตพื้นที่ของตน และต้องการเสียงสนับสนุนเพื่อที่จะอยู่ในตำแหน่งได้อีก ความต้องการของผู้คนในเขตตอนนี้ก็จะแข่งขันกับกฎหมายที่ใช้บังคับทั่วประเทศ และเนื่องจากว่าแต่ละเขตในการปกครองตนเองในบางแง่จึงมักจะมีโอกาสที่จะละเลยสิ่งที่เป็นข้อตกลงในสภาหรือไม่ก็พยายามที่จะหน่วงเหนี่ยวการนำไปปฏิบัติจริง

นอกจากนั้นเขตจะมีขนาดใหญ่มากบางคนรู้สึกว่เขตมีขนาดใหญ่พอที่จะละเลยความปรารถนาของรัฐสภาโดยไม่มีผลตามมาที่ร้ายแรงใดๆ ส่วนเขตที่มีขนาดย่อมกว่าก็รู้สึกว่เขาไม่ต้องการต้องแบกภาระตามกฎหมายระดับชาติเนื่องจากพวกเขามีปัญหามากเพราะกับการบริหารเขต

^{๓๔} สมหวัง แก้วสุฟอง, *ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง*, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๒๐๔-๒๐๘.

ของตนอยู่แล้ว แต่เนื่องจากรายได้และอำนาจอยู่ในมือของเขตจึงดูจะเป็นไปไม่ได้สำหรับรัฐบาลกลางที่จะไปบอกปิดความปรารถนาของพวกเขา จะถือเป็นการยินยอมโดยการชักชวนแต่ละเขตให้มายอมรับกฎหมายที่ผ่านรัฐสภาไปแล้ว และหวังว่าพวกเขาจะช่วยแบกภาระค่าใช้จ่ายในการบังคับใช้กฎหมาย จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยดังกล่าวจะมีโอกาสน้อยที่จะออกกฎหมายที่มีความเด็ดขาดในทางปฏิบัติมักจะขึ้นอยู่กับความเมตตาของเขตที่ใหญ่กว่าและมีสิทธิอำนาจเฉพาะในนามเท่านั้น

นี่คือการตัดสินใจที่ยากลำบากที่สหประชาชาติและองค์การนานาชาติที่มีลักษณะเดียวกันเผชิญอยู่ขณะที่อำนาจยังคงอยู่ในมือของสมาชิกแต่ละประเทศแต่ไม่มีอำนาจที่จะบังคับให้ออกเป็นมติชักต่างๆอาจทำหายและจะต้องมีการเจรจากับสมาชิกอื่นๆในการส่งกองกำลังไปช่วยเหลือในการดับวิกฤติการณ์ ในอีกด้านหนึ่งแต่ละชาติก็รู้สึกถึงเล่ห์ที่จะยอมทั้งสถานะอธิปไตยและกำลังทหารและมอบให้กำกับกำลังนานาชาติเหนืออื่นใด ทันทิที่คณะกรรมการนานาชาติมีอำนาจมันยากที่จะพบว่าจะควบคุมหรือเข้าแผนที่ได้อย่างไรเข้ากลุ่มไปทำอะไรที่เป็นการขัดขวางผลประโยชน์ของสมาชิก^{๓๔}

ฉะนั้น อำนาจจากส่วนกลางดูเหมือนจะยากที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายแต่ละสภากส่วนกลางที่ไม่มีอำนาจเพียงพอไม่อาจที่จะบังคับ ทำได้เพียงแค่ขอร้องชาติต่างๆให้ปฏิบัติตามมติและเมื่อผลประโยชน์ของชาติตกอยู่ในความเสี่ยงการชักชวนก็จะถูกปฏิเสธและความมุ่งมั่นที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติก็มีความเข้มแข็งขึ้น

๒.๔ แนวคิด ระบบ และอุดมการณ์ทางปรัชญาการเมือง

ในหัวข้อนี้เราจะได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความแตกต่างระหว่างปรัชญาการเมือง และอุดมการณ์ทางการเมือง หลักการที่อุดมการณ์ทางการเมืองอิงอาศัยอยู่ สิ่งที่อุดมการณ์ทางการเมืองอ้างถึงประเด็นต่างๆ ในปรัชญาการเมือง ดังที่เราจะพบว่า นับตั้งแต่ยุคกรีกไปจนถึงยุคกลาง แนวคิดทางการเมืองมีความเชื่อมโยงอยู่กับมุมมองเรื่อง “ชีวิตที่ดี” และเราจะบรรลุถึงชีวิตที่ดีนั้นอย่างไร ทั้งเรายังพิจารณาวิธีการ “สัญญาประชาคม” กับปรัชญา ซึ่งพัฒนาไปพร้อมกับการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยและจิตสำนึกที่เพิ่มพูนเกี่ยวกับคุณค่า และสิทธิของปัจเจก

ราวครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดทางการเมือง ๒ กระแสเหล่านี้ ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดของนักคิดอื่นๆ เช่น คานส์ เฮเกล และมาร์กซ์ เป็นยุคสมัยที่ผู้คนได้ตระหนักรู้ถึงวิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ ๑๙ เฮเกล (๑๗๗๐-๑๘๓๑) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญในประเด็นนี้เขากล่าวว่า ความจริงมักจะปรากฏตัวอยู่ในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ และชาติคือการแสดงออกทางกายภาพแห่งกฎศีลธรรมมีชีวิตอยู่เหนือปัจเจก ผู้ที่สร้างตนขึ้นมา พูดยีกประการ

^{๓๔} สมหวัง แก้วสุฟอง, ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๒๑๑-๒๑๔.

หนึ่งว่า เขามองว่า เป็นไปได้ที่จะมองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีเหตุผลทั้งหมด^{๓๖}

ระบบดังกล่าว มองเห็นประวัติศาสตร์มันคลาตัวในความเปลี่ยนแปลงเชิงวิภาษวิธีโดยเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ (บทัน) พัฒนาความขัดแย้งขึ้น (บทแย้ง) ขึ้นมาในตนเอง และต่อมาสักทั้งสองก็หลอมรวมเข้าด้วยกัน (บทสังเคราะห์) เป็นเหตุการณ์ที่เฮเกลมองว่า มันเกิดซ้ำแล้วซ้ำอีก เฮเกลมองว่ากระบวนการนี้จะแสดง Geist หรือจิตวิญญาณแห่งยุคสมัย ซึ่งให้ความหมายการมีชีวิตของผู้คน ดังนั้นปรัชญาการเมือง จึงมีผสมผสานเรื่องชีวิตที่ดี ประเด็นข้อสัญญา และระบบความคิดกว้างๆ แนวนี้มีพัฒนามาโดยเฮเกล และคนต่อมาคือมาร์กซ์ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดฐานกว้าง ให้กับแนวคิดมโนทัศน์ และระบบความคิดที่กลายมาเป็นตัวเนื้อหาของปรัชญาการเมือง แต่เมื่อมาถึงการโต้เถียงทางการเมืองที่เป็นที่นิยม ผู้คนไม่ค่อยจะมีเวลาที่จะย้อนกลับคืน และอธิบายแนวคิดโดยอ้างถึงหลักการอันแรกปรือมีความเกี่ยวข้องกับความคิดที่สัมพันธ์กับระบบการอธิบายโดยภาพรวม เช่นที่เฮลเกลหรือมาร์กซ์ได้อธิบายไว้ แต่มีแนวโน้มที่จะเลือกอุดมการณ์ทางการเมืองที่สำเร็จรูป

อะไรคืออุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมือง คือชุดของความคิด คุณค่า และข้อโต้แย้ง ที่ผสมผสานกันเพื่อให้มุมมองโดยรวมที่สอดคล้องกันของสิ่งที่สังคมควรเป็น ในศตวรรษที่ ๒๐ มีอุดมการณ์ที่ออกมาแข่งขันมากมาย เช่น สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ อนุรักษนิยม เสรีนิยม เนตินิยม ฟาสซิสต์ ลัทธิอนารยะ และล่าสุด คือสิ่งแวล้อมนิยม จุดอันตรายอย่างหนึ่งของอุดมการณ์ก็คือมันง่ายเกินไป เป็นการนำเสนอหนทางที่จะรวบรวมแนวคิดเข้าด้วยกัน เป็นแพ็คเกจที่เรียบง่าย ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นยี่ห้อหรือป้ายชื่อ และผู้คนมีแนวโน้มยึดอยู่กับสิ่งนั้นอย่างหลงใหล และไม่ได้มีเหตุผลเสมอไป ในความเป็นจริง แต่ละอุดมการณ์ก็ได้ยอมรับมุมมองและแนวคิดอย่างกว้างขวาง^{๓๗}

กรอบแห่งอุดมการณ์ที่แตกต่างกันเหล่านี้เป็นเนื้อหาสำหรับการเมือง ยิ่งกว่าปรัชญาการเมือง แต่เราก็จำเป็นต้องมีการตระหนักรู้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากว่า ถูกนำไปใช้ในการถกเถียงทางการเมือง แต่เนื่องจากว่า มีแนวโน้มที่จะอิงอยู่กับแนวคิดและคุณค่าที่สำคัญบางอย่างเช่น

๑. เสรีภาพ และประชาธิปไตย
๒. จารีต และคุณค่าที่ถูกสร้างขึ้น
๓. ความยุติธรรม และความเท่าเทียมกัน

^{๓๖} สมหวัง แก้วสุฟอง, ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๓๗} สมหวัง แก้วสุฟอง, ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๕๕-๕๖.

๔. พัฒนาการระดับบุคคล และระดับชาติ

๕. การเคารพต่อสิ่งแวดลอม

แนวคิดพื้นฐานเหล่านี้อาจขัดแย้ง เสรีภาพสำหรับบุคคลหนึ่ง อาจนำไปสู่ความยุติธรรมสำหรับบุคคลหนึ่ง ความเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาส่วนประนีประนอมกับสิ่งอื่น ยกตัวอย่าง ถ้าเรายึดเอาเสรีภาพมาเป็นคุณค่าพื้นฐาน เราอาจต้องยอมให้มีความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และบางทีเราอาจต้องการที่จะจำกัดสิ่งที่รัฐบาลอาจทำเพื่อปกคลุมเสรีภาพถึงแม้ว่าจะทำในนามของความยุติธรรม หรือความไม่เท่าเทียมกัน อีกด้านหนึ่ง ถ้ามองว่า ความไม่เท่าเทียมกันคือพื้นฐาน เสรีภาพและความไฝ่ฝันของผู้คนอาจถูกจำกัด ถ้าไปขัดกับความต้องการของผู้คนโดยภาพรวม ดังนั้น เราจะดูคร่าวๆ ไปที่ อุดมการณ์ทางการเมืองหลักๆ แต่อันดับแรก จะให้ข้อสังเกตสั้นๆ เกี่ยวกับวิธีการตีตราแนวคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

เริ่มต้นที่เสรีภาพกับประชาธิปไตย

ถ้าเสรีภาพ คือคุณค่าพื้นฐาน สังคมก็ยอมรับอนุญาตปัจเจกให้สามารถขยายโอกาสแห่งชีวิตให้มากที่สุด โดยไม่มีการขัดขวางจากรัฐบาล การออกกฎหมายจะมีน้อยที่สุด เพียงพอที่จะปกป้องประชาชนจากการทำร้ายกันและกัน และสังคมก็ควรใจกว้างกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนที่พวกเขาไม่เข้าไปแทรกแซงเสรีภาพของผู้อื่น ในฝ่ายเข้มข้น เราอาจอ้างว่า เราเป็นนักเสรีนิยมอ้างถึงเสรีภาพที่สมบูรณ์สำหรับปัจเจก และมองว่ารัฐควรใช้วิธีการควบคุมให้น้อยที่สุด แต่จุดยืนนี้ก่อให้เกิดคำถามบางประการ

- อะไรคือผลตามมาของการยอมให้ทุกคนได้ทำตามที่ต้องการอย่างแท้จริง
- การที่ผู้คนต้องทำงานร่วมกันในสังคม เข้ากันได้กับเสรีภาพที่สมบูรณ์หรือไม่
- ข้าพเจ้าจะเป็นอิสระในการเสพยาเสพติด ไม่จ่ายภาษี มีเพศสัมพันธ์กับเด็กๆ โดยที่ไม่ทำให้สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อชีวิต และสวัสดิภาพของผู้อื่นได้หรือไม่
- มุมมองรัฐบาลที่ไม่แทรกแซง จะเป็นประโยชน์เฉพาะกับคนที่มีฐานะดีกว่า ผู้ที่มีโอกาสดีกว่า ในการทำสิ่งที่ตนเลือกหรือไม่
- รัฐบาลมีบทบาท (ดังที่เพลโต และอริสโตเติลมักกล่าวอ้าง) ในการที่การเปลี่ยนแปลงรูป และการนำทางการดำเนินชีวิตให้กับปัจเจกชน แทนที่จะเป็นแค่สนองกับความปรารถนาของพวกเขาหรือไม่

- คำถามดังกล่าว เกี่ยวกับเสรีภาพ มีที่ท่าจะบอกว่าเราควรมีจุดยืนที่เป็นทางสายกลางคือเสรีนิยมเสรีนิยม ดังที่เรารู้จักในทุกวันนี้ พัฒนาขึ้นมาในศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ เป็นอุดมการณ์ที่อิงอยู่กับการเคารพต่อปัจเจก และมุ่งหมายที่จะให้ปัจเจกสามารถควบคุมชีวิตของตนเพื่อขยายให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อที่จะถูกจำกัดด้วยความจำเป็น เพื่อให้มั่นใจว่า เสรีอันเดียวกันนี้ จะหาได้สำหรับทุกคนเป็นมุมมองที่มีกำหนดไว้อย่างชัดเจน โดยจอห์น สจวร์ต มิลล์

เสรีนิยม มักมีความเชื่อมโยงกับปัจเจกนิยม คือข้ออ้างที่ว่า ปัจเจกควรมีอิสระในการเลือก และรัฐควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตาม การแสวงหาเสรีภาพอย่างอิสระเสรีที่มีทิศทางที่แตกต่างกัน (ในบางระดับจะมีความขัดแย้งกัน) ถ้าข้าพเจ้าต้องการที่จะเป็นอิสระ มีเหตุผลที่ข้าพเจ้าควรมีอิสระทั้งในทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ข้าพเจ้าอาจต้องการทำธุรกิจ และต้องการให้รัฐเข้ามาแทรกแซง หรือออกกฎให้น้อยที่สุด ข้อนี้จะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า เสรีนิยมใหม่ ซึ่งมีมุมมองว่า ควรเป็นเศรษฐกิจที่มีกฎระเบียบน้อยที่สุดมีอันตรายต่ำที่สุด เราอาจจะมองว่า เสรีนิยมใหม่เป็นส่วนหนึ่งของ ลัทธิใหม่ และมีรากศัพท์ที่ยังลึกในสายอนุรักษนิยม ดังในเสรีนิยมแนวจารีต เสรีภาพแห่งการค้าขาย มิเป็นเพียงแค่เสรีภาพในปัจเจก มันคือเสรีภาพในการพัฒนาและเพิ่มพูนคุณค่าในทางธุรกิจ และสิ่งดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ในบรรยากาศที่มีการแข่งขัน การลดกฎเกณฑ์ขั้นตอนหุยมหิมจะนำไปสู่สินค้าที่ดี และการสร้างบริการที่ดี ดังที่ผู้ผลิตแต่ละรายพยายามที่จะแข่งขันกันและกัน เพื่อส่วนแบ่งในตลาด เสรีภาพที่จะได้ย่อมแสดงนัยถึงเสรีภาพที่จะเสีย ดังนั้นเศรษฐกิจที่ไร้กฎเกณฑ์หุยมหิมจึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งคุกคามหรือสิ่งทำลาย

วิธีการประเภทนี้ คือวิธีการที่ มาร์กาเร็ต แทตเชอร์ ใช้เมื่อสมัยเป็นนายกรัฐมนตรีอังกฤษ โดยการตัดกฎเกณฑ์และภาษี และยุบรัฐวิสาหกิจ และกรรมการที่ปรึกษา จากข้ออ้างที่ว่าผู้คนจะได้มีความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น และนำเงินของตนเองไปทำในสิ่งที่ตนต้องการสามารถซื้อสุขภาพและการศึกษาจากภาคเอกชนได้ ตามที่เขาเลือก นโยบาย อนุรักษ ระดับชาตินี้จะชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อเราเรียกว่า เสรีนิยมใหม่ นักเศรษฐศาสตร์แนวเสรีที่ยิ่งใหญ่สุด อัดัม สมิธ รัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซงผลประโยชน์ของเอกชน หรือกับการทำงานของตลาดเสรี พื้นที่ที่ถูกปลดปล่อยจากการควบคุมของรัฐ ตลาดเสรีทุนนิยม จะเติบโตขึ้นตามธรรมชาติ ดังนั้นในการปล่อยเศรษฐกิจของภาคเอกชนจากการควบคุมของรัฐจารีตนิยมใหม่ จึงสนับสนุนให้เศรษฐศาสตร์ได้มีชีวิตชีวาผ่านการออกแบบสังคม อัดัม สมิธ ไม่ปฏิเสธคำพูดที่ว่า ระบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในทรัพย์สิน อย่างไรก็ตาม ประเด็นของเขาอยู่ที่การเพิ่มพูนแห่งความมั่นคงประชาชาติ โดยรวมถึงแม้คนรวยจะรวยขึ้นอย่างไรก็ตาม อัตราส่วนแต่พวกเขาก็ได้มีส่วนช่วยเหลือสภาพความเป็นอยู่ของคนจน^{๓๘}

ปรัชญาสังคมและการเมืองว่าด้วยเรื่องอะไร

มนุษย์มีธรรมชาติติดตัวมาตั้งแต่เกิดหลายอย่าง ธรรมชาติประการหนึ่งคือธรรมชาติในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เดิมทีมนุษย์อาจกระจัดกระจายกันอยู่ตามธรรมชาติร่วมกับสัตว์ชนิดอื่น มนุษย์เรียนรู้ว่าตนเองเกิดมาพร้อมความอ่อนแอทางกายภาพ มนุษย์ไม่มีเขี้ยวเล็บเหมือนเสือ ไม่มีพลังมหาศาลเหมือนช้าง เมื่อกระจัดกระจายกันอยู่แล้วประสบภัยคุกคามจากสัตว์เหล่านี้ มนุษย์ยอม

^{๓๘} สมหวัง แก้วสุฟอง, ศึกษาด้วยตนเองปรัชญาการเมือง, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๕๘.

ไม่มีความเข้มแข็งพอที่ต้านทาน ความอ่อนแอทางกายภาพดังกล่าวนี้สามารถทดแทนด้วยการมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก็กลายเป็นชุมชนเป็นสังคม เป็นธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มชนที่ย่อมจะต้องมีเรื่องกระทบกระทั่งกัน แรกทีเดียวความกระทบกระทั่งที่ว่านี้คงไม่เป็นปัญหาเท่าใด ต่อเมื่อสังคมซับซ้อนขึ้นและความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมก็ซับซ้อนตาม สิ่งนี้จึงกลายมาเป็นปัญหาและปัญหาที่ว่านี้ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีระบบจัดการกับตัวมันเอง ระบบจัดการปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นมีหลายระบบ ระบบเหล่านี้อาจจำแนกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ ระบบมุ่งแก้ภายใน กับระบบแก้ที่ภายนอก ระบบแรกก็คือศาสนาและขนบประเพณีต่างๆ ที่มุ่งขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ ส่วนระบบที่สองก็เช่นกฎหมาย ระเบียบวินัย และระบอบการเมืองการปกครอง เป็นต้น ระบบที่สองต่างจากระบบแรกตรงที่ให้ความสำคัญแก่การจัดระเบียบภายนอก และยังต่างจากระบบแรกอย่างสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ระบบที่สองนี้มักมีการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันนั้น

ในที่นี้เราจะพิจารณาเฉพาะระบบที่สอง ขอให้ท่านผู้อ่านจินตนาการถึงสังคมโบราณสังคมหนึ่ง อาจจะเป็นหมู่บ้านที่มีคนอยู่ราวๆ ห้าร้อยครอบครัวเดิมทีสมัยที่หมู่บ้านนี้ยังมีสมาชิกไม่มาก ปัญหาความกระทบกระทั่งก็ยังไม่เกิด ต่อเมื่อผู้คนเพิ่มขึ้น ก็เริ่มมีการจับจองที่ดินทำกิน มีการใช้น้ำในห้วยทางเกษตรมีอรรถสิทธิ์ในที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เมื่อเกิดปัญหาเหล่านี้คนฉลาดในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งได้ร่วมปรึกษากันแล้วลงความเห็นว่า จะต้องมีการระเบียบหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาที่เดิมขึ้น พวกเขาได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบที่ว่านั้นแล้วประชุมชาวบ้านเสนอใช้ระเบียบที่ร่างขึ้นเป็นกฎหมาย

ระเบียบที่ตราขึ้นนี้มีเนื้อหาแบ่งเป็นสองส่วนหลักๆด้วยกันคือ

๑. ส่วนที่วาดด้วยรูปแบบการบริหารหมู่บ้าน ส่วนนี้ระบุว่าใครคือผู้จะทำหน้าที่ออกระเบียบอื่นๆ ที่จะมีต่อไปข้างหน้า ใครจะทำหน้าที่พิทักษ์กฎระเบียบที่ตราขึ้น ใครจะทำหน้าที่ดูแลงานส่วนกลาง เป็นต้น

๒. ส่วนที่วาดด้วยขอบเขตหน้าที่และสิทธิประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนในหมู่บ้านเหมือนส่วนแรก แต่จะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลแต่ละคนกับสังคม กล่าวคือ หมู่บ้าน เนื้อหาส่วนนี้จะพูดว่า ในฐานะที่แต่ละคนคือสมาชิกของหมู่บ้านเท่าเทียมกันเขาจะต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตนอะไรบางอย่างแก่หมู่บ้านเพื่อแลกกับผลประโยชน์ต่างๆที่หมู่บ้าน (หรือคณะผู้บริหารหมู่บ้าน) มองให้ และเมื่อเขาเสียสละประโยชน์ส่วนตนแก่หมู่บ้านแล้ว ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของหมู่บ้านเขาจะได้รับการคุ้มครองสิทธิประโยชน์อะไรบ้าง เป็นต้น

ขอให้ท่านผู้อ่านสังเกตว่า กฎระเบียบสองลักษณะตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่เราคุ้นเคยกันดีในสมัยนี้ เราซึ่งอยู่ในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยรู้ดีว่า ภายในสังคมเรา มีกฎหมายระบุเอาไว้ชัดเจนว่า อำนาจต่างๆ กล่าวคืออำนาจบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติได้มาจาก

ไหนด มีลักษณะและรายละเอียดว่าอย่างไร กฎหมายประเภทนี้อาจเปรียบได้กับกฎระเบียบแบบแรก
ของหมู่บ้านที่กล่าวข้างต้น นอกจากนั้น ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีกฎหมายระบุชัดเจนว่าเรามี
สิทธิ หน้าที่ อะไรบ้าง กฎหมายประเภทนี้ก็เหมือนกับกฎระเบียบประเภทที่สองของหมู่บ้านข้างต้น
ตัวและกฎระเบียบต่างๆ เป็นผลสำเร็จรูปมาแล้ว ก่อนที่จะได้ผลสำเร็จรูปเช่นนี้ย่อมต้องผ่านขั้นตอน
การขบคิด อภิปราย ถกเถียง ในกลุ่มคนที่ทำหน้าที่เช่นนี้ออกมาย่อมต้องคิดกันว่า อะไรคือรูปแบบที่ดี
ที่สุดและรูปแบบดังกล่าวนี้มีเหตุผลอะไรสนับสนุน สรุปความว่า ตัวกฎหรือรูปแบบที่ใช้ในการจัด
ระเบียบสังคมเป็นผลสำเร็จรูป ผลดังกล่าวนี้วางอยู่บนพื้นฐานทางความคิดและเหตุผลบางอย่าง ใน
ประวัติศาสตร์ความคิดมนุษย์ มีผู้พยายามหารูปแบบและเหตุผลสนับสนุนรูปแบบในการอยู่ร่วมกัน
มากมาย เราเรียกคนประเภทนี้ว่า “นักปรัชญาการเมืองและสังคม” ปัจจุบันยังไม่มี การจำแนก
ขอบเขตแน่ชัดว่า เมื่อกล่าวถึงปรัชญาการเมือง มหาวิทยาลัยบ้านเราบางแห่งกำหนดให้ปรัชญาสังคม
และการเมืองเป็นวิชาเดียวกันเพราะเห็นว่าแยกเนื้อหาของสองวิชานี้เป็นเรื่องยากแต่บางแห่งก็แยก
เป็นสองวิชา แต่แยกแล้ว เนื้อหาก็ยังคล้ายกันอยู่ ในความคิดเห็นของผู้เขียนวิชาสองวิชานี้ควรรวม
เป็นวิชาเดียวกัน การรวมนี้ไม่ได้หมายความว่าเพราะไม่รู้จำแนกว่าตรงไหนเป็นปรัชญาสังคม ตรงไหน
เป็นปรัชญาการเมือง ผู้เขียนคิดว่าเรื่องนี้แยกได้ แต่ที่รวมเพราะเห็นว่าสองวิชานี้พูดถึงเรื่องที่สัมพันธ์
กันอย่างยากที่จะแยกจากกัน การรวมจะช่วยอภิปรายปัญหาต่างๆ สะดวกขึ้น^{๓๙}

ในความคิดผู้เขียน เมื่อนักปรัชญาคนหนึ่งเสนอว่ารูปแบบหรือโครงสร้างต่อไปนี้เป็นดีที่สุด
สำหรับใช้เป็นแบบในการจัดระบบการอยู่ร่วมกัน พร้อมกันนั้นก็ให้เหตุผลสนับสนุนจำนวนหนึ่ง
ข้อเสนอของเขานี้จัดอยู่ในประเภทปรัชญาการเมืองแต่ถ้านักปรัชญาคนเดียวคนนี้ไม่หยุดอยู่เพียง
เท่านั้น หากแต่เสนอลงไปรายละเอียดว่า เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล
หรือระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม ปัจเจกบุคคลควรมีเสรีภาพเท่าใด มีสิทธิเท่าใด เป็นต้น ข้อเสนอ
ของเขานี้จัดอยู่ในประเภทปรัชญาสังคม ขอให้ย้อนไปที่กฎระเบียบที่หมู่บ้านสมมติข้างต้นร่วมกัน
กำหนดขึ้น กฎนั้นมีสองประเภทคือประเภทที่กำหนดโครงสร้างใหญ่ในการบริหาร กับประเภทที่พูดถึง
รายละเอียดภายในโครงสร้างนั้น แนวคิดที่กล่าวถึงเรื่องโครงสร้างผู้เขียนเรียกว่าปรัชญาการเมือง
ส่วนแนวคิดที่พูดถึงรายละเอียดภายในโครงสร้างนั้นเรียกว่าปรัชญาสังคม

สรุปความว่า ปรัชญาสังคมและการเมืองก็คือแนวคิดอันได้แก่ข้อเสนอและเหตุผล
สนับสนุนข้อเสนอนั้นเกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและรายละเอียดต่างๆ ภายในโครงสร้างนั้นเช่น
เรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นต้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่าจะเห็นว่าโครงสร้าง
ใดก็ตามย่อมประกอบด้วยเนื้อหาอันเป็นรายละเอียดสองสิ่งนี้ยากที่จะแยกจากกันการพูดถึงโครงสร้าง

^{๓๙} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๔.

อย่างเดียวเป็นเรื่องยาก ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนสองเรื่องนี้ไปพร้อมๆกันและนี่ก็คือเหตุผลว่าทำไมหนังสือนี้จึงให้ชื่อว่าปรัชญาสังคมและการเมือง

องค์ประกอบของสังคมตามที่กล่าวมานี้อาจจำแนกเป็นสองส่วนคือ ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง สังคมการเมืองที่ผู้เขียนเกริ่นเอาไว้ในตอนต้นคือสังคมที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนนี้ สังคมใดประกอบด้วยผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง สังคมนั้นเราเรียกว่าสังคมการเมือง โดยคำนิยามนี้ สังคมการเมืองย่อมมีได้หลายประเภทและหลายขนาดสังคมการเมืองขนาดใหญ่ อาจมีสังคมการเมืองขนาดย่อยซ้อนอยู่อีกมากมาย ยกตัวอย่างเช่น ประเทศไทยถือว่าเป็นสังคมการเมืองขนาดใหญ่ ภายในสังคมการเมืองนี้ประกอบด้วยสังคมการเมืองขนาดย่อยลดหลั่นลงไปเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว เป็นต้น เรื่องสังคมการเมืองเป็นเรื่องที่เราต้องกำหนดให้ชัดเป็นเบื้องต้น เพราะเรื่องนี้เป็นพื้นฐานของการอภิปรายปัญหาอื่นๆ ในทางปรัชญาการเมืองเช่น ความยุติธรรม สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น ที่กล่าวเช่นนี้หมายความว่า ในการอภิปรายปัญหาต่างๆ ในปรัชญาการเมืองนั้น มีสิ่งหนึ่งที่เรามาต้องคำนึงอยู่เสมอคือ คำศัพท์ต่างๆ ในทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องที่เราสามารถอภิปรายหรือถกเถียงกันได้ภายในกรอบของสังคมการเมืองเท่านั้น นอกสังคมของการเมือง เราไม่สามารถอภิปรายกันด้วยเรื่องเหล่านี้ เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ชัดเจนขึ้น ขอให้เราพิจารณาดูตัวอย่างประเด็นต่อไปนี้

เราจะสมมุติว่ามีประเทศอยู่สองประเทศ สองประเทศนี้มีอาณาเขตติดต่อกันเราเรียกว่าประเทศแรกว่าประเทศ ก. ส่วนประเทศที่สองจะเรียกว่าประเทศ ข. สองประเทศนี้แม้จะมีอาณาเขตติดต่อกัน แต่ลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกันราวกับสวรรค์ ก.เป็นประเทศที่แห้งแล้งกันดาร ส่วน ข. เป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์น้ำดำเป็นพลเมืองของประเทศ ก. ส่วนนายขาวเป็นพลเมืองของประเทศ ข. วิถีชีวิตของคนทั้งสองนี้แตกต่างกันมาก นายดำต้องทำงานวันละ ๑๐ ชั่วโมง ในไร่จึงจะพอหาเลี้ยงชีพ ผลผลิตอันเกิดจากแรงงานที่เขาทุ่มเทให้ทั้งปี ช่วยให้เขามีชีวิตรอดอยู่ได้เท่านั้น ไม่ต้องพูดถึงผลผลิตที่เหลือสำหรับเก็บ ตลอดชีวิตนายดำเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ปีใดหากธรรมชาติเอื้ออำนวยก็พอมีพอกิน บางปีที่ธรรมชาติลงโทษนายดำพร้อมครอบครัวต้องอดทนต่อความอดอยากขาดแคลนอย่างแสนสาหัสส่วนนายขาวทำงานในไร่เพียงวันละ ๓ ชั่วโมงก็พอ ที่ดินของเขาสมบูรณ์ปลูกอะไรก็งอกงามไปหมด ผลผลิตจากการทำงานสบาย ทำให้เขาพร้อมครอบครัวมีกินมีใช้ นอกแต่นั้น ผลผลิตส่วนเกินในแต่ละปีก็มีมาก ผลผลิตส่วนนี้นายขาวจะขายเป็นรายได้เก็บสะสมเอาไว้ ชีวิตนายขาวไม่สู้มีกังวล เขามีเวลาไปเที่ยวพักผ่อน ทำงานอดิเรก อ่านหนังสือที่ตนเองชอบ

คนสองคนนี้มีชีวิตที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คนหนึ่งทำงานหนักกว่าแต่มีชีวิตที่แร้นแค้น ส่วนอีกคนทำงานเบากว่า แต่กลับมีชีวิตที่สุขสบาย สมมติว่ามีคนถามคำถามขึ้นว่านี่คือความยุติธรรมหรือไม่ เราจะตอบว่าอย่างไร ในทางการเมืองนั้นเราไม่อาจตอบคำถามพวกนี้ได้ เพราะคนสองคนนี้อยู่กันคนละประเทศ คนละสังคมการเมือง ปัญหาเรื่องความยุติธรรมเป็นปัญหา

ภายในสังคมการเมืองโตสังคมการเมืองหนึ่งเท่านั้น เราไม่อาจเปรียบเทียบชีวิตของคนรวยในอเมริกา กับคนจนในเอธิโอเปียแล้วชี้ว่านี่คือความยุติธรรมฉันใด กรณีก็ฉันนั้นแต่ถ้าปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นใน สังคมการเมืองเดียว ในภาวะเช่นนั้นเราสามารถถามปัญหานี้ได้ คนอีสานทำงานหนักก็ยังไม่พอกิน ส่วนคนภาคอื่นทำงานจะมีกินและมีเก็บ เรื่องทำนองนี้เราถามว่ายุติธรรมหรือไม่^{๔๐}

ลองมาดูอีกประเด็นตัวอย่างหนึ่ง นายเขียวกับนายแดงเป็นพลเมืองของประเทศเดียวกัน วันหนึ่งทั้งสองล่องเรือก็มาถึงเกาะแห่งหนึ่ง เกาะนี้ไม่มีคนอาศัยอยู่ เป็นเกาะที่ไม่ปรากฏในแผนที่ของ ประเทศใดๆ เมื่อทั้งสองขึ้นไปสำรวจก็พบว่า ตนเองมีสิทธิครอบครองทองคำทั้งหมดบนเกาะนี้แต่ เพียงผู้เดียว เพราะเขาเป็นคนแรกที่ย่างเท้าขึ้นมามาก่อน (ตอนที่ขึ้นฝั่งนายเขียวขึ้นก่อน) นาย แแดงไม่ยอม เขาถือว่าเกาะนี้เป็นสถานที่สาธารณะ ไร้คนครอบครอง นายเขียวไม่มีสิทธิ์อ้างความ เป็นเจ้าของ แม้ว่าเขาจะย่างเท้าขึ้นมาที่เกาะนี้เป็นคนแรกก็ตาม นายแดงถือว่าสิทธิต้องรับรองโดย กฎหมาย เมื่อนายเขียวอยู่ในประเทศของตนเอง เขามีสิทธิอ้างความเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนตัว เช่นบ้าน ที่ดิน รถยนต์ สิทธิดังกล่าวนี้ได้รับรองโดยกฎหมาย นายแดงไม่แฉะและเมิดสิทธิอันนี้ของ นายเขียวได้ แต่ขณะนี้ทั้งคู่ไม่ได้อยู่ในประเทศของตน เกาะนี้ไม่มีใครเป็นเจ้าของ และไม่มีใคร สามารถอ้างสิทธิครอบครอง ถึงนายเขียวจะอ้างว่าตนมีสิทธิ แต่การอ้างนั้นไม่มีกฎหมายใดรับรอง การอ้างถือเป็นเรื่องไร้กฎหมายนายแดงเสนอว่า เราควรตกลงประนีประนอมกันดีกว่า ใครมีปัญญา ขนกลับไปบ้านได้เท่าใด ก็ถือว่าส่วนนั้นเป็นของคนนั้น แต่ละคนไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

มีคำถามว่า นายเขียวมีสิทธิครอบครองทองคำทั้งหมดตามที่อ้างหรือไม่เหตุผลของนาย แดงที่แถลงมาทั้งหมดนั้นฟังขึ้นหรือไม่ คำถามในตัวอย่างนี้ค่อนข้างตอบยากกว่าในตัวอย่างที่ผ่านมา จะอย่างไรก็ตามปกติถ้าเราอภิปรายกันด้วยเรื่องสิทธิ ปัญหาที่เราอภิปรายกันมักเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใน สังคมการเมือง ในสังคมการเมือง มีกติการะบุเอาไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าเรามีสิทธิในสิ่งใดบ้าง แต่ นอกสังคมการเมืองอย่างเช่นเกาะในตัวอย่างนี้ ปัญหาเรื่องสิทธิเป็นเราที่เราต้องอภิปรายในอีก รูปแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากรูปแบบที่เราอภิปรายกันในขอบเขตสังคมการเมือง

นายเขียวอ้างสิทธิครอบครองทองคำด้วยเหตุผลที่ว่าตนเองเป็นคนแรกที่พบสิ่งนี้ก่อนคน อื่น แม้ว่าการอ้างนี้ไม่กฎหมายรับรองเพราะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นนอกสังคมการเมือง แต่สามัญสำนึกก็ บอกเราว่า คนที่พบสิ่งใดก่อนน่าจะเป็นผู้ที่ได้ครอบครองสิ่งนั้น ในสมัยที่ที่ดินยังไม่เป็นกรรมสิทธิ์ เต็ดขาดของใคร การจับจองที่ดินเป็นเรื่องของการประนีประนอมกันทั้งสิ้น การประนีประนอมนี้เป็น เรื่องไม่เกี่ยวกับกฎหมาย หากเป็นข้อตกลงระหว่างคู่กรณี ในยุคสมัยดังกล่าวนี้ หากเกิดการละเมิด กันขึ้น เราย่อมไม่เรียกว่าการกระทำนั้นว่าการละเมิดสิทธิ เพราะเมื่อไม่กติกาก่อนของสังคมรับรอง การ

^{๔๐} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙-๑๒.

อ้างสิทธิย่อมไม่มีน้ำหนักพอ นายก. ครอบครองที่ดินผืนหนึ่งมานาน วันหนึ่งขายให้นาย ข. ก็มาใช้กำลังยื้อแย่ง สามัญสำนึกบอกเราว่า นาย ข. ทำไม่ถูก นาย ก. สมควรเป็นเจ้าของที่ดินแปลงนี้ トラบใดที่ไม่มีกฎหมายรองรับกรรมสิทธิ์ในที่ดินผืนนี้ของนาย ก. トラบนั้นเราไม่อาจเรียกการกระทำของนาย ข. ว่าเป็นการละเมิดสิทธิ เราอาจอธิบายการกระทำนี้ไม่ถูกในแง่อื่น แต่ไม่ใช่ในแง่การละเมิดสิทธิ เช่นเดียวกัน แม้ว่านายเขียวจะอ้างสิทธิในทองคำ การอ้างนี้ถือว่ายังไม่มีน้ำหนักพอ トラบเท่าที่ยังไม่มีกฎหมายรับรองมีนักปรัชญาการเมืองบางคนเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนล้วนมีสิ่งหนึ่งเท่าเทียมกัน สิ่งนี้คือสิทธิที่จะอ้างว่าตนเองเป็นเจ้าของสิ่งที่ไม่มีใครครอบครอง เมื่อนายเขียวอ้างสิทธิครอบครองทองคำบนเกาะได้ นายแดงก็อ้างได้เช่นกัน

ประเด็นทางด้านสิทธิกับเสรีภาพ

ในบทนี้เราจะมาพิจารณาประเด็นสองเรื่องที่เกี่ยวข้องในทางปรัชญาการเมือง เรื่องแรกคือเรื่องสิทธิ เรื่องที่สองคือเรื่องเสรีภาพ ในชีวิตประจำวันเราคุ้นเคยกับสองคำนี้กันค่อนข้างดี ในการติดต่อสื่อสารกัน ไม่ว่าจะด้วยเรื่องการพูดหรือเขียน คำสองคำนี้มักปะปนอยู่ในข้อความที่เราสื่อสารกันอยู่บ่อยๆ บางครั้งเราอาจใช้คำสองคำนี้โดยไม่นึกเฉลียวใจว่ามันมีความหมายว่าอย่างไรกันแน่ คำว่าสิทธิและเสรีภาพก็เหมือนคำในทางการเมืองอีกมากมายที่เราใช้กันอยู่เสมอในชีวิตประจำวันโดยไม่นึกสงสัยว่าคำเหล่านี้หมายความว่าอย่างไร^{๔๑} ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเพื่อนบ้านกระทำนั้น เราอาจพูดว่า “คุณไม่มีสิทธิเข้ามาหยิบบนของในบ้านผมโดยที่ไม่ผมไม่อนุญาต” คำพูดทำนองนี้เราใช้กันเสมอในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าลองตั้งคำถามว่าข้อความที่ว่า “คุณไม่มีสิทธิ” นี้หมายความว่าอย่างไร เราอาจจะอีกอีกตอบไม่ได้ก็ได้เช่นเดียวกัน เมื่อเรานอนอยู่ในบ้านเรา เราจะนุ่งผ้าขาวม้าเพียงตัวเดียวก็ได้ นุ่งกางเกงก็ได้ หรือไม่นุ่งอะไรเลย ก็ยังได้ หากว่าบ้านเรามิดชิดไม่มีใครสอดส่องเข้ามาได้ ผิดกับเวลาที่เรายืนในสาธารณะ เช่น สถานที่ราชการ สวนสาธารณะหรือบนถนน เป็นต้น เราไม่สามารถทำอะไรได้ตามอำเภอใจเหมือนตอนที่อยู่ในบ้านตัวเอง เรื่องที่กล่าวมานี้บางที่เราจะใช้คำว่าเสรีภาพเป็นส่วนประกอบในการกล่าวหรือระบุถึง เช่น เราอาจบรรยายการที่เราสามารถทำอะไรก็ได้ในบ้านเราว่า เรามีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ในบ้านตนเอง เป็นต้น ข้อความทำนองนี้เราใช้เสมอในชีวิตประจำวัน เราพูดกันบ่อยๆ ว่าเรามีเสรีภาพที่จะทำสิ่งนี้สิ่งนั้น เช่น “ผมมีเสรีภาพที่จะพูดเรื่องการเมือง” แต่ถ้ามีใครมาถามเราว่า ข้อความที่ว่า “ผมมีเสรีภาพ” มีความหมายว่าอย่างไร เราอาจจะไม่แน่ใจก็ได้ว่า คำที่เราใช้พูดกันเสมอนี้มีความหมายว่าอย่างไรกันแน่

คำว่าสิทธิ (right) และเสรีภาพ (liberty) เป็นคำทางการเมือง (Political terms) ที่เรานำมาใช้ในชีวิตประจำวันแม้ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง ดังนั้นความหมายของคำจึงอาจไม่ตรงกับที่

^{๔๑} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒-๔๓.

เข้าใจกันในวงการเมือง เรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา มีค่าเป็นจำนวนมากที่เป็นคำลในศาสตร์แขนงใด แขนงหนึ่งหรือศาสนาในศาสนาหนึ่ง แต่เรานำมาใช้ในชีวิตประจำวันในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับที่มาของ คำนั้น ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไป เราจะใช้เนื้อที่ทั้งหมดของบทที่สามนี้สำหรับพิจารณา ความหมายของคำว่าสิทธิและเสรีภาพ การพิจารณาจะทำในรูปการเข้าไปดูความหมายของคำทั้งสองที่ นักปรัชญาการเมืองให้ไว้ จากนั้นเราจะอภิปรายกันด้วยเรื่องทัศนะต่างๆ ที่นักปรัชญามีต่อเรื่องสอง เรื่องนี้ ประเด็นหลังนี้จะเป็นการทำความเข้าใจแนวความคิดต่างๆ ที่ขัดแย้งกันเกี่ยวกับปัญหาเรื่อง สิทธิและเสรีภาพ เช่นปัญหาว่า คนเราควรมีสิทธิและเสรีภาพในขอบเขตเท่าใด เป็นต้น

เราจะเริ่มกันด้วยเรื่องสิทธิ

ขอเริ่มต้นด้วยประเด็นตัวอย่างต่อไปนี้ มีคนอยู่สามคน คนแรกชื่อลุงจันทา คนที่สอง ชื่อนางสาวนิล คนที่สามชื่อนายอรรถกร ทั้งสามคนเป็นพลเมืองไทยเหมือนกันแต่แตกต่างกันด้วยวิถี ชีวิตและสภาพแวดล้อม ลุงจันทาเป็นคนโคราช เกิดในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีอาชีพทำนา ปัจจุบันอายุ หกสิบ นางสาวนิลเป็นคนนครศรีธรรมราช เธอเกิดในตัวเมือง ครอบครัวมีอาชีพขายของชำ ปัจจุบันอายุยี่สิบ ส่วนนายอรรถกรเป็นคนกรุงเทพ มีอาชีพเป็นนายธนาคาร ปัจจุบันอายุสี่สิบปี คนทั้งสามนี้แม้จะมีอะไรในชีวิตแตกต่างกันมากมายดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย ทุกคนมีสิ่งหนึ่งเหมือนกัน สิ่งนั้นคือสิทธิ สิทธิดังกล่าวนี้ได้รับการรับรองโดยกติกาสังคมการเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นในรัฐธรรมนูญหรืออะไรก็ตามที่ กติกาทั้งหลายระบุเอาไว้ว่า พลเมืองไทยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เพราะมีกติการับรองเอาไว้เช่นนี้ เมื่อนายอรรถกรสามารถไปลงคะแนนเสียง เลือกตั้งผู้แทนราษฎรได้ นางสาวนิลกับลุงจันทาก็ทำได้เช่นกัน และคะแนนเสียงที่ทั้งสามคนนี้สามารถ ลงคะแนนเสียงได้มากกว่าคนอื่น คนรวยก็มีคะแนนเสียงเท่ากับคนจน คนมีการศึกษาก็มีคะแนน เสียงเท่ากับคนด้อยการศึกษา ความเท่าเทียมอันนี้เป็นความเท่าเทียมด้านสิทธิคนไทยทุกคนมีอยู่ เสมอเหมือนกัน สำหรับนายอรรถกรกับนางสาวนิล เมื่อถึงฤดูเลือกตั้ง คนทั้งสองคนนี้ไม่ค่อยรู้สึก แปลกใจ ทั้งคู่ได้รับการศึกษามาเพียงพอที่จะทราบว่า การเลือกตั้งเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ขาด ไม่ได้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสองคนทราบดีว่าตนเองมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ การมีส่วนร่วมนี้ได้รับการรับรองโดยกติกาสังคมการเมืองไทย แต่สำหรับลุงจันทา แก่ไม่สู้เข้าใจ ว่าเมื่อถึงฤดูเช่นนี้ผู้ใหญ่บ้านจะด้อมมาเคี่ยวเข็ญให้แกทำงานในนามาเสียเวลากับการกาเครื่องหมาย เลือกใครก็ไม่รู้กับตัวแกที่ไม่รู้จักคุ้นเคย ก่อนจะถึงวันที่ว่านี้ จะมีคนหมู่บ้านหลายคนแวะเวียนมา บอกแกให้เลือกคนโน้นคนนี้ บางครั้งถึงขนาดมีการให้สินจ้างรางวัลลุงจันทาไม่เข้าใจว่าทำไมคะแนน เสียงที่แกมีอยู่จึงมีความสำคัญขึ้นมา แก่เพียงเห็นว่าใครๆ ก็ต้องให้แกเลือกเมื่อถึงเทศกาลเช่นนี้ ใน ความรู้สึกส่วนตัว ลุงจันทาเห็นว่า การเสียเวลามากาเครื่องหมายเลือกคนเหล่านี้ไม่คุ้มเลย หาก ผู้ใหญ่บ้านไม่มาเกณฑ์แกพอใจที่จะเอาเวลาส่วนนี้ไปทำไรทำนา เวลาที่เสียไปกิจกรรมอย่างหลังนี้แก มองเห็นประโยชน์ของมันมากกว่า ขอให้สังเกตว่า ทัศนะเกี่ยวกับสิทธิที่เราอภิปรายกันมาตั้งแต่ต้นนี้

เกี่ยวเนื่องโดยตรงกับพื้นฐานของทฤษฎีการเมืองของนักปรัชญาแต่ละคน การที่จะยุติการอภิปรายปัญหาเรื่องสิทธินี้ผู้เขียนอยากสรุปประเด็นสำคัญที่เราอภิปรายกันมาตั้งแต่ต้นดังนี้

เราอาจจำแนกสิทธิออกเป็นสองส่วนหลักๆ ได้ดังนี้คือ

๑. สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว
๒. สิทธิในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคมการเมือง

สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัวหมายถึงสิทธิที่จะอ้างความเป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งสิทธิดังกล่าวนี้คนอื่นไม่สามารถละเมิดได้ ส่วนสิทธิในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมการเมืองหมายความว่า สิ่งใดก็ตามเป็นสมบัติร่วมของสังคมการเมืองสิ่งนั้นสมาชิกของสังคมการเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเสมอเหมือนกันสิทธิอย่างที่สองนี้ก็เหมือนสิทธิในทรัพย์สินกล่าวคือจะเป็นสิ่งที่ใครจะละเมิดไม่ได้

ในตอนต้นเราได้แบ่งกลุ่มนักปรัชญาการเมืองออกเป็นสองกลุ่มคือ

๑. กลุ่มที่มีทัศนะว่าสังคมเมืองก่อตั้งขึ้นโดยพันธสัญญา
๒. กลุ่มที่มีทัศนะว่าสังคมเมืองเปรียบเหมือนคน ในขณะที่สมาชิกแห่งสังคมเมืองเปรียบเหมือนอวัยวะน้อยใหญ่ที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวคน

นักปรัชญาสองกลุ่มนี้ให้ความสำคัญแก่เรื่องสิทธิต่างกัน กลุ่มแรกเนื่องจากเชื่อว่ารัฐหรือประเทศคือที่รวมคู่สัญญา ดังนั้นผลประโยชน์ปัจเจกชนย่อมมาก่อนเรื่องอื่นใดทั้งหมด ผลประโยชน์ของสมาชิกสังคมเมืองแต่ละคนจะได้รับการจัดสรรอย่างเท่าเทียมกันต่อเมื่อสมาชิกแต่ละคนสามารถเรียกร้องผลประโยชน์ส่วนตนได้เท่าๆ กับคนอื่นนี่คือการรับรองสิทธิของปัจเจกบุคคลสมาชิกแห่งสังคมการเมืองในทัศนะแบบนี้ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่ว่าแต่ละคนจะมีฐานะความสามารถ หรือระดับการศึกษาเป็นต้นแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม สิทธิที่ว่านี้ก็คือสิทธิที่สองอย่างกล่าวมาข้างต้น

นักปรัชญากลุ่มที่สองมีทัศนะว่า^{๔๒} อุดมคติสูงสุดของรัฐไม่ได้อยู่ที่การให้คนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน หากแต่อยู่ที่ความยุติธรรมหรือความเสมอภาค เพื่อพิทักษ์ไว้ซึ่งเพื่อความยุติธรรมและความเสมอภาค หากจำเป็นที่รัฐบาลต้องละเมิดสิทธิส่วนบุคคลรัฐบาลย่อมสามารถทำได้ เฉพาะนักปรัชญาในกลุ่มที่สองนี้ผู้เขียนได้ยกแปลได้กับศาสนาพราหมณ์มาอภิปราย แนวความคิดของสองสำนักนี้แม้จะเห็นว่าสิทธินี้ไม่ใช่เรื่องสำคัญแต่ก็ยังผ่อนปรนให้ปัจเจกชนบางคนมีสิทธิทรัพย์สินส่วนตัวได้ ยังมีแนวความคิดในกลุ่มที่สองนี้บางสำนักที่ถือเคร่งครัดว่า ปัจเจกชนจะมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัวไม่ได้ เพราะสิทธิดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความยุติธรรมในสังคม ตัวอย่างของนักปรัชญาที่มี

^{๔๒} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔-๕๖.

ทัศนะดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความยุติธรรมในสังคม ตัวอย่างของนักปรัชญาที่มีทัศนะดังกล่าวนี้ก็เช่น มากซ์ แนวความคิดของมากซ์ในเรื่องนี้ผู้เขียนไม่นำมาอภิปรายในที่นี้เพราะตั้งใจจะยกไปอภิปรายอย่างละเอียดในบทที่ห้าด้วยเรื่องความยุติธรรมและความเสมอภาคข้างหน้า จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าเพลโตศาสนาพราหมณ์ และมากซ์จะมีระดับความเข้มงวดในเรื่องสิทธิส่วนตัวของปัจเจกชนต่างกันไปก็ตาม แต่ทั้งหมดก็มีความเห็นสอดคล้องกันอย่างหนึ่งว่า สิทธิของปัจเจกชนไม่ใช่สิ่งสำคัญ ความยุติธรรมและความเสมอภาคในสังคมการเมืองต่างหากที่สำคัญกว่าอุดมคติของรัฐไม่ได้อยู่ที่การปกป้องสิทธิส่วนตัวของปัจเจกชน หากแต่อยู่ที่การพิทักษ์ไว้ซึ่งความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคม

ประเด็นทางด้านความยุติธรรม

นอกจากคำว่าสิทธิและเสรีภาพที่เราได้อภิปรายกันมาแล้วในบทที่ผ่านมา ยังมีอีกคำหนึ่งที่เราได้ยินได้ฟังเสมอในชีวิตประจำวัน คำดังกล่าวนี้ก็คือคำว่า ความยุติธรรม ความยุติธรรมนี้เป็นคำที่มีความหมายในเชิงสังคม หรือที่ภาษาปรัชญาเรียกว่า Social concept กล่าวคือ ความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีคนมารวมกันอยู่เป็นสังคมเท่านั้น หากเราอยู่คนเดียว ปัญหาเรื่องความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมย่อมไม่มี นายดำอาศัยอยู่บนเกาะแห่งหนึ่งเพียงลำพังเพียงผู้เดียวตลอดชีวิตของนายดำ เขาย่อมไม่รู้จักคำว่าความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม ต่อเมื่อมีคนอื่นมาร่วมอยู่บนเกาะนี้ โดยที่นายดำและผู้คนที่มาอยู่ใหม่นี้ต่างมีฐานะเป็นสมาชิกของสังคมการเมืองเดียวกัน ปัญหาความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมจึงเกิดขึ้น ที่กล่าวว่าคำว่าความยุติธรรมเป็นคำที่มีความหมายในเชิงสังคมมีอรรถาธิบายดังที่แสดงมานี้

ความยุติธรรม (justice) เป็นเรื่องของสัมพันธระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล และปัจเจกบุคคลกับรัฐบาล นายแดงเป็นลูกจ้างของนายเขียว นายแดงค่าแรงจากการทำงานเดือนละสามพันบาท วันหนึ่งนายเขียวได้มอบหมายงานให้นายแดงทำเพิ่มจากที่เคยทำมาตามปกติ แต่ไม่ขึ้นเงินเดือนให้ นายแดงไม่ยอมเขาคิดว่าทำงานเพิ่ม ค่าจ้างก็ควรเพิ่มตามด้วย การที่นายจ้างทำเช่นนี้นายแดงเห็นว่าไม่ยุติธรรม นี่คือตัวอย่างของปัญหาความยุติธรรมระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล รัฐบาลประเทศหนึ่งของกฎหมายให้สิทธิแก่คนผิวขาวที่จะเลือกตั้งรัฐบาลได้แต่สำหรับคนผิวดำ กฎหมายไม่ให้สิทธิดังที่ให้แก่คนผิวขาว คนผิวดำได้ต่อต้านกฎหมายฉบับนี้ พวกเขาเห็นว่าการกระทำของรัฐบาลไม่ยุติธรรม นี่คือตัวอย่างปัญหาความยุติธรรมปัจเจกบุคคลกับรัฐบาล

เมื่อกล่าวถึงปัญหาเรื่องความยุติธรรม ปกติเราจะหมายถึงความยุติธรรมระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล และปัจเจกบุคคลกับรัฐบาล ทั้งนี้เพราะความยุติธรรมเป็นสิ่งที่เราสามารถอภิปรายหรือถกเถียงกันได้ภายในขอบเขตสังคมการเมืองสังคมหนึ่งเท่านั้น เรื่องนี้เราได้พิจารณากันมาแล้วในบทที่หนึ่ง จะอย่างไรก็ตามปัจจุบันปัญหาความยุติธรรมได้มีการนำไปถกเถียงภายนอกสังคมการเมือง ยกตัวอย่างเช่น ในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ ได้มีการหยิบยก

กรณีประเทศหนึ่งใช้กำลังทางทหารเข้าแทรกแซงอีกประเทศหนึ่งมาถกเถียงกันว่าถูกหรือไม่ ประเด็นหนึ่งของการถกเถียง เพื่อหาข้อสรุปว่าการกระทำดังกล่าวนั้นสมควรหรือไม่ ได้แก่ประเด็นที่ว่า การกระทำนั้นยุติธรรมหรือไม่ อันที่จริงตัวอย่างท่าเหล่านี้หากจะพิจารณาดูให้ลึกลงไปเราจะเห็นว่า ก็ยังอยู่ในข่ายของขอบเขตปัญหาเรื่องความยุติธรรม ที่ให้ไว้ข้างต้นว่า ความยุติธรรมเป็นเรื่องที่เราสามารถนำมาถกเถียงกันได้ภายในขอบเขตของสังคมการเมืองเท่านั้นองค์การสหประชาชาติก็คือสังคมการเมืองในรูปหนึ่งที่ยังคงการสหประชาชาติสามารถหยิบยกเอากรณีเช่นนี้มาอภิปรายกันได้ก็เพราะไปเทศน์คู่กรณีและประเทศที่เข้าร่วมการอภิปรายต่างก็เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในกรณีเช่นนี้ประเทศต่างๆ ก็เปรียบได้กับปัจเจกบุคคลดังนั้นปัญหาความคิดซ้ำที่เกิดขึ้นนี้ย่อมสามารถจัดเข้าประเภท ปัญหาความยุติธรรมระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลอยู่นั่นเอง

ในวงการปรัชญาการเมืองเมื่อเอ่ยถึงความยุติธรรมประเด็นหลักที่มักถูกนำมาอภิปรายกันเสมอก็คือประเด็นที่ว่าความยุติธรรมคืออะไรในบทนี้ เราจะใช้ประเด็นที่ว่าประเด็นหลักสำหรับการอภิปรายเรื่องความยุติธรรมการอภิปรายจะเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่าความยุติธรรมคืออะไร จากนั้นก็จะหยิบยกเอาทฤษฎีความยุติธรรมที่นักปรัชญาการเมืองทั้งหลายเสนอไว้มาพิจารณาการพิจารณานี้ก็เหมือนกับการพิจารณาเรื่องสิทธิและเสรีภาพ ที่ผ่านมาคือเป็นการพิจารณาเชิงวิเคราะห์ว่า นักปรัชญาแต่ละคนมีทัศนะเช่นไรต่อสิ่งที่เรียกว่า ความยุติธรรมนั้นและทำไมแต่ละคนจึงมีทัศนะเช่นนั้นเราจะเริ่มกันด้วยคำถามว่าความยุติธรรมคืออะไร

ในชีวิตประจำวันเราใช้คำว่ายุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมกันเสมอ ทั้งในการพูดและการเขียนเมื่อประสบกับเหตุการณ์อันเกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องความยุติธรรมสามัญสำนึกจะบอกเรานี้คือความยุติธรรมหรืออยุติธรรมเราบอกตัวเรา และคนอื่นได้แต่ถ้าจะถามว่าเรารู้ได้อย่างไรคือเราใช้มาตรฐานอะไรสำหรับตัดสินว่าเหตุการณ์นี้ยุติธรรมส่วนเหตุการณ์นั้นไม่ยุติธรรมดูเหมือนว่าการตอบคำถามนี้จะไม่่ง่ายนัก

การที่เราไม่อาจหามาตรฐาน สำหรับใช้วัดว่านี่คือ ความยุติธรรม นี่คือ ความอยุติธรรม ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในการสรุปปัญหาเรื่องความยุติธรรมเมื่อไหร่สักก่อนมีเหตุการณ์อันหนึ่งเกิดขึ้นในบ้านเราส่งผลให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง ในเรื่องความยุติธรรม เรื่องมีอยู่ว่าหญิงคนหนึ่งยากจนสามีตายปล่อยให้เธอรับภาระดูแลลูกหลานหลายคนเพียงลำพัง เธอทำงานไม่พอเลี้ยงลูกความจนบังคับให้เธอต้องเข้าไปขโมยของในร้านขายของชำ ของที่เธอขโมยนั้นก็ไม่มีอะไรมากเป็นของกินราคาจวดไม่กี่บาทเจ้าของร้านจับได้ที่ที่สุดเธอก็ถูกศาลพิพากษา ให้เสียค่าปรับเนื่องจากจน เธอจึงไม่มีเงินสำหรับค่าปรับต้องใช้ชีวิตติดคุกแทนค่าปรับเมื่อแม่ติดคุกลูกก็ไม่มีคนดูแลเธอต้องขออนุญาตนำลูก เข้าไปเลี้ยงในคุกด้วยเหตุการณ์นี้สร้างความสะเทือนใจแก่คนที่รู้เห็นมาก บางคนเห็นว่าเธอไม่ได้รับความยุติธรรม ในขณะที่บางคนเห็นว่าศาลพิพากษาอย่างยุติธรรมแล้ว คนทำผิดต้องได้รับการลงโทษเราต้องแยกความยุติธรรมออกจากความรู้สึกส่วนตัว

นี่คือประเด็นตัวอย่างที่ผู้เขียนยกมาเพื่อให้เรามองเห็นว่า เมื่อเราไม่มีมาตรฐานที่แน่ชัดสำหรับวินิจฉัยว่าอะไรคือความยุติธรรม อะไรคือความไม่ยุติธรรม เราจะประสบปัญหายากลำบากในการสรุปปัญหาต่าง ๆ อันสืบเนื่องมาจากการถูกเถียงกันด้วยเรื่องความยุติธรรมและปรัชญาในอดีต ตราบถึงปัจจุบันได้พยายามแสวงหามาตรฐานหรือหลักการสำหรับวินิจฉัยว่าอะไรคือความคิดที่ท้าทายมาทุกยุคทุกสมัยจนถึงวันนี้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องผ่านที่จะทำนี้เท่าที่มีผู้เสนอไว้ในวงการปรัชญาการเมืองจะดูมีมากมายนับไม่ถ้วนทัศนะทั้งหลายเหล่านี้เมื่อจัดเป็นหมวดหมู่กันแล้วจะได้เป็นสามกลุ่มหลักๆดังนี้

๑. กลุ่มที่มีทรรศนะว่าปัญหาเรื่องความยุติธรรมเกี่ยวโยงไปถึงเรื่องสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลความยุติธรรมคือการที่ปัจเจกชนได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน

๒. กลุ่มที่มีทัศนะว่า ปัญหาเรื่องความยุติธรรมเป็นปัญหาหลักส่วนปัญหาเรื่องสิทธิและเสรีภาพเป็นปัญหารองความยุติธรรมสามารถมีได้แม้จะมีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลคนที่จะทำในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้ไม่ใช่การที่ปัจเจกบุคคลได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันหากแต่คือการที่ได้ ปัจเจกบุคคลแต่ละคนได้รับการปฏิบัติจากรัฐบาลตามความเหมาะสม โดยที่ผสมนี้คนแต่ละคนอาจมีไม่เหมือนกันเมื่อไม่เหมือนกันคนสองคนที่มีความเหมาะสมต่างกันย่อมได้รับการปฏิบัติต่างกันการได้รับการปฏิบัติต่างกันนี้คือความยุติธรรม

๓. กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่มีทรรศนะว่าสองกลุ่มข้างต้นตามความเห็นสุดขีดด้วยกันทั้งคู่กลุ่มนี้จึงพยายามประสานสองแนวความคิดข้างต้นเข้าด้วยกันกล่าวคือยอมรับว่าปัจเจกบุคคลต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันแต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับว่ารัฐบาลสามารถจะปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลที่มีความเหมาะสมต่างกันอย่างต่างกันได้คอนกรีตทำในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้คือ การกระทำที่สอดคล้องกับหลักการสองประการที่กล่าวมาแล้วนั้น

รอฟังพิจารณาแนวความคิดของนักปรัชญาทั้งสามกลุ่มนี้เป็นลำดับไปดังต่อไปนี้

ในหัวข้อที่ผ่านมาเราได้อภิปรายกันถึงแนวความคิดของนักแปลเชียรกลุ่มหนึ่งที่เรียกชื่อว่ากลุ่มเสรีนิยม นักปรัชญาคนสำคัญในกลุ่มนี้มี ล็อค มิล และ รูสโซ เป็นต้นชาติเสรีนิยมถือว่าเป็นปัจเจกบุคคลสำคัญกว่าประเทศสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล^{๔๓} คืออุดมคติสูงสุดของรัฐเรื่องอื่นเป็นต้น ว่าความยุติธรรมต้องสอดคล้องกับอุดมคติดังกล่าวนี้นั้นคือความที่ที่จะต้องสัดว่ของการคงไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลความยุติธรรมไม่อาจมีได้หากว่าผลิตทำนั้นขัดกับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการกระทำใดก็ตามที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ของปัจเจกบุคคลการกระทำนั้นไม่มีทางที่จะเป็นคณยุติธรรม ได้กล่าวมาแล้วว่าในทัศนะของล็อค สังคม

^{๔๓} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๘๑-๘๕.

การเมื่อเกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกบุคคลมา่วมการกำหนด พันธสัญญาต่อกันและกัน พันธสัญญาดังกล่าวนี้คือข้อตกลงที่จะอยู่ร่วมกันภายในสังคมที่มีกฎระเบียบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ได้เปรียบทั้งหลายสมาชิกของสังคมจะช่วยกันกำหนดขึ้น และเพื่อให้กฎระเบียบเหล่านี้ของความศักดิ์สิทธิ์คนทั้งหลายก็ช่วยกันเลือกคณะบุคคลขึ้นกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ปกป้องกฎระเบียบต่างๆคณะบุคคลเหล่านี้เรียกว่ารัฐบาล ล็อกจามีได้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมออกเป็น สองส่วนส่วนแรก คือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลด้วยกันส่วนที่สองคือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับคณะปัจเจกบุคคลทั้งหลายคัดเลือกมาทำหน้าที่รัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บุคคลกับปัจเจกบุคคลมีสื่อเชื่อมโยงอยู่ คือ พันธสัญญาพันธสัญญานี้อาจมี มากมายหลายประการแต่ทั้งหมดอาจสรุปเป็นสาระสำคัญได้ว่าแต่ละคนจะเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐบาลก็มีพันธสัญญาเชื่อมโยงอยู่เช่นกัน แต่พันธสัญญานี้จากพันธสัญญาระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกันสาระสำคัญของพันธสัญญาระหว่างรัฐบาลกับประชาชนอาจสรุปได้ว่า ประชาชนเลือกรัฐบาลมาเพื่อทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน การปกป้องผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ก็คือการพิทักษ์ไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมิให้รัฐบาลมีหน้าที่ต้องทำตามพันธสัญญาหรือเมื่อไหร่ก็ตามที่รัฐบาลทำผิดสัญญา เมื่อนั้นประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะเรียกคืนซึ่งอำนาจในการปกครองบ้านเมืองนั้นเพื่อมอบให้กับคณะบุคคลชุดใหม่ ที่ประชาชนจะคัดเลือกให้เป็นรัฐบาลแทนชุดเดิม แนวความคิดของล็อกหรือหากจะเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นก็อาจเปรียบได้กับการเล่นเกม เช่นฟุตบอลในการเล่น ฟุตบอลจำเป็นต้องมีกติกาในการเล่นกติกานี้จะเป็นกติกาได้ก็ต่อเมื่อผู้เล่นทุกคนยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายยอมรับกติการ่วมกันแล้วกติกาดังกล่าว จะทำหน้าที่ควบคุมให้การเล่นดำเนินไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม

ประเด็นทางด้านความเสมอภาค

ในบทนี้เราจะอภิปรายกันด้วยเรื่องความเสมอภาค (equality) ปัญหาเรื่องความเสมอภาคความเท่าเทียมกันนี้เป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง ในวงการปรัชญาการเมือง และกล่าวถึงความเสมอภาคมีคนไม่น้อยเข้าใจว่าสิ่งที่เรียกว่าความสัมพันธ์หรือได้แก่การทำให้คนทุกคนเท่าเทียมกันหมดทุกอย่าง หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เมื่อเขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจตอนว่าความเสมอภาคก็ได้พยายามแก้ความเข้าใจดังกล่าวนี้ว่า ความเสมอภาคก็มีขึ้นได้ในสิทธิและหน้าที่ซึ่งนอกจากเสมอภาคกันบนกระดาษยังเป็นการเสมอภาค ที่จะเข้ารับราชการ แม้จะเป็นในทางปกครองและในทางเศรษฐกิจก็ดี ราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคกันในการที่จะไม่อดตายแต่ไม่ใช้เสมอภาคในการที่คนหนึ่งมีเงิน ๑๐๐ บาท จะต้องรับเอามาแบ่งเท่าๆกันในระหว่าง ๑๐๐ คน คนละ ๑ บาทตามที่นักปราชญ์ในประเทศไทย ท่านอ้างว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ เค้าแบ่งกันเช่นนั้นเราเกลียดชังลัทธิคอมมิวนิสต์ตามที่ท่านนักปราชญ์ในประเทศไทยท่านกล่าวนั้นและเราไม่ดำเนินวิธีบริพัตรมาแบ่งกันดังที่นักปราชญ์ท่านกล่าว

นี่คือตัวอย่างความเข้าใจของคนบางกลุ่มที่มีต่อความคำว่า ความเสมอภาคผู้เขียน คิดว่าแม้เวลาจะผ่านมานานพอสมควรจนน่าจะเพียงพอที่จะให้คนไทยเข้าใจความหมายของคำต่างๆ ในทางการเมืองบ้างเท่านั้นก็อาจมีคนไม่น้อยในปัจจุบันที่ยังเข้าใจความหมาย ของคำว่าเสมอภาคนี้ ไปในทำนองที่กล่าวมานั้น ผู้เขียนจะไม่อภิปรายบ้างความเข้าใจ ดังกล่าวนี้อาจผิดหรือถูกอย่างไร จากความหมายที่ใช้กันในวงการปรัชญาการเมือง เพราะคนนี้ก็เหมือนกับทำเป็นต้นว่าสิทธิเสรีภาพ ที่ต่างก็มีคนให้ความหมายต่างๆ นานา และนักปราชญ์เองก็ให้ความหมายแก่คำเหล่านี้แตกต่างกัน ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้ที่เราจะชี้ว่าความเข้าใจเช่นนี้ ต่อคำเหล่านี้ถูกต้องตามความหมายที่แท้จริงหรือไม่ ในปรัชญาการเมืองไม่มีคำว่าความหมายที่ถูกต้องมีแต่คำว่าคำเหล่านี้ควรจะหมายความว่าอย่างไรเท่านั้น เนื่องจากว่าความเสมอภาค นี้มีนักปรัชญา ให้อธิบายเอาไว้ต่างกันอย่างมากมายสิ่งแรกที่สุด ที่เราจะทำกันในบทนี้ ก็คือมาพิจารณากันดูว่าคำอธิบายของนักปรัชญาทั้งหลายเมื่อประมาลงเป็นกลุ่มแล้วสามารถแบ่งได้เป็นกี่กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีทัศนะเช่นใด ต่อสิ่งที่เรียกว่าความเสมอภาคนี้พร้อมกับการพิจารณา เราจะวิเคราะห์กันด้วยว่าทัศนะของนักปรัชญาแต่ละกลุ่มนั้นมีประเด็นที่หน้าอภิปรายอะไรบ้าง

ทัศนะเกี่ยวกับปัญหาความเสมอภาคนี้สามารถจัดประเภทออกเป็นสองกลุ่มหลักๆ คือ

๑. ความเสมอภาคในทัศนะเสรีนิยม
๒. ความเสมอภาคในทัศนะอเสรีนิยม
๓. เราจะเริ่มการที่ทัศนะของฝ่ายเสรีนิยมเป็นอันดับแรก

สิ่งแรกที่สุดที่เราจะต้องไม่ลืมกันทุกครั้ง ที่อภิปรายกันด้วยแนวคิดแบบเสรีนิยม ก็คือ ทัศนะแบบเสรีนิยมนี้ถือว่าสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด ในหัวข้อที่ผ่านมาผู้เขียนได้กล่าวเอาไว้ชนิดหนึ่ง ว่าเนื่องจากชาวเสรีนิยมมีทัศนะ ว่าสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลสำคัญกว่าทุกสิ่ง ดังนั้นความยุติธรรมและความเสมอภาค ในทัศนะแบบเสรีนิยมจึงต้องสอดคล้องกับหลักการที่ว่านี้ กล่าวคือ ความยุติธรรมและความเสมอภาคจะต้องไม่ขัดกับสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลนอกจากนั้นผู้เขียนยังได้กล่าวว่า เมื่อชาวเสรีนิยมให้ความสำคัญแก่สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลย่อมเป็นธรรมดาที่ชาวเสรีนิยม จะถือว่าปัญหาความเสมอภาคไม่ใช่ปัญหาสำคัญ ในสังคมเสรีนิยมความไม่เท่าเทียมกันเป็นเรื่องปกติธรรมดาและความไม่เท่าเทียมกันนี้เป็นคนละเรื่องกับความยุติธรรม

ข้อความที่ผู้เขียนกล่าวไว้เป็นข้อความ ที่กล่าวเอาไว้อย่างหลวมๆ เพียงเพื่อให้เห็นภาพความกว้าง ว่าในสังคมเสรีนิยมสิ่งใดต้องมาก่อนส่วนสิ่งใด ต้องมาทีหลังเท่านั้น การพูดเอาไว้อย่างไม่รัดกุมเช่นนี้ อาจช่วยให้เราเข้าใจผิดว่าในสังคมเสรีนิยมอนุญาตให้มีการปฏิบัติต่อประชาชนอย่าง ไม่เท่าเทียมกันได้ ต่อไปนี้เราจะอภิปรายกันอย่างละเอียดและรัดกุมกันเสียที่ว่า ชาวเสรีนิยมมอง ปัญหาความเสมอภาคนี้อย่างไรกันแน่

ปกติเมื่อกล่าวถึงความเสมอภาคโครงการประกันกันมาจะหมายเอาความเสมอภาคในเรื่องต่อไปนี้เป็น

๑. ความเสมอภาคที่จะได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน (equality of right and liberty)

๒. ความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมือง (equality of citizenship)

๓. ความเสมอภาคทางโอกาส (equality of opportunity) (equality of citizenship)

๔. ความเสมอภาคระหว่างบุคคล (equality of persons)

ความเสมอภาคอย่างแรกหมายความว่า เมื่อนายดำได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพจากรัฐเช่นใด นายขาวก็ได้รับการปกป้องเช่นนั้นการที่ทั้งสองได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน หรือเรียกว่า ความเสมอภาค ความเสมอภาคอย่างที่สองหมายความว่าเมื่อนายเขียวได้รับการปฏิบัติเช่นใดจากรัฐในฐานะที่นายเขียวเป็นราษฎร นายแดงซึ่งเป็นราษฎรเช่นกัน ก็ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน นั้นจากรัฐการที่คนทั้งสอง ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐนี้คือความเสมอภาค ความเสมอภาคอย่างที่สาม หมายความว่าความเสมอภาคที่จะเข้าแข่งขันในทุกเรื่อง เช่น การค้า การศึกษา เป็นต้น เมื่อนายมีมีโอกาสดำเนินการแข่งขันเพื่อเรียนในมหาวิทยาลัยได้ นายมากก็มีโอกาสเช่นเดียวกัน การที่ทั้งสองคนมีโอกาสดำเนินการแข่งขันเรียกว่า ความเสมอภาค ส่วนความเสมอภาคอย่างสุดท้าย หมายความว่าความเสมอภาคทางฐานะ นายสมเกียรติกับนายวิบูลย์เรียนจบมหาวิทยาลัยเหมือนกัน เป็นพ่อค้าเหมือนกัน มีฐานะเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันระหว่างสองคนนี้จะมีความเสมอภาคด้วยเช่นกัน^{๔๔}

ความเสมอภาคที่สี่ประเภทตามที่แสดงมานี้ เราจะเห็นว่าชาวเสรีนิยมถือว่าสามประเภทแรกเท่านั้นที่รัฐพึงปกป้อง ส่วนความเสมอภาคประการที่สี่ชาวเสรีนิยมถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างปัจเจกบุคคล ไม่เกี่ยวกับรัฐในสังคมเสรีนิยมความไม่เสมอภาคในแง่ที่สี่เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่มีได้ ในสังคมเสรีนิยม สมาชิกของสังคมการเมืองทุกคนย่อมได้รับการปกป้อง สิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน นายแดงนายเขียวให้เขาเป็นสมาชิกของสังคมการเมืองเดียวกัน นายแดงได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ เช่นสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว เป็นต้นพร้อมกันนี้ก็ได้รับการคุ้มครองเสรีภาพ เช่น เสรีภาพที่จะเลือกนับถือศาสนาตามความพอใจเป็นต้นฉันใด นายเขียวนายขาว ก็ได้รับการปกป้องคุ้มครองเช่นเดียวกันนั้นมีความเสมอภาคในทัศนะเสรีนิยม

^{๔๔} สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๗-๑๔๐.

ในฐานะที่เป็นพลเมือง และสมเกียรติกับนายวิบูลย์จะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐ ลือคกล่าวว่า รัฐบาลก็เหมือนกับกรรมการบริหารบริษัทในขณะที่พลเมือง คือหุ้นส่วนบริษัทในฐานะที่เป็นหุ้นส่วน สมเกียรติก็มีสิทธิเท่าเทียมกับหุ้นส่วนคนอื่น นายวิบูลย์ก็เช่นเดียวกัน กรรมการบริษัทที่เลือกปฏิบัติต่อหุ้น ส่วนบางคนเป็นพิเศษย่อมเป็นกรรมการที่ไม่ยุติธรรม ความไม่ยุติธรรมนี้วัดจากการที่กรรมการทั้งหลายเลือกปฏิบัติต่อคุณสวนอย่างไม่เท่าเทียมกัน นี่คือการไม่เสมอภาค รัฐบาลก็เช่นเดียวกัน เมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลกระทำต่อปัจเจกบุคคล ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมเมืองเท่าเทียมกัน เมื่อนั้นความเสมอภาคย่อมเกิดในสังคมความสัมพันธ์ในแง่ก็คือความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐ

๒.๕ เปรียบเทียบปรัชญาการเมืองการปกครอง

ในหัวข้อนี้ เราจะศึกษาประเด็นการเปรียบเทียบการปกครองของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส เพื่อเป็นแนวทางทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะการปกครองของประเทศไทยในปัจจุบันที่นำลักษณะการปกครองของประเทศต่างๆ เข้ามาปรับปรุงในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๐)

การปกครองประเทศอังกฤษ : ระบบรัฐสภา

รัฐธรรมนูญอังกฤษเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร แต่กระจายอยู่ในรูปแบบต่างๆ กันในรูปของพระราชบัญญัติต่างๆ บ้าง เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ.๑๖๘๙ พระราชบัญญัติสืบสันตติวงศ์ ปี ๑๗๐๑ เป็นต้น หรือในรูปของข้อตกลงและขนบธรรมเนียม เช่น การจัดตั้งคณะรัฐมนตรีไม่มีกฎหมายฉบับไหนบ่งบอกให้มีการจัดตั้ง แต่คณะรัฐมนตรีวิวัฒนาการจากภาคปฏิบัติจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมที่ยอมรับกันมาเกือบ ๓๐๐ ปีแล้ว

รัฐธรรมนูญของอังกฤษ จึงเป็นเรื่องราวของวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์การเมืองเกิดขึ้นหรือเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการร่วมมือ และการขัดแย้งระหว่างพระมหากษัตริย์และขุนนาง และกว่าจะเข้ารูปเข้ารอยดังเช่นปัจจุบันก็ต้องผ่านสงครามปฏิวัติถึง ๒ ครั้งใหญ่ในศตวรรษที่ ๑๗ และ ยังจะต้องมีการปฏิรูปกันขนานใหญ่ในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ ถึงจะปรากฏในรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยดังที่ปรากฏ การต่อสู้ดิ้นรนระหว่างขุนนางอังกฤษและมหากษัตริย์ในอดีต เป็นการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นของตนเองและตามแนวความคิดเชื่อถือตามลัทธิศาสนา แต่ผลของการต่อสู้เรื่องนี้ชักนำไปเกิดระบบการปกครองที่กลายเป็นพื้นฐานของระบบการปกครอง

ประชาธิปไตยในสมัยต่อมา การปกครองของอังกฤษมิได้มีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ในลักษณะที่ชัดเจน^{๔๕}

หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law)

หลักการปกครองโดยกฎหมายของอังกฤษ เป็นหลักที่มีความหมาย ๓ ประการ คือ

๑. ต้องไม่ใช้กำลังปกครอง ต้องใช้กฎหมายปกครอง ประชาชนต้องเคารพกฎหมาย
๒. คนอังกฤษถูกปกครองโดยกฎหมายและโดยกฎหมายเท่านั้น การจะลงโทษหรือจับกุม คนอังกฤษโดยปราศจากการไต่สวนตามกระบวนการของกฎหมายและโดยไม่มีความผิดตามที่ระบุไว้ในกฎหมายจะกระทำมิได้
๓. อำนาจของพระมหากษัตริย์และรัฐมนตรีนั้นมีต้นกำเนิดมาจากพระราชบัญญัติของ รัฐสภา

ทั้งนี้ ประเทศอังกฤษยังมีหลักการจำกัดอำนาจของกษัตริย์ หรือผู้ปกครองนี้กับหลักสิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล เป็นหลักประกันให้เกิดระบบเผด็จการ ซึ่งมาจากการปฏิวัติที่รุ่งโรจน์ ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ โดยได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Bill of Rights) ปี ค.ศ. ๑๖๘๙ และพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดข้อจำกัดของอำนาจพระมหากษัตริย์ที่จะกระทำการใดๆ โดยไม่ปรึกษา รัฐสภาไม่ได้

หลักอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament)

อำนาจสูงสุดหรืออธิปไตยเป็นของรัฐสภา หมายความว่า รัฐสภามีสิทธิที่จะออกกฎหมาย หรือยกเลิกกฎหมายใดๆ ก็ได้ และไม่มีผู้ใดในอังกฤษที่จะเพิกเฉย หรือละเมิดต่อกฎหมายของรัฐสภา หลักของอำนาจสูงสุดของรัฐสภานี้หมายความว่า ในระบบการปกครองของอังกฤษ อธิปไตยอยู่ที่ องค์การรัฐสภาอันประกอบด้วย สภาขุนนาง สภาผู้แทน และพระมหากษัตริย์ ฉะนั้น แม้ว่าจะมีการ แบ่งหน้าที่กันทำ คือ คณะรัฐมนตรีในฐานะเป็นคณะรัฐบาลของพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่บริหาร แต่ อำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐสภา ซึ่งสามารถควบคุมการปฏิบัติงานของคณะรัฐมนตรี ตลอดจนสามารถทำ หน้าที่เป็นศาลสูงสุดด้วย การทำหน้าที่เป็นศาลสูงนั้นเป็นบทบาทในส่วนของสภาขุนนาง (House of Lords)

รัฐธรรมนูญอังกฤษนั้นจึงไม่ได้แบ่งแยกอำนาจอธิปไตย แต่เป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ ฉะนั้นจึงมีกระบวนการ **รวมอำนาจไว้ที่รัฐสภา** (Fusion of Power) แต่ก็มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกันที่ เรียกว่า Organic Link โดยสถาบันรัฐสภา

^{๔๕} ภูริ พวงค์เจริญ, เอกสารเนื้อหาประกอบการติวรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

การที่รัฐสภาอังกฤษวิวัฒนาการในรูปนี้ เป็นเรื่องของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มิได้มีความจงใจจะให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด อำนาจของรัฐสภามีเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นเพียงให้ความร่วมมือในการเพิ่มภาษีของพระมหากษัตริย์ ต่อมากลายเป็นผู้ให้ความเห็นชอบ ต่อมาอีกรัฐสภาก็เริ่มมีอำนาจในด้านออกกฎหมาย ซึ่งเริ่มต้นเป็นการตรากฎหมาย เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องเดือดร้อนของประชาชนเท่านั้น ต่อมาขยายไปเป็นอำนาจนิติบัญญัติทั่วไป

ส่วนตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มาจากการที่พระเจ้าจอร์จที่ ๑ (George I) แห่งราชวงศ์ Hannover ซึ่งทรงได้รับการเชิญให้มาปกครองประเทศอังกฤษในช่วง ค.ศ.๑๗๑๕ ซึ่งราชวงศ์นี้มาจากเยอรมันนี้ พระองค์จึงทรงไม่เข้าใจภาษาอังกฤษ ได้ทรงมอบหมายงานการประชุมสภาเสนาบดีให้แก่ เซอร์โรเบิร์ต วอลโพล ทำหน้าที่เป็นประธาน นี่คือจุดกำเนิดของตำแหน่ง **นายกรัฐมนตรี** ซึ่งตอนนั้น เซอร์โรเบิร์ต วอลโพล ได้รับสมญานามภายหลังว่า “Primus Inter Pares” หรือ First among Equals คือ ผู้อันดับ ๑ ในจำนวนผู้ที่เท่ากัน นั่นคือตำแหน่ง Prime Minister ซึ่งเป็นชื่อเรียกสมัยต่อมา ในการคัดเลือกรัฐมนตรีก็คัดเลือกจากบุคคลที่จะได้รับเสียงสนับสนุนใหญ่จากรัฐสภา นี่คือจุดเริ่มต้นระบบคณะรัฐมนตรี ซึ่งเปรียบเสมือนคณะกรรมการของรัฐสภาที่สมาชิกเลือกขึ้นมา เพื่อทูลเกล้า ให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้ง

ผลของการปฏิบัติดังกล่าว ได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในสมัยต่อๆ มา สมัยนี้ธรรมเนียมปฏิบัติจะกำหนดให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งบุคคลที่เป็นหัวหน้าพรรคที่ได้รับเสียงข้างมากในรัฐสภา และเมื่อนายกรัฐมนตรีคนไหนไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา ก็จะต้องเชิญหัวหน้า ฝ่ายค้าน ซึ่งได้รับเสียงส่วนมากเข้าจัดตั้งรัฐบาลแทน และรัฐบาลต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อนโยบาย หากผู้ใดไม่เห็นชอบด้วยกับนโยบาย ต้องลาออก ขณะเดียวกันก็วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของคณะรัฐมนตรีไม่ได้ ขนบธรรมเนียมนี้ค่อยๆ วิวัฒนาการมาจากภาคปฏิบัติ ซึ่งเมื่อมีรัฐมนตรีท่านหนึ่งยึดถือปฏิบัติท่านอื่นๆ ในภายหลังก็ปฏิบัติตาม

การขยายสิทธิการเลือกตั้งให้แก่ประชาชนทั่วไป

ในศตวรรษที่ ๑๘ รัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างออกมายังเรียกว่าประชาธิปไตยไม่ได้ เพราะผู้มีสิทธิเลือกตั้งยังคงเป็นชนชั้นผู้มีทรัพย์สินสมบัติ ในปลายศตวรรษที่ ๑๘ ได้เริ่มเกิดขบวนการปฏิรูปรัฐสภา และขบวนการของพวก Radicals ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมตามแผนการปฏิวัติฝรั่งเศส แต่สงครามโปเลียนที่ยืดเยื้อ ทำให้ขบวนการปฏิรูปพบกับอุปสรรคและแรงต้านทานจากชนชั้นต่างๆ จนกระทั่ง ค.ศ.๑๘๓๐ เหตุการณ์จึงเปลี่ยนแปลงไป และรัฐสภาได้ยอมรับแนวคิดการปฏิรูปโดยผ่านพระราชบัญญัติปฏิรูป ค.ศ.๑๘๓๒ (Great Reform Act) ซึ่งขยายสิทธิการเลือกตั้งให้แก่ชนชั้นกลางระดับสูง และได้ปรับเขตการเลือกตั้งให้เมืองอุตสาหกรรมใหม่ได้มีผู้แทน ต่อมาในปี ค.ศ.๑๘๖๗ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอีก โดยให้สิทธิการเลือกตั้งแก่กรรมกรในเมืองอีกหนึ่งล้านคน ใน ค.ศ.๑๘๘๔ ได้ให้

สิทธิ์แก่กรรมกรในเขตชนบท ค.ศ.๑๙๑๘ ชายทุกคนอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป มีสิทธิ์ และสตรีอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป ปี ค.ศ.๑๙๒๘ สตรีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไปจึงมีสิทธิ์

ต้องใช้เวลาประมาณ ๑๐๐ ปี ประชาชนผู้มีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป ทุกคนจะมีสิทธิ์ ประชาธิปไตยอังกฤษใช้เวลานานมากในการย่างก้าวไปสู่การบรรลุภาวะ จากการที่ขยายสิทธิทางการเมืองอย่างช้าๆ เช่นนี้ มีผลอย่างหนึ่ง คือ ทำให้ผู้ที่จะได้สิทธิ์ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ์ทุกๆ ขั้นตอน และเมื่อได้มาแล้วก็รู้จักใช้สิทธิ์อย่างผู้รับผิดชอบ ฉะนั้น ในช่วงหลังของศตวรรษที่ ๑๙ จะไม่เคยได้ยินได้ฟังปัญหาของการซื้อเสียงอีกเลย

ความสัมพันธ์ระหว่างสภาขุนนาง และสภาสามัญ

ภายหลังการปฏิวัติรัฐสภา ปี ค.ศ.๑๖๘๘ สภาขุนนางเป็นสภาที่มีอิทธิพลสูงสุด ซึ่งควบคุมการดำเนินการทางการเมืองของสภาสามัญ ผู้แทนฯ ในสภาสามัญส่วนใหญ่ ก็คือ ญาติพี่น้องหรือผู้ใกล้ชิดของขุนนางส่วนมาก และตัวนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีส่วนหนึ่งก็มาจากสภาขุนนาง ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงผู้มีคุณสมบัติเลือกตั้ง ขยายสิทธิให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ และชนชั้นกลางจากเมืองอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามามีเสียงในสภาสามัญ อิทธิพลของสภาสามัญเริ่มสูงมากขึ้น จนในที่สุดอำนาจในสภาขุนนางในการที่จะยับยั้งกฎหมาย และพระราชบัญญัติการเงินได้เริ่มลดลง ใน ค.ศ. ๑๙๑๑ ได้มีพระราชบัญญัติลดอำนาจสิทธิการยับยั้ง ของสภาขุนนางไว้อย่างชัดเจน นับตั้งแต่นั้นมา ผู้ที่จะมาเป็นนายกรัฐมนตรี จึงมาจากสภาสามัญศูนย์กลางของการเมืองจึงอยู่ที่สภาสามัญ (House of Commons)

ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

รัฐสภาเป็นศูนย์กลางของการปกครอง อำนาจอธิปไตยอยู่ที่สถาบันนี้ในเวลาปกติที่ไม่มีการเลือกตั้ง ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น ๓ ส่วนอย่างเด็ดขาด การแบ่งแยกเป็นบทบาทและหน้าที่มากกว่า เมื่อรูปแบบการปกครองมีลักษณะดังกล่าวประเด็นคำถามที่ตามมา ก็คือ **จะป้องกันมิให้เกิดเผด็จการทางรัฐสภาได้หรือไม่**

คำตอบก็คงจะเป็นว่า เผด็จการทางรัฐสภาคงไม่เกิดขึ้น แต่รูปแบบนี้ช่วยส่งเสริมให้รัฐบาลที่คุมเสียงข้างมากในรัฐสภาบริหารงานตามเป้าหมายได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่จะบริหารงานอย่างไรราบรื่น มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับพรรคการเมืองซึ่งบังเอิญของอังกฤษเป็นระบบสองพรรค คือมีพรรคใหญ่ๆ ๒ พรรค

เมื่อพรรคหนึ่งเป็นรัฐบาล อีกพรรคหนึ่งก็เป็นฝ่ายค้าน

ฉะนั้น จึงมักกล่าวกันว่า นายกรัฐมนตรีอังกฤษนั้น เมื่อได้รับเสียงสนับสนุนจากพรรคการเมืองของตนซึ่งคุมเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาแล้ว จะมีอำนาจบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าประธานาธิบดีของสหรัฐเสียอีก แต่อำนาจของฝ่ายบริหารซึ่งดูจะมีมากตามระบบนี้ ก็ยังมีใช่อำนาจ

เผด็จการ ทั้งนี้ เพราะชนบธรรมเนียมได้ยอมรับให้มีฝ่ายค้านในรัฐสภา โดยหัวหน้าพรรคของฝ่ายค้าน จะได้รับการยอมรับว่าเป็น นายกรัฐมนตรีเงา ได้รับเงินเดือนมาเป็นพิเศษสูงกว่าผู้แทนราษฎร

พรรคฝ่ายค้านนี้จะทำหน้าที่ยับยั้งมิให้ฝ่ายรัฐบาลสามารถดำเนินการใดๆ ที่ขัดต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เพราะในที่สุดประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินว่าใครผิดใครถูก โดยเฉพาะในสมัยเลือกตั้งซึ่งจะต้องมีขึ้นทุกๆ ๕ ปี หรือภายในเวลา ๕ ปี ฝ่ายค้านจึงเป็นกลไกของการถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายรัฐบาล รัฐธรรมนูญอังกฤษเป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวในโลกที่วิวัฒนาการตามเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อังกฤษ แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ได้คิดถึงสิทธิหรืออุดมการณ์จะเป็นประชาธิปไตยโดยตรง แต่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออำนาจและประโยชน์ของชนชั้นของตนเอง

การปกครองประเทศสหรัฐอเมริกา : ระบบประธานาธิบดี

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเป็นรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรฉบับที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการที่ผู้แทนของรัฐต่างๆ ๑๒ รัฐที่มาประชุมกันที่เมืองฟิลาเดลเฟีย ปี ค.ศ. ๑๗๘๗ นั้นโดยเจตนาจะมาเพื่อแก้ไขมาตราของรัฐธรรมนูญของสมาพันธรัฐเดิม แต่เมื่อมาถึงแล้วกลับ กลายมาเป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ โดยทั้ง ๕๕ คนที่ร่างรัฐธรรมนูญใหม่นี้ส่วนมากมีพื้นเพจากชนชั้นที่มีทรัพย์สิน ส่วนมากจะเอียงไปทางอนุรักษนิยม มีความเกรงกลัวเรื่องผลของความรุนแรงจากพลังประชาธิปไตย อันที่จริงเขาเหล่านี้พื้นเพเดิม คือ มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากอังกฤษ จึงได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ ความคิดทางการเมืองของนักปรัชญา เช่น จอห์น ล็อก และมองเตสกีเอร์ มีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้นำเหล่านี้มาก นอกจากนี้ กลุ่มผู้นำเหล่านี้ยังได้ผ่านสงครามกบฏอิสรภาพปลดแอกจากอังกฤษ ฉะนั้น จึงรู้คุณค่าของอิสรภาพเป็นอย่างดี และซาบซึ้งว่าการปกครองมิใช่เรื่องการให้เสรีภาพแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการจัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็งเพื่อจะบริหารประเทศได้ รูปแบบการปกครองแบบสมาพันธรัฐขณะนั้น ไม่มีการจัดตั้งรัฐบาลกลางเลยมีแต่สภาองเกรส ซึ่งสภาองเกรสจะผ่านพระราชบัญญัติใดๆ ได้ ก็ต่อเมื่อได้รับเสียงสนับสนุน ๙ จาก ๑๓ เสียง และถ้าหากจะแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากทุกรัฐ ในเมื่อระดับประเทศไม่มีรัฐบาลกลางที่จะมาจัดเก็บภาษี และไม่มีกองทัพของชาติที่จะปกป้องประเทศ สหรัฐจึงประสบปัญหาในการบริหารมากมาย เช่น ปัญหาของการใช้หนี้สงครามที่ผ่านไประยะหนึ่ง ปัญหาต่างประเทศ ปัญหาการป้องกันประเทศ ปัญหาภัยจากเผ่าอินเดียนแดง ปัญหาของการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เป็นต้น ฉะนั้น กลุ่มผู้นำจาก ๑๒ รัฐ ที่มาประชุม (ขาดผู้แทนรัฐโรด ไอส์แลนด์ ๑ รัฐ) จึงเป็นผู้มีอุดมคติและมีประสบการณ์ที่ค่อนข้างลบจากรูปแบบการปกครองสมาพันธรัฐ เขาเหล่านั้นจึงเปลี่ยนใจจากเดิมที่มีเจตนาจะมาแก้ไขรัฐธรรมนูญเดิม ก็กลายเป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ในบรรดาผู้นำ ๕๕ คนนี้ มีนักคิด นักปรัชญา และรัฐบุรุษในอดีตและอนาคตหลายท่าน เช่น ยอร์จ วอชิงตัน เบนจามิน แฟรงคลิน และเจมส์ เมดิสัน

หลักการของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา

รัฐธรรมนูญสร้างระบบการปกครองแบบสมาพันธรัฐ (Federation) เป็นรูปแบบที่มีทั้งรัฐบาลกลางและรัฐบาลของมลรัฐต่างๆ ประเด็นคือ จะแบ่งอำนาจกันอย่างไรระหว่างสองระดับนี้

มาตรา ๑ ส่วนที่ ๘ ได้กำหนดอำนาจของสภาองเกรสไว้อย่างชัดเจน เช่น อำนาจที่จะจัดเก็บภาษีอากร ใช้หนี้รัฐบาล จัดการป้องกันประเทศ การกักขังหนีสิน การออกกระเปียบกฎหมายเกี่ยวกับการค้ากับต่างประเทศและระหว่างมลรัฐต่างๆ อำนาจที่จะผลิตเงินตราและกำหนดค่าของเงินตรา จัดตั้งกองทัพ ประกาศสงคราม และออกพระราชบัญญัติ “ที่จำเป็นและเหมาะสม” เพื่อดำเนินการตามนโยบายและอำนาจหน้าที่ดังกล่าว

ในขณะเดียวกันใน **มาตรา ๑ ส่วนที่ ๑๐** ก็ได้จำกัดอำนาจของมลรัฐในหลายๆ เรื่อง เช่น ห้ามมิให้มลรัฐทำสัญญากับต่างประเทศ ห้ามผลิตเงินตรา เป็นต้น ต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ในมาตรา ๑๐ กำหนดว่า อำนาจที่มีได้กำหนดให้เป็นของสหรัฐ และยังมีได้เป็นข้อห้ามสำหรับมลรัฐให้เป็นอำนาจของมลรัฐ นี่คือหลักที่เรียกกันว่า “อำนาจที่ยังคงเหลือ” ของรัฐ (Residual Power) ขณะเดียวกันในมาตรา ๖ ส่วนที่ ๒ ของรัฐธรรมนูญก็กำหนดไว้อีกว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้และกฎหมายของรัฐที่จะออกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะมีความเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ผู้พิพากษาในทุกๆ มลรัฐจะต้องยึดถือกฎหมายเหล่านี้เป็นแนวปฏิบัติ เรียกกันว่า หลักของกฎหมายสูงสุด (Supremacy Clause) นอกจากนั้น ยังมีการประนีประนอมที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งระหว่างมลรัฐด้วยกันเอง โดยกำหนดให้สภาองเกรสประกอบด้วย ๒ สภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา สำหรับสภาผู้แทนราษฎรจะใช้หลักการเลือกตั้งโดยตรง บนพื้นฐานของจำนวนประชากรผู้มีสิทธิ ส่วนวุฒิสภากำหนดให้แต่ละรัฐส่งสมาชิกให้รัฐละ ๒ คน รัฐธรรมนูญสร้างระบบการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญยังไม่พอใจเพียงการแบ่งอำนาจระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลมลรัฐเท่านั้น ยังต้องแยกอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยกำหนดให้สภาองเกรสมีอำนาจนิติบัญญัติ ประธานาธิบดีอำนาจบริหาร และศาลมีอำนาจตุลาการ ตามหลักของมองเตสกีเอร์ ในการแบ่งแยกอำนาจนี้ยังได้แยกสถาบันฝ่ายบริหารออกจากสภานิติบัญญัติค่อนข้างจะเด็ดขาด กล่าวคือ ทั้งสองสถาบันมีฐานอำนาจแยกกัน ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน มีวาระสมัย ๔ ปี แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีของตนเอง สภาองเกรสไม่มีอำนาจจะล้มรัฐบาล ส่วนสภาองเกรสก็เช่นกัน ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีวาระสมัย ๒ ปี และ สำหรับวุฒิสภามีวาระสมัย ๖ ปี ประธานาธิบดีไม่สามารถยุบสภาองเกรสได้

สรุป รูปแบบการปกครองของสหรัฐ อาจจะเรียกว่า ประชาธิปไตยพหุนิยม (Pluralist Democracy) คือ อำนาจการปกครองจะกระจายอยู่หลายชั่วหลายศูนย์ นอกจากนั้นยังมีรูปแบบของระบบประธานาธิบดีซึ่งรวมบทบาทของประมุขและของนายกรัฐมนตรีไว้ในคนๆ เดียวกัน จุดเด่น

ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีคุณสมบัติตรงที่มีความเรียบง่าย (Simplicity) ไม่กำหนดรายละเอียดมากมาย แต่เปิดทางกว้างๆ ไว้เพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต

การปกครองฝรั่งเศส : ระบบสาธารณรัฐที่ ๕

จากยุคสมัยการปฏิวัติ ค.ศ. ๑๗๘๙ ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ไม่น้อยกว่า ๙ ฉบับ ในรอบ ๒๐๐ ปี เนื่องด้วยอุปนิสัยของชาวฝรั่งเศสที่ชอบลัทธิอุดมการณ์ และชอบความแตกต่างระหว่างบุคคล ในสมัยสาธารณรัฐที่ ๔ ซึ่งใช้รัฐธรรมนูญฉบับหนึ่ง เสถียรภาพของคณะรัฐบาลมีปัญหาหนักที่ ในช่วงเวลา ๑๒ ปี ของสาธารณรัฐนี้ (๑๙๔๖-๑๙๕๘) มีรัฐบาลถึง ๑๓ ชุด แต่ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐที่ ๕ รัฐบาลแต่ละชุดอยู่ได้ยั่งยืนมาก และนี่ก็ปกครองกันมาถึง ๓๒ ปี แล้ว ยังมีเสถียรภาพที่อยู่ ฉะนั้น ทัวโลกจึงสนใจรัฐธรรมนูญฉบับที่นายพลเดอโกลได้จัดตั้งขึ้นมากกว่า มีเคล็ดลับที่ทำให้ชนชาติฝรั่งเศสที่มีอารมณ์ผันแปรง่าย เดินขบวนง่าย กบฏก็ง่าย ปฏิวัติก็ง่าย แต่บัดนี้กลับสงบเงียบ และยังไม่มีการทำอะไรอยากจะเปลี่ยนไปเป็นระบบอื่น ก่อนอื่นขอทบทวนเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ก่อน ประเทศฝรั่งเศสในสมัยเริ่มแรกก็มีระบบการปกครองคล้ายคลึงกับของอังกฤษในสมัยยุคศักดินา คือ อำนาจอการปกครองกระจุกกระจายไปอยู่ที่ขุนนางต่างๆ กษัตริย์ฝรั่งเศสในสมัยกลางมีความอ่อนแอกว่าของอังกฤษมาก บางยุคสมัยปกครองได้เพียงครั้งหนึ่งของประเทศในปัจจุบัน อาจจะเป็นเพราะสภาพการณ์เช่นนั้น จึงทำให้กษัตริย์ฝรั่งเศสมุ่งสร้างอำนาจส่วนกลางมาก จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ กษัตริย์ฝรั่งเศสที่ชาวยุโรปถือกันว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ปกครอง คือ มีอำนาจมาก ได้จัดระเบียบการคลัง การปกครองทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพสูง ถือกับทรงกล่าวเกี่ยวกับพระองค์เองว่า “**รัฐคือตัวข้าพเจ้า**” หรือ “**ตัวข้าพเจ้าคือรัฐ**” และเพราะความเข้มแข็งของพระมหากษัตริย์ ความเป็นอยู่ของขุนนางก็เริ่มเหินห่างจากประชาชนในชนบท^{๔๖}

หลังจากในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็ไม่มีกษัตริย์ที่ทรงเข้มแข็งและอัจฉริยะ และเกิดปัญหารายจ่ายสูงกว่ารายได้ เพราะการสงครามนอกประเทศ ระบบการคลังเริ่มล้มเหลว ขณะเดียวกัน ขุนนางไม่ได้เอาใจใส่ต่อการปรับปรุงที่ดินของตน คอยแต่จะรีดภาษีและส่วยของราษฎร ทำให้เกิดระบบการกดขี่และระบบอภิสิทธิ์มากมาย ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจลดน้อยลง ประจวบกับการตื่นตัวทางความคิด นักปรัชญาเมธีเริ่มเผยแพร่ลัทธิ และแนวคิดใหม่ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ระบบการปกครองก็ไม่สามารถจะปรับตัวให้ทันกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ในที่สุดได้เกิดการปฏิวัติครั้งยิ่งใหญ่ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ และเกิดการต่อสู้และความรุนแรงทางความคิดระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ในช่วง ๑๗๘๙-๑๗๙๕ ทำให้ชาวฝรั่งเศสแตกแยกทางความคิด และด้วยความเป็นชนชาติเชื้อสายละตินซึ่งมีอารมณ์ศรัทธาในแนวคิดของตนเองอย่างมาก จึงไม่มีการประนีประนอมกัน

^{๔๖} ภูมิ พวงค์เจริญ, เอกสารเนื้อหาประกอบการติวรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐-๔๑.

ความขัดแย้งกันและปัญหาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ จะขอนำมาเป็นประเด็นในการพิจารณา โดยจะเปรียบเทียบร่างรัฐธรรมนูญปี ๑๙๔๖ ซึ่งพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายมีอิทธิพลในการร่าง กับ รัฐธรรมนูญ ปี ค.ศ.๑๙๕๘ ซึ่งนายพลชาร์ล เดอ โกล และนักการเมืองฝ่ายขวามีอิทธิพลในการร่าง

ประการแรก ควรจะตั้งเป็นข้อสังเกตเบื้องต้นว่า เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับแรกของฝรั่งเศสเกิดจากการปฏิวัติครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์อุดมการณ์ของนักปฏิวัติจึงมีอิทธิพลต่อ รัฐธรรมนูญนี้ และฉบับอื่นๆ ที่ตามมา อุดมการณ์เหล่านี้ สรุปเป็นคำขวัญได้ ๓ วลี คือ ความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ ซึ่งจะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐที่ ๔ และที่ ๕

ประการที่สอง เนื่องจากฝรั่งเศสเริ่มประวัติศาสตร์สมัยใหม่โดยการล้มระบอบกษัตริย์ ฉะนั้นระบบสาธารณรัฐจึงเป็นทางเลือกที่ต้องเลือก ในระบบของฝรั่งเศส จะแยกอำนาจหน้าที่ของ ประธานาธิบดีออกจากอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี เมื่อได้แยกบทบาทเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของ ประธานาธิบดีซึ่งจะทำหน้าที่คล้ายๆ กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และส่วนของนายกรัฐมนตรีจึงมี ประเด็นปัญหาเกิดขึ้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประธานาธิบดีกับนายกรัฐมนตรี การร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับต่างๆ เพื่อแบ่งแยกบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสองตำแหน่งนี้ จึงมีปัญหาอยู่เสมอใน รัฐธรรมนูญปี ๑๙๔๖ ของสาธารณรัฐที่ ๔ อำนาจของประธานาธิบดีจะน้อยกว่าในรัฐธรรมนูญปี ๑๙๕๘ ของสาธารณรัฐที่ ๕

โดยสรุป รัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับของฝรั่งเศสแตกต่างกันในแง่การมอบอำนาจให้แก่ ประธานาธิบดีซึ่งมีมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น อำนาจในการยุบสภา อำนาจการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี อำนาจในการประกาศสภาวะฉุกเฉิน และอำนาจในการควบคุมนโยบายการต่างประเทศและการ ป้องกันประเทศ ประกอบกับฐานอำนาจของสาธารณรัฐที่ ๕ มีบทบาทในฐานะผู้นำของประเทศ เด่นชัดมากขึ้น ความแตกต่างที่สำคัญอีกอย่าง ก็คือ การแบ่งแยกอำนาจบริหารกับอำนาจนิติบัญญัติ ทำให้รัฐบาลเป็นอิสระจากแรงกดดันของรัฐสภามากขึ้น วุฒิสภาก็มีความเป็นอิสระจากสภาผู้แทนฯ มากขึ้น (ซึ่งแต่เดิม สภาผู้แทนฯ สามารถเลือกสมาชิกวุฒิสภา ๑ ใน ๖ ของจำนวนทั้งหมด) เพราะมี ฐานอำนาจจากการเลือกตั้งจากภูมิภาค จังหวัด และเทศบาล การกำหนดรัฐธรรมนูญที่เน้นอำนาจ บริหารมากขึ้น และวุฒิสภาก็ถ่วงดุลกับสภาผู้แทนราษฎรเช่นนี้เป็นผลงานของนายพลเดอ โกล และ พรรคการเมืองฝ่ายขวา และฝ่ายกลางซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้การเมืองฝรั่งเศสมีเสถียรภาพมากขึ้นกว่า ครั้งใดๆ ในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส ในสาธารณรัฐที่ ๔ ใช้ระบบการเลือกตั้งแบบอัตราส่วน ทำให้เกิด พรรคการเมืองมากมาย แต่ในสาธารณรัฐที่ ๕ ใช้ระบบแบ่งเขต เขตละ ๑ คน ให้มีการลงคะแนนเสียง

ได้ ๒ ครั้ง ระบบนี้ทำให้จำนวนพรคน้อยลง และยังทำให้ระบบการเมืองของฝรั่งเศสพัฒนาขึ้นไป
มากกว่าภายหลัง^{๔๗}

^{๔๗} ฤทธิ พวงค์เจริญ, เอกสารเนื้อหาประกอบการติวรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๐-๕๕.